

BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ❖ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslı Alev FAKİ

**Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalı
Uluslararası Ekonomi Politikası Programı**

Ocak 2022

BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ❖ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Aslı Alev FAKI
(19297531061)**

**Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalı
Uluslararası Ekonomi Politikası Programı**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali Burak DARICILI

Ocak 2022

BTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 19297531061 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Aslı Alev FAKI ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “SURIYE İÇ SAVAŞI’NIN TÜRKİYE-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali Burak DARICILI

.....

Bursa Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Nuri KORKMAZ

Bursa Teknik Üniversitesi

.....

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Sezgin KAYA

.....

Uludağ Üniversitesi

Teslim Tarihi:

Savunma Tarihi: 20.01.2022

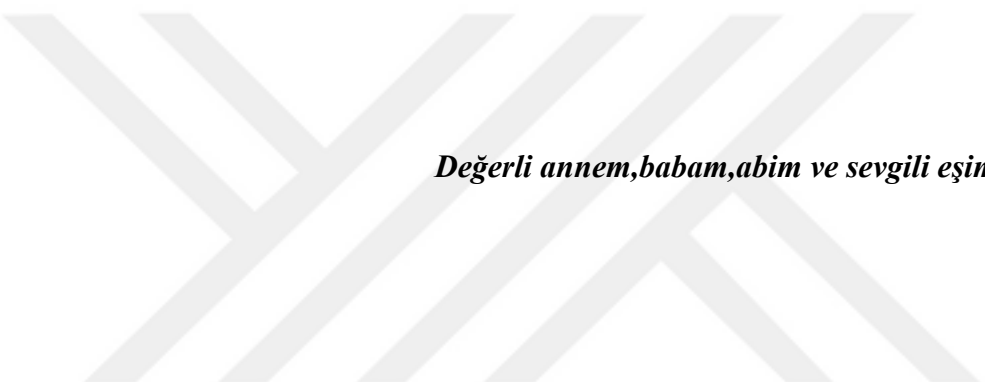
İNTİHAL BEYANI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belgelediğimi, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Aslı Alev FAKİ

İmzası:

XXXXXXXXXX

Değerli annem,babam,abim ve sevgili eşim Cengiz'e,

ÖNSÖZ

“Suriye İç Savaşı’nın Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerine Etkisi” adlı bu çalışma Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası Ekonomi Politikası Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Suriye’de yaşanan olaylar ülkemizi de bir çok anlamda derinden etkilemiştir. Öyle ki Suriye meselesi dış sorun olmaktan çıkmış adeta iç mesele haline gelmiştir. Hem siyasal hem ekonomiik hemde toplumsal alanda her yerde karşımıza çıkar hale gelmiştir. Öte yandan uzun bir süredir NATO müttefiki olduğumuz Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler bu süreçte birçok sınavdan geçmiştir. Hazırladığım tez çalışması ilerleyen süreçler de Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizi anlamak adına literatüre katkı sağlamaya çalışacaktır.

Tez çalışmamın başından sonuna kadar tüm sorularımı sabırla cevaplayarak beni yönlendiren, bilgi birikimini paylaşan, desteğini hep hissettiğim değerli danışmanım Doç.Dr. Ali Burak DARICILI’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans programına başladığım günden itibaren tez yazım sürecinde maddi ve manevi desteğini eksik etmeyen sevgili annem Gülcan VAİZOĞLU ile babam Özer VAİZOĞLU’na ve tabii ki abim Alper VAİZOĞLU’na teşekkür ederim

Son olarak beraber başladığımız bu süreçte beni her zaman cesaretlendiren, hep yanımda ve yardımcı olan sevgili eşim Cengiz FAKI’ya teşekkür ederim.

Ocak 2022

Aslı Alev FAKI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xii
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem	3
1.2.Kapsam.....	3
1.3.Amaç	3
1.4.Önem	4
1.5.Yöntem	4
2. GÜVENLİK KAVRAMI.....	5
2.1. Realist Teori ve Güvenlik Kavramı.....	9
2.2. Neo-Realist Teori ve Güvenlik Kavramı.....	15
3. SURİYE’NİN SİYASİ, EKONOMİK VE TOPLUMSAL YAPISI	25
3.1. Hafız Esad Dönemi Suriye Siyasal Yapısı	25
3.2. Beşer Esad Dönemi Suriye Siyasal Yapısı.....	28
3.2.1. Suriye toplumsal yapısı.....	31
3.2.2 Suriye ekonomik yapısı.....	32
3.3. Ortadoğu Ülkelerini Arap Baharına Götüren Süreç	35
3.4. Suriye’de Ayaklanmaların İç Savaşa Dönüşmesi.....	36
3.5. Suriye Muhalefetine Yapısı	40
3.5.1. Suriye muhalefetine siyasal kanadı.....	40
3.5.2. Suriye muhalefetine askeri kanadı	41
3.6 Suriye’de Faaliyet Gösteren Terör Örgütleri.....	42
3.7. Suriye İç Savaşı’na Yönelik Siyasi Çözüm Süreçleri	48
3.7.1 Cenevre süreci.....	48
3.7.2 Astana süreci	49
4. SURİYE KRİZİNİN TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNE YANSIMASI.....	52
4.1. Türkiye’nin Suriye Politikası 2011-2020	52
4.1.1. Suriye’de yumuşak güç dönemi 2011-2015.....	53
4.1.2 Suriye’de yumuşak güçten sert güce 2016 ve sonrası.....	60
4.2. ABD’nin Suriye Politikası.....	65

4.2.1. Barack Obama dönemi ABD'nin Suriye politikası.....	67
4.2.2. Donald Trump dönemi ABD'nin Suriye politikası.....	69
4.3. Suriye İç Savaşı Ekseninde Türkiye ve ABD İlişkileri.....	72
4.3.1. Barack Obama dönemi Türkiye-ABD ilişkileri.....	73
4.3.2. Donald Trump dönemi Türkiye-ABD ilişkileri.....	77
4.4. Türkiye-ABD İlişkilerinde Güncel Durum 2020-2021.....	83
5. SONUÇ.....	85
KAYNAKLAR.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM:	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CAATSA	: Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İİD	: Irak İslam Devleti
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSS	: Ulusal Güvenlik Stratejisi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
RF	: Rusya Federasyonu
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SMDK	: Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YPG	: Halk Savunma Birlikleri

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 4.1. Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler.....	65
---	----

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. IŞİD'in İşgal Ettiği Topraklar Nasıl Geri Alındı?	45
--	----

SURİYE İÇ SAVAŞININ TÜRKİYE-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

ÖZET

Suriye'nin içinde bulunduğu kriz hali, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ikili ilişkilerinin başka bir boyuta geçmesine, neden olmuştur. Çalışma, Suriye iç savaşı ekseninde Türkiye ve ABD ilişkilerinin gelişimini ve geleceğini çözümlemek amacıyla yazılmıştır. Tez çalışmasının temel araştırma sorusu, Suriye iç savaşının Türk-Amerikan ilişkilerini ne boyutta etkilediğini, ileriki yıllarda iki ülkenin ilişkilerinin seyrinin nasıl olacağı ve bunun Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı etkinin analiz edilmesidir. Bu doğrultuda, Suriye iç savaşı nedeni ile inişli çıkışlı bir hal alan Türkiye-ABD ilişkilerinin, kısa ve orta vade de istikrarsız bir seyir izleyeceği ve Suriye krizi kapsamında Türkiye ekonomisinin büyük tahribat aldığı önermesi savunulacaktır. Bu doğrultuda söz konusu hususlar reelpolitik bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Tez çalışmasında araştırmanın amacı ve varsayımları bağlamında nitel bir araştırma yöntemi olarak literatür taraması uygulanmıştır. Tez çalışmasında birincil kaynaklar olan, resmî belgelerle birlikte devlet adamlarının yaptığı beyanların analizine özel olarak önem gösterilmiştir. Konu kapsamında uluslararası çeşitli düşünce kuruluşlarının analizlerinden ikincil kaynaklar olarak yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Türkiye, Realizm, Arap Baharı, Suriye İç Savaşı,

THE EFFECT OF THE SYRIAN CIVIL WAR ON TURKEY AND THE UNITED STATES OF AMERICA

SUMMARY

The crisis in Syria has shifted the bilateral relations between Turkey and the United States of America (USA) to another dimension. The study has been prepared in order to analyze the development and future of Turkey-USA relations in the context of the Syrian civil war. The main research question of the thesis study is to analyze the extent to which the Syrian civil war has affected Turkish-American relations, how the relations between the two countries will develop in the coming years and the impact this has had on the Turkish economy. In this regard, it will be argued that Turkey-USA relations, which have become volatile as a result of the Syrian civil war, will follow an unstable course in the short and medium term, and that the Turkish economy has suffered significant damage as a result of the Syrian crisis. In this respect, these issues will be discussed from a realpolitik point of view. The literature review was applied in the thesis study as a qualitative research method in the context of the purpose and assumptions of the research. Special attention was paid to the analysis of statements made by statesmen together with official documents, which are the primary sources in the thesis study. The analyses of various international think tanks were used as secondary sources within the scope of the subject.

Keywords: *USA, Turkey, Realism, Arab Spring, Syrian Civil War,*

1. GİRİŞ

2011 yılından beri Suriye coğrafyasında cereyan eden savaş gerek bölgesel gerekse küresel ölçekte büyük yankı uyandırmıştır. Özgürlük ve reform isteği ile başlayan kitlesel halk ayaklanmaları, rejim güçlerinin orantısız şiddet uygulaması sonucunda içinden çıkılmaz bir noktaya sürüklenmiştir. Öyle ki bölgedeki kaos çok geçmeden “Vekalet Savaşları” haline gelmiştir. Bu anlamda 1920 yılında başlayarak 26 yıl boyunca Suriye’de faaliyet gösteren Fransa, Ortadoğu da hegemon güç olmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bölgede Şii eksenli politikasını sürdürmek isteyen İran ve ABD’nin Ortadoğu üzerinde baskısını kırmak isteyen Rusya Federasyonu (RF) ile Çin bölgede etkinlik kazanmak istemiştir. En uzun kara sınırı Suriye ile olan Türkiye içinse savaşta bir taraf olmak kaçınılmaz olmuştur. Savaşın yaşanılmasını fırsat gören çeşitli terör gruplarının bölgede kendine hareket alanı yaratması, Türkiye’nin ulusal güvenliğinin tehdit altına almış ve Türkiye’nin savaşta bölgesel bir aktör olarak yer almasını mecbur kılmıştır. Bu kapsamda Suriye iç savaşı, bölgesel, küresel aktörlerinin ve çeşitli terör gruplarının faaliyete gösterdiği çok kutuplu bir güç savaşına dönüşmüştür. Ayrıca Suriye’den hızla Türkiye’ye yaşanan mülteci göçünün ekonominin tahrip etmesi, Türkiye’nin Ortadoğu’da gücünü kaybetmek istememesi de Türkiye’nin savaşta bir taraf olmasının sebeplerinden olmuştur.

Bu bağlamda bölgede yeni müttefiklikler ortaya çıkmıştır. Esad rejimine karşı olan devletler ve Esad rejimini destekleyen devletler olmak üzere yeni ittifaklar meydana gelmiştir. Bu anlamda 18 Şubat 1952 yılından beri Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization / NATO) üyesi olan Türkiye ve ABD ilişkileri büyük önem teşkil etmiştir. Yaşanan bu süreçler doğrultusunda ABD hükümetinin izlediği bazı politikalar, sürecin tıkanmasına sebep olmuştur. İki NATO üyesi devletin, Suriye konusunda ortak noktada buluşamaması ikili ilişkilerin geldiği noktayı hususunda yadsınamaz bir geçektir. Zira bu noktada çıkarların birbirine ters düşmesi, ABD ve Türkiye’nin ulusal çıkarlarının ve Suriye politikasının birbirinden farklı olması sürecin bu hale gelmesinin en büyük sebeplerinden olmuştur. Savaşın patlak verdiği ilk yıllarda ABD Başkanı Barack Obama’nın Ortadoğu da pasif kalması, ülkesini bir daha Ortadoğu’da bir savaş sürecine sokmak istemediğini belirtmesi hem Suriye özelinde hem de Türkiye açısından sonuçları iyi olmamıştır. Daha sonra ABD Başkanlığına gelen Donald Trump hükümeti, Suriye’de daha etkin olmaya çalışmıştır ancak çok da başarılı olunamamıştır. Bu bağlamda ABD hükümet başkanlarının

ikisinin de çeşitli terör grupları ile iş birliğine girmesi, ABD ve Türkiye'nin arasının açılmasının şüphesiz en önemli nedeni olmuştur.

Bu kapsamda tez çalışmasının birinci bölümünde, iç savaşın sebep olduğu ulusal güvenlik tehdidi sorunu realist teori çerçevesinde açıklanacaktır. Öncelikle güvenlik kavramı başlığı altında devletlerin tarihsel süreç içerisinde güvenliği algılama ve tanımlama şekilleri ele alınacaktır. Güvenlik kavramının tanımı ve bileşenleri açıklandıktan sonra Klasik realist teori ve güvenlik kavramı açıklanacaktır. Ulusal güvenlik kavramının bileşenleri olan güç, ulusal çıkar, uluslararası sistem ve devlet aktörünün sistem içindeki konumu gibi hususlar realist teori kapsamında değerlendirilecektir. Çalışmanın devamında neo-realist teori ve güvenlik kavramı başlığı altında neo-realist teorinin güvenliği ele alış şekli değerlendirilecektir. Bu bağlamda klasik realist teori ve neo-realist teorinin, güç, devlet aktörünün konumu gibi hususlarda görüşlerin karşılaştırılması yapılacaktır. Çalışmasının devamında uluslararası sistemin anarşik yapısı, güçler dengesi, güvenlik ikilemi, self-help gibi neo-realist teori etrafında şekillenmiş kavramlar değerlendirilecektir.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde günümüz Suriye'sinin mevcut durumu ve Baas Partisi'nin konumu, Suriye'nin bağımsızlığı öncesi tarihsel arka planı ile temellendirilerek açıklanacaktır. Sonrasında Suriye'nin Hafız Esad ve Beşar Esad olmak üzere iki yönetimdeki siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısı incelenecektir. Kitlesele halk ayaklanmalarının şiddet kullanarak bastırılması ve Baas rejiminin yıkılmama nedenlerini açıklamak anlamında bu konu büyük önem teşkil etmektedir. Çalışmanın devamında Arap Baharı'nın nasıl bir konjonktürde ortaya çıktığını anlamak adına 2010 yılına kadar bölgede meydana gelen olaylara değinilecektir. Esad rejimin protestolar karşısındaki tutumunun nasıl iç savaşa sürüklendiği açıklanacaktır. Suriye muhalefetine yapıları incelenerek boşluktan yararlanarak hareket alanını genişleten terör örgütlerine ve eylemlerine yer verilecektir. İkinci bölümde son olarak Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren, bölgesel ve küresel bazda meydana gelen önemli gelişmeler ve süreçler değerlendirilecektir.

Tez çalışmasının üçüncü ve son bölümünde Türkiye'nin ve ABD'nin Suriye politikaları açıklanacaktır. Çalışmanın devamında öncelikle İki ülkenin Soğuk Savaş döneminden itibaren Suriye iç savaşına kadar olan süreçteki siyasal ve ekonomik ilişkileri incelenecektir. Sonrasında Suriye ekseninde Türk-Amerikan ilişkilerinin

boyutu ve geleceği, Barack Obama ve Donald Trump olmak üzere iki farklı dönemde değerlendirilecektir. Bu anlamda süreç boyunca iki ülkenin yaşadığı önemli siyasi, ekonomik ve askeri olmak üzere kırılma noktalarına özel olarak önem verilecektir. Suriye iç savaşı ve ABD ile gelişen süreçler kapsamında Suriye iç savaşının Türkiye'ye olan maliyetleri değerlendirilecektir. Bu bağlamda mülteci göçü ve ABD tarafından Türkiye'ye karşı yapılan askeri, ekonomik yaptırımlara özellikle değinilecektir. ABD'nin Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden terör örgütleri ile iş birliği ve bunların Türkiye'ye olan maliyetlerine de bu bölümde yer verilecektir.

1.1.Problem

Suriye'de yaşanan süreç ekonomik, askeri, sosyal, küresel, bölgesel aktörler ile olan ilişkiler anlamında Türkiye'yi etkilemiştir. Bu kapsamda, Suriye'de 2011 yılından beri yaşanan süreç, Türkiye ve ABD ilişkilerini ne boyutta etkilemiştir? Bu doğrultuda iki ülkenin ilişkilerinin geleceğinin nasıl şekillenecektir? İç savaşın Türkiye ekonomisine maliyetleri nelerdir? Tez çalışması bu sorulara yanıt bulmak aramıştır.

1.2.Kapsam

Suriye'deki rejim güçlerinin ülkedeki konumu, ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı, bölgede faaliyet gösteren başta Türkiye ve ABD olmak üzere aktörlerin amaçları ve NATO üyeliğinden itibaren yakın ilişkiler içerisinde olan Türkiye ve ABD'nin Suriye eksenindeki ilişkileri çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışma da Türkiye ve ABD ilişkileri realist teori çerçevesinde Türkiye'nin ulusal güvenliği ve çıkarları gözeterek incelenmiştir.

1.3.Amaç

Çalışma, Türkiye'nin içinde bulunduğu güvenlik, ekonomi ve diplomasi sorunları çerçevesinde uygulanacak politikaların Türkiye'ye kazanımları ve maliyetleri ortaya koyarak Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda yapılması gerekenleri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bir diğer hedefi, ABD ile olan ilişkilerdir. Görünürde müttefik olan iki ülkenin, gelişen süreçler sonucunda neden ve nasıl ters düştüğünü açıklanarak ilerleyen süreçlerde ilişkilerin seyrinin ne yönde gelişeceğini analiz etmektir.

1.4.Önem

Türkiye bulunduğu konum nedeni ile tarih boyunca çeşitli terör gruplarının tehdidi ile karşılaşmıştır. Suriye sorunu ile güvenlik sorununa, ekonomik ve mülteci sorunu eklenince Suriye meselesi adeta dış mesele olmaktan çıkmış iç mesele olmuştur. Bu anlamda çalışma Türkiye'nin bu krizden en az hasar ile çıkmasını sağlayacak politikalara cevap olacaktır. Aynı şekilde ABD ile ilişkilerin seyrini anlama ve normalleştirme kapsamında literatürde önem teşkil edecektir.

1.5.Yöntem

Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olarak literatür taraması kullanılmıştır. Resmî belgeler, devlet adamlarının konu ile ilgili beyanlarının analizlerinden birincil kaynaklar olarak yararlanılmıştır. Konu kapsamında uluslararası çeşitli düşünce kuruluşlarının analizlerinden ve ulusal, uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler, ikincil kaynaklar olarak kullanılmıştır.

2. GÜVENLİK KAVRAMI

Güvenlik hususu, insanlık tarihinin başından beri dikkat edilmesi gereken en önemli mesele olmuştur. Bu sebeple insanın varlığından itibaren hem devletler için hem de bireyler için büyük önem teşkil etmiştir. İnsanlar tarihler boyunca gerek içgüdüsel gerekse refleks olarak dışardan gelen tehdit ve saldırılara karşı kendini koruma eğiliminde olmuşlardır. Bireylerdeki bu korku hali şüphesiz ki bireylerin meydana getirdiği devletlerde de kendini göstermiştir. Ulus devletlerin ortaya çıkmasından itibaren güvenlik konusu daha fazla önem kazanmıştır. İnsanların ilk amacının hayatta kalma mücadelesi olduğu gibi devletlerde de öncelik toprak bütünlüğünü koruma altına alma ve mevcudiyetinin devamlılığını sağlamak olmuştur. Bu kapsamda güvenlik kavramı, insanlık tarihinden itibaren günümüze kadar ayrıcalıklı olmuştur.

Güvenlik kavramını tek bir tanımla açıklamak mümkün değildir. Bu sebeptendir ki güvenlik kavramının evrensel ve nesnel bir tanımı var demek yanlış olacaktır. Nitekim güvenlik tarihsel süreçler boyunca nicel ve nitel anlamda birçok değişiklik geçirmiştir. Tarihsel dönem, beklenti ve ihtiyaçlara göre şekil almıştır. Bu yüzden güvenlik kavramını tek bir kalıba sığdırmak doğru olmayacaktır. Bu anlamda yaşanan çatışmalar, savaşlar, ittifaklar, ekonomik ve teknolojik gelişmeler gibi unsurlar güvenlik kavramının anlayışını değiştirmiş, geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Güvenliğin her toplum ve iktidar tarafından farklı algılanması güvenlik kavramına başka bir perspektif kazandırmıştır. Güvenlik genel tanımı ile dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdide, saldırıya karşı bireyin ya da devletin kendini koruyabilme yeteneğidir (Lucina, 1989, s. 151). Diğer bir deyiş ile oluşabilecek tehdit ve saldırıların savuşturulabilmesidir. Genel tanımı itibari ile güvenlik, kendi negatif getirileri ile açıklanmıştır. Yani güvensizlik durumunun neden olduğu tehdit ve saldırılar temelinde kavramsallaştırılmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak güvenli olma hali, devletlerin çatışma içinde olmadıkları dönemlerde sahip oldukları değerlerini feda etmek zorunda değilse savaş içinde olduğunda da değerlerini ve bekasını koruyacak güce sahip ise devletler güvenlidir olarak tanımlanabilir. Genel tanımı noktasında birçok uluslararası ilişkiler yazarı ortak payda da buluşsalar da güvenliğin, uluslararası, ulusal ve bireysel olmak üzere hangi düzeyde incelenmesi gerektiği hususunda farklı görüşler bildirilmiştir. Ancak genel etki alanı olarak bakıldığında çoğu düşünür, güvenliğin açık öznesi olarak devleti ele almış ve ulusal güvenlik düzeyinde analizi noktasında buluşmuştur.

Güvenlik kavramı tanımlamasında Uluslararası İlişkiler disiplinine önemli katkılar sağlamış olan Arnold Wolfers, güvenliği objektif anlamda edinilmiş varlıklara ve değerlere karşı bir saldırının olmaması, sübjektif anlamda ise mevcut değerlere karşı bir tehdit endişesi yaşamama hali olarak tanımlamıştır (Wolfers, 1962, s. 150) Arnold Wolfers bu tanımıyla tehdit unsuruna dikkat çekmiştir. Öte yandan Barry Buzan güvenlik kavramını belirsizlik ve korkuların meydana getirdiği durum olarak tanımlamıştır (Buzan, 1991, s. 1-3).

Tehdit ve saldırı durumları kimi zaten gerçekten var olsa da kimi zaman aktörlerin algılarına göre şekillenmektedir. Kısaca tehdit ve saldırı tehlikeleri gerçek olaylara dayandığı gibi ihtimaller üzerine de dayandırılabilir. Bu sebeple tehdit endişesinin yarattığı güvensizlik durumunda kimi zaman bir esneklik ve muğlaklık da söz konusudur (Art, 1993, s. 820-822). Yani güvenlik kavramından bahsedebilmemiz için öncelikle ortada bir tehdit ya da saldırı unsuru hali olmalıdır.

Bireylerin insanlık tarihinin başlangıcından itibaren en büyük gayesi varlığı korumak ve sürdürmek olmuştur. Bireylerin meydana getirdiği devletler için de aynı durum söz konusudur. Devletler için devamlılığını korumak hemen her şeyden önce gelmektedir. Güvenlik bu anlamda sahip olunan ana değerdir. Bir bireyin, güvenliğini sarsacak her hareket veya söylem tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum uluslararası sistemde de aynı şekilde işlemektedir. Bir devletin varlığını sarsacak eylemde bulunan başka bir devlet tehlike unsuru arz etmektedir. Güvenliğin sarsılması toplumun veya devletin bütün değerlerini, varlıklarını yok edeceği için aktörler bütün tehditleri ortadan kaldırma eğiliminde olmuşlardır. Tehditlerin varlık göstermesi beraberinde risk unsurlarını da getirmektedir. Baş gösteren riskler gerçekleşme ihtimaline bağlı olarak endişe ve korku yaratır, bu endişe hali sakıncalı bulunduğu için saldırı olarak algılanır (Dedeoğlu, 2014, s. 29)

En geniş hali ile güvenlik kavramının beş temele dayandırılmıştır. Bunlar; tehditlerin nedeni, bu tehditlerin nasıl savuşturulacağı, güvenliğin nasıl ve kim tarafından sağlanacağı ve nelerin güvenliğinin öncelik olduğu şeklindedir (Miller, 2001, s. 16-17). Bu anlamda güvenlik kavramı toplumsal olarak farklı algılanmıştır. Diğer bir yandan güvenlik hususunda “Kimin Güvenliği? Neyin Güvenliği? Hangi Değerlerin Güvenliği?” soruları burada önem teşkil etmektedir. Güvenlik kavramını tanımlamak için yöneltilecek bu sorular, güvenlik kavramının tanımlanmasında kavrama çeşitlilik

kazandırmaktadır. Ayrıca kimin, neyin gibi sorular, güvensizlik sorunun ve tehditlerin neye yönelik olduğunu ortaya koymada önem teşkil etmektedir. Güvenlik kavramının her tarihte, her toplumda farklı algılanması ve yorumlanmasının en önemli nedenlerinden biri budur. Güvenlik kavramının farklı tanımlamalara tabi olması iki açıdan önemlidir. Bunlardan ilki, güvenlik politikalarının işlevselliği karşılaştırılabilecektir. Diğerisi ise, farklı bakış açılarına sahip olan aktörler arasında ortak bir payda oluşturulabilecektir. (Baldwin, 2004, s. 2)

Bireylerin ve devletlerin neyi tehdit olarak algıladığı güvenliğe olan bakış açısını değiştirmiştir. Devletlerin içinde bulunduğu siyasi konjonktür, sosyal yapı gibi hususlar bu noktada önem teşkil etmektedir. Nitekim bir devletin sınırında terör eylemlerinin yaşanması durumunda güvenlik kaygısı başka iken terör eylemlerinin yaşanmadığı bir toplumda güvenlik algısı başka olacaktır

Bireylerin yaşama, barında gibi temel ihtiyaçları evrensel güvenlik konuları sayılırken askeri, ekonomik ve siyasi anlamda güvenlik sorunları evrensellik niteliği taşımamaktadır. Bu kapsamda her devletin algıladığı tehdit farklılık göstermektedir. Güvenlik ile ilgili toplumların yaşadığı konjonktürün yanı sıra farklı algılanmasının bir diğer nedeni siyasi aktörlerdir. Siyasi aktörlerin ideolojileri, bakış açıları, bulundukları toplum yapısı gibi hususlar bu noktada önem arz etmektedir. Güvenlik algısının farklı olması, güvenlik kavramının tanımının da farklı olmasına neden olmuştur.

Genel olarak literatürde kabul gördüğü haliyle ve geçmiş dönemlerde küresel düzeyde yaşanan gelişmeler neticesinde güvenliği sağlayan birincil özne devletler olmuştur. Devletler kendi içinde toplumun düzenini tahsis etmek ile yükümlülerdir. Ancak uluslararası sistem ile toplumun ve devletin kendi içindeki güvenlik anlayışları farklılık göstermektedir. Devlet, toplum içerisindeki bireylerin sosyal ve fiziksel konularda güvenliklerini korumak ile yükümlüken uluslararası platformda böyle bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle uluslararası sistemde toplumların kendi benliğini koruma yetkisi, devletlere atfedilmiştir. Uluslararası sistemde devletin yegana amacı kendi varlığını korumak ve sürdürmektir. Bir anlamda devletin kendi mevcut varlığını koruması ve devam ettirmesi toplumun içindeki güvenliği de tahsis edeceğinden bireylerin güvenliği de sağlanacaktır. Uluslararası sistemdeki aktörlerin

tamamı için bu durum geçerlidir. Devletin varlığını korunması da büyük ölçüde güç unsuruna dayanmaktadır.

Geçmiş dönemlerde küresel düzeyde yaşanan sıcak çatışmalar güvenliğin toprak bütünlüğü boyutuna dikkat çekmiştir. Bu doğrultu da askeri güç kapasitesi ve ulusal güvenlik kavramları birbiri ile ilintili şekilde ele alınmıştır (Walt, 2003, s. 71). Öte yandan bu iki kavram uluslararası sistemdeki aktörler için öncelik olmuştur. Bu kapsamda güvenlik kavramı devletin varlığı ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ulusal güvenlik ve askeri güç kavramlarına vurgu yapan bu güvenlik algısı daha çok güvenlik kavramının fiziksel boyutu ile ilgilidir. Tarihsel süreç boyunca uluslararası sistemde bulunan aktörler çoğunluk olarak birbirleri ile savaş ve çıkar çatışması halinde bulundukları için ulusal güvenlik kavramı, siyasi, ekonomik, sosyal konulardan daha önce gelmiştir. Bu sebeple ulusal güvenlik kavramının literatürde de etkinliği her zaman daha fazla olmuştur. Ulusal güvenlik, bir devletin toprak bütünlüğünü tehdit eden eylemlerden uzak kalması ve mevcudiyetini koruması olarak tanımlanabilir. Ulusal güvenliğin temel bileşeni, devletlerin bağımsızlığını tehdit eden her unsurun tehlike arz etmesidir. Ulusal güvenliğe yönelik yapılan her kötü eylem güç unsuru kullanılarak püskürtülmelidir.

Güç kavramı, Thomas Hobbes, Niccola Machiavelli gibi düşünürler tarafından dönemin şartları itibari ile güven ortamının tahsis edilmesi konusunda belirleyici rol üstlenmiştir. Machiavelli'ye göre, ulusal güvenliğin sağlanmasının temel şartı askeri güç kapasitesinin artırılması ve otoriter bir yönetimdir (Machiavelli, 2005, s. 64). Machiavelli devletin varlığının devam ettirebilmesini güçlü bir orduya ve sağlam yasalara bağlamıştır. Ancak iyi bir yönetime ve yasalara sahip olmakta yine askeri anlamda güçlü ordunun varlığı ile mümkün olacaktır (Machiavelli, 2005, s. 70). Machiavelli gibi, dönemin ünlü düşünürlerinden Hobbes' da ulusal güvenliği güç unsuruna bağlamıştır. Hobbes, devletlerin en önemli amacının kendi güvenliğini tahsis etmesi olduğunu vurgulamış ve ulusal güvenliğin tahsis edilmesinin güce sahip olma ile gerçekleşeceğini belirtmiştir (Hobbes, 2005, s. 127).

Genel olarak güvenlik kavramı, uluslararası sistemin yapısından ve uluslararası sistemdeki aktörlerin çıkar çatışması içinde bulunmalarından kaynaklı olarak uzun bir süre ulusal güvenlik düzeyinde ele alınmıştır. Ulusal güvenliğin sağlanması ve korunması devletlerin devamlılığı için temel kaldıraç olmuştur. Bu kapsamda askeri

güç kapasitesi her zaman daha büyük önem teşkil etmiştir. Günümüz itibari ile gelişen teknoloji, toplumların ve uluslararası sistemin yapısının değişmesinin yanı sıra küresel düzeyde yaşanan politik değişimler, güvenlik kavramının çeşitliliğini arttırmıştır. Askeri güç ve ulusal güvenlik kavramlarının yanına siyasi, ekonomik, sosyal, diplomasi olmak üzere birçok güvenlik ve güç unsuru eklenmiştir

2.1. Realist Teori ve Güvenlik Kavramı

1.Dünya Savaşının bitmesinin üzerinden çok geçmeden, 2.Dünya Savaşının patlak vermesi idealizmi savunan teorisyenlerin güven kaybetmesine ve eleştirilmesine sebep olmuştur. Realist teori savunucuları idealist teorisyenleri, uluslararası ilişkileri gerçekçi şekilde analiz etmemek ile suçlamışlardır. Küresel düzeninin olan halini değil olması gereken halini ele aldıkları yönünde eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu anlamda Edward Carr, idealist teorisyenleri ütöpik olmakla suçlamış, uluslararası sistemde devletlerin arasındaki güç mücadelesinin hafife alındığını, uluslararası kuruluşların aktörler arasındaki ilişkileri kavrama anlamında yetersiz ve pasif kaldığını vurgulamıştır (Carr, 1946, s. 27). Realist teorisyenler idealistlerin ahlaki kurallara ve saygıya çok fazla anlam yüklediklerini, sistemdeki aktörlerin birbirlerine saygı duymalarının ancak güç kapasitesi ile sağlanabileceğini vurgulamışlardır (Stearns & Pettiford, 2001, s. 24). Nitekim 1.Dünya Savaşı sonunda bir daha küresel bir savaş yaşanmaması için kurulmuş olan Milletler Cemiyeti'nin 2.Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememesi, idealist teorinin etkisini yitirmesine neden olmuştur. İkinci bir küresel savaşın çıkması realizmin ivme kazanmasını sağlamıştır. Bu dönemden itibaren ve Soğuk Savaş döneminde olmak üzere uzun bir süre realist teori, kendine geniş bir alan yaratmış ve taraftar toplamıştır. Yaşanan süreçler neticesinde kimi zaman ivmesini kaybetse dahi 2000'li yılların başında başta 11 Eylül saldırıları olmak üzere küresel terör saldırılarının artması ile yeniden kendine alan yaratmıştır. Günümüz dünyasında da yaşanan birçok çatışma durumunda halen dış politikada etkili olmaktadır.

Realist teori bu dönem itibari ile ivme kazanmış olsa da aslında kökenleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Realist teorinin kökenleri Thucydides ile başlamış Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes gibi düşünürler ile devam etmiştir. Literatüre güç, ulusal çıkar gibi terimleri kazandıran Hans J. Morgenthau'da realist teoriye büyük katkı sağlamıştır. Dönemin önemli realist teorisyenlerine de kaynak olan Thucydides,'nin Sparta ve Atina arasında yaşanan savaşı anlattığı, Peleponnessos Savaşları isimli

kitabında realist teorinin temellerini görmek mümkündür. Thucydides, bu eserinde güçlü olma ve devletin güvenliği arasında güçlü bir ilişki olduğuna dikkat çekmiştir. Savaşın çıkma nedenini Atina'nın Sparta karşısında çok güçlenmesine dayandırmıştır. Sparta'nın bu güç karşısında güvenliğini ve varlığını korumak için Atina'ya karşı savaş açtığını ancak güçlü olan Atina'nın galip geldiğini vurgulamıştır (Balcı, 2015, s. 120). Thucydides, uluslararası arena da gücü elinde bulunduranın istediğini yapacağını, güçsüz olanın ise durumu kabullenmek zorunda kalacağını altını çizmiştir (Thucydides, 1972, s. 49). Burada da açıkça görüldüğü üzere realist teorisyenler devletin ulusal güvenliği, devamlılığı ve güç kapasitesinin yüksekliği arasında sıkı sıkıya bir bağ olduğuna dikkat çekmiştir.

Devletin güvenliği, realist teori için yapı taşı niteliğindedir. Realist teorisyenler güvenli olma halini, tehditlerin ve çatışmaların her zaman var olması üzerinden tanımlamaktadır. Diğer bir ifade ile realistler, güvenlik kavramının tanımını yaparken hiç bitmeyen bir tehdit endişesi ve güvende olamama hali çerçevesinde tanımlamışlardır (Sandıklı & Emekliler, 2011, s. 5).

Her devletin ulusal çıkarı birbirinden farklıdır ve her devlet kendi çıkarlarını maksimize etmek için çabalayacaktır. Bu sebeple sistem içinde çıkar çatışması ve savaş hali her zaman kendini gösterebilir. Savaş ihtimalinin her zaman olması tehdit ve saldırılarında her zaman olacağı anlamına gelmektedir. Bu sebeple güvenli olma hali, tehdit ve çıkarlar etrafında şekillenmiştir. Devletlerin maksimum güce sahip olmalarının altının çizilmesi de bu yüzdendir. Güvenliğin sağlanabilmesi ve çıkarların korunabilmesi için devlet güç kapasitesini ve yeteneğini arttırmalıdır. Devlet güvenliği, gücün varlığı ve çıkarların her daim korunması ile desteklenmiştir.

Realistlerin güvenlik tanımı ve algısının üç temel sac ayağı oluşturmaktadır. Bunlardan ilki devletin sistem içerisindeki konumudur. Realist teorinin, ana odak noktası her zaman devlet aktörü olmuştur. Devletin mevcudiyetini koruması ve devamlılığı her şeyden önce gelmektedir. Devletin sistemdeki en önemli aktör oluşu, devletin güvenliğinin öncelik olarak belirlenmesini sağlamıştır. Diğer bir ifade ile güvenlik anlayışı, statik yani devlet eksensidir. Devletin ulusal bütünlüğü ve güvenliği sağlandığı takdirde toplum içinde yaşayan bireylerin de güvenliği sağlanacaktır. Devletin egemenliğine zarar verecek tehditler, devletin sorumluluklarında birincil öneme sahiptir.

Klasik realist teori temsilcileri, devletin davranışlarını bireyler üzerinden açıklamışlardır. Bireylerin karamsar, çıkarıcı ve her zaman çatışma halinde olduğunu vurgulamışlardır. Thomas Hobbes, Leviathan isimli eserinde bu durumu “*insan insanın kurdudur*” ifadesi ile “*doğa hali*” olarak tanımlamıştır. Hobbes, insanların devlet gibi otoriter bir güç olamaması halinde kendi çıkarlarını önceleyecekleri için her zaman bir kaos ve çıkar çatışması içerisinde olacaklarını ve savaş halinin hep mümkün olduğunu vurgulamıştır (Hobbes, 2005, s. 307). Bireyler tek başlarına üst bir otorite olmadan düzeni ve güveni sağlayamazlar. Çıkar çatışmasının bir sonucu olarak da toplumda güvensizlik hali doğacaktır. Hobbes; “Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daimî savaş halindedir. Buradan açıkça görülür ki, insanların hepsini korku içinde tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler” şeklinde açıklamıştır (Hobbes, 2005, s. 101). Toplum içerisindeki düzenin tahsis edilmesi ve güvenliğin sağlanması için bireyler, özgürlüklerinden feragat etmelidir. Devlet ile yapılan bir anlamda sosyal sözleşme ile sahip oldukları güç araçlarını “Leviathan’a” yani devlete devretmelidirler. Devlete devredilen güç araçları sayesinde bireyler temel kaygıları bertaraf ederler. Temel kaygıların bertaraf edilmesi toplumsal düzeyde refahı getirecektir. Refahın sağlanması ile bireyler hem diğer insani aktivitelerini yapabilecek hem de topluma hizmet edecektir. Hobbes ’un bu tanımı realist teorinin devlet aktörünün, uluslararası sistemde en önemli yapı taşı olarak tanımlandığının göstergesi niteliğindedir.

Realist teorisyenlerin güvenlik algısının bir diğer önemli sac ayağını, uluslararası sistemin yapısı oluşturmaktadır. Uluslararası sistem kendi içerisinde egemen olan ancak küresel anlamda birçok otoritenin varlık gösterdiği, farklı güç ve yetenek kapasitelerine sahip devletlerden oluşmaktadır. Uluslararası sistemde devletin üstünde egemen, yasa koyucu ve koruyucu bir otorite olmadığı için sistemin içinde faaliyet gösteren aktörlerin eylemlerini kontrol edecek bir mekanizma da bulunmamaktadır. Bu sebeple uluslararası sistem “*anarşik*” yapıdadır. Kozmopolit yapıda evrensel bir devlet, kurulmadığı sürece anarşi hali her zaman devam edecektir. (Morgenthau, 1948, s. 481) Sistemde hâkim olan anarşi durumu, devletler için bir neden olarak kabul edilir. Nedenlerin sonuçları da devletlerin dış politikalarını belirler. Sistemin kendisinden kaynaklı olan anarşik yapısı, her devleti kendi güç kapasitesini, sahip olduğu değerleri ve askeri yeteneklerini kullanarak güvenliğini sağlamaya mecbur bırakmaktadır. Kenneth Waltz, devletlerin uluslararası sistemde ortaklaşa hareket etmeleri halinde

refahı sağlayabileceklerini ancak sistemin anarşik yapısı nedeniyle aktörleri iş birliğinden uzaklaştırdığını belirtmiştir (Waltz, 1986, s. 104-110).

Realistler, devletleri de aynı insanlar gibi çıkarıcı ve karamsar olarak nitelendirdiği için bu durumun uluslararası sistemde de böyle olacağını belirtmişlerdir. İnsanlar doğaları gereği her zaman egemen olmak istemişlerdir. Bulundukları toplumda egemenliği elinde tutmanın yolu da gücü elde etmekten geçmektedir. Realistler insanın yaratılışının böyle olduğunu ve hiçbir zaman değişmeyeceğini savunmuşlardır (Thompson, 1985, s. 17). İnsanların kendi çıkarlarını korumak amacı ile gücü her zaman elinde tutma istekleri devletler içinde geçerlidir. Devlet her zaman kendi çıkarlarını öneme ve güvenliğini koruma eğiliminde olmuştur. Kısaca devlet, her alanda rasyonel davranan aktördür. Rasyonel davranan aktörler yalnızca kendi kazançlarından sorumludur. Bu nedenle sistem içerisindeki bütün aktörler güvenliklerinden ve çıkarlarından sadece kendisi sorumludur ve kendi kazançları dışında başka bir şey ile ilgilenmezler bu yüzden de bencildir. Sistemin içerisindeki her devlet kendi çıkarını güttüğü için savaş ve çatışma her zaman yaşanabilecektir. Devletler güç kapasitelerini arttırmadıkları sürece, çıkarlarını korumaları mümkün olmayacaktır Devletlerin arasındaki ilişkiler, güç dengesi etrafında şekillenecek ve buna göre ilerleme kaydedecektir.

Devletin ulusal güvenliğini ve varlığını koruyabilmesi ancak güç kapasitesini maksimumuma ulaştırması ile sağlanacaktır. Güç konusu bu anlamda realistlerin güvenlik anlayışının üçüncü sac ayağını temsil etmektedir. Güç kavramı en basit haliyle sistemdeki bir aktörün normal şartlarda yapmayacağı şeylerin diğer bir aktör tarafından baskı uygulanarak yaptırılması olarak açıklanabilir (Robert A. Dahl, 1957, s. 202-203).

Realist teorisyenler, ulusal güvenlik ve askeri güç unsurlarını birbirlerine ilintilemişlerdir. Yani devlet eşittir askeri güç demektir. Devletler, hedefledikleri çıkarları hayata geçirmek için güç araçlarına sahip olmak zorundadırlar. Machiavelli'ye göre uluslararası sistemde faaliyet gösteren tüm aktörler, kendi çıkarlarını düşünürler. Bu nedenle sistemde sürekli rekabet hali hakimdir. Rekabetin bir getirisi olarak da sistem kaotiktir. Bu kaos ortamında kazanç sağlamanın tek yolu güçlü olmaktır (Machiavelli, 2005, s. 74-80). Devletler rasyonel düşünen ve hareket

eden aktörler oldukları için mutlak kazanç sağlayabilmek için her şeyi yapabilirler. Güçlü olmak her zaman ulusal güvenliği sağlama konusunda birincil amaçtır.

Devletlerin kendi iç siyaseti ile ülke dışındaki siyaseti birbirinden farklılık göstermektedir. Devletin kendi içinde bireylerin güvenliğini tahsis etmesi devletin polis, asker gibi kendi kurumları aracılığı ile sağlanırken uluslararası arena da böyle bir şey söz konusu değildir. Devletler kendi sınırları içinde bu düzeni sağlamaları daha kolaydır ancak uluslararası sistemde düzen sağlayıcı bir otorite yoktur. Bu sebeple devletin kendi içindeki etik ve ahlaki kurallar uluslararası sistemde geçerli değildir. Uluslararası sistemdeki kaos ortamının istikrara ulaşması için etik ve ahlaki normlar çerçevesinde hareket edilmemelidir. Barış hali ancak böyle sağlanabilir (Morgenthau, 1948, s. 5-11). Uluslararası sistemde etik ve ahlaki normların geçerli olmayışı, ekonomi, çevre, insan hakları, kültür gibi sosyal hususların ikincil plana atılmasına neden olmuştur. Asıl olan her zaman “askeri güç” olmuştur. Adalet, bağımsızlık gibi unsurlar ancak ulusal güvenlik tahsis edildiğinde bir anlam ifade edecektir (Heywood, 2018, s. 114). Realistler, ulusal güvenlik, askeri ve stratejik konuları devletin fonksiyonlarının ana merkezine oturtmuşlardır. Bu kapsamda ulusal güvenlik, askeri güç ve strateji ile ilgili konuları “*yüksek politika (high politics)*”, geriye kalan sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik konuları “*düşük politika (low politics)*” olarak nitelendirmişlerdir (Arı, 2008, s. 110). Böylece realistler devletin sorumluluklarını bir sınıflandırmaya tabii tutmuşlardır. Atılması gereken adımlar ve politikalar bu öncelikler çerçevesinde belirtilmiştir.

Realist teorisyenler, askeri gücün olmadığı yerde devletin güvenliğinin sağlanamayacağı bu sebeple de varlığını sürdüremeyeceğine dikkat çekmişlerdir. Ulusal çıkarlar ve sahip olunan askeri güç yetenekleri, pozitif yönlü ilişki içerisinde dirler. Devletler uluslararası sistemde güçlerinin kapasiteleri kadar çıkar sağlayabilirler. Sistem anarşiktir ve çatışmaya her zaman müsaittir. Devletler ulusal güvenliklerini koruma pahasına her türlü etik ve ahlaki normları göz ardı edebilir. Çünkü bu davranış kuralları her ulusun kendine özgüdür. Ahlaki ve etik normlar üzerinde her devletin hemfikir olduğu evrensel bir uzlaşma söz konusu değildir. Sistem içerisinde her aktör kendi çıkarları doğrultusunda güç mücadelesi içerisinde dir. Bu yüzden ulusal güvenliğin tehdit edildiği nokta da savaşmak da bir mahsur olmayacaktır. Realist teoriye göre savaş ve çatışma halinin haklılığı ya da etik bir tarafı yoktur. Eğer ulusal güvenlik ve çıkarlar tehdit altında ise savaşılmalıdır. Nitekim sahip

olunan askeri gücün ve değerlerin kaybedilmesi göze alınabilecek bir durum değildir. Devletler sahip oldukları askeri güç kapasitesi kadar varlık gösterebilirler. Başka bir devletin mutlak güçlenmesi, devletlerin yok olması ile eşdeğer konumdadır.

Realistler, uluslararası sistemin yapısı nedeni ile kalıcı bir barış ortamının sağlanmayacağını savunmuşlardır. Ahlaki kuralların kontrolünü sağlayabilecek bir merkezi otorite bulunmadığı için başka bir devletin gücüne ancak devletler sahip oldukları güç yetenekleri ile cevap verebilmektedir. Aktörler geçici olarak çıkarları doğrultusunda birbirleri ile iş birliği yolunu seçebilir. Ancak bu iş birliklerinin uzun soluklu olması mümkün değildir. Bir nokta da elbet çıkar çatışması yaşanacaktır. Bu sebeple iş birlikleri kurulsun bile her devlet kendi güvenliğini kendi tahsis etmek zorundadır. Ayrıca dönemin şartları itibari ile kurulan ittifaklar, ilerleyen süreçte düşmanlığa dönüşebilir. Kurulan ittifaklar, sadece kısa süreli ortak bir düşmana karşı güçleri birleştirmeyi ifade etmektedir.

Önemli realist düşünce temsilcilerinden olan Edward H. Carr ve Hans Morgenthau'a göre, devletler ancak sistem içinde hegemon bir devlet oluşmasını engellemek amacı ile güç dengesi sağlama yoluna gidebilirler. Bunun ötesinde uzun süreli bir barış ortamı sağlamak mümkün değildir (Carr, 1946). Uluslararası sistemdeki barış hali, duruma ikna olan büyük güçlerin kabul etmesi ile mümkün olacaktır (Carr, 1946, s. 235). Devletlerin yapılan ittifaklara tam anlamıyla güvenmemelerinin en önemli nedeni, her devletin kendi çıkarlarına göre hareket edeceği inancından geçmektedir. Çünkü uluslararası sistem içerisindeki bütün aktörler diğer devletlerin güçlerini sınırlandırmak için çabalamaktadır. Nitekim devletlerin karşılıklı ilişkilerinin iyi anlamda olacağı beklentisi, dünyayı yeni bir küresel savaşa sürüklemiştir. Devletler arasındaki ittifaklar incelenirken ulusal çıkarların farklılıkları ve devletlerin sahip oldukları güç yetenekleri göz ardı edilmemelidir. Devletlerin asıl amaçları kendi güç kapasitesini arttırmaktır. İki farklı devlet arasında yapılan iş birliği, sistemdeki güç dengesini sağlamak için kısa süreli başvuru bir yoldur. Güç dengesinin sağlanması sonucunda sistemin anarşik yapısı törpülenerek istikrar sağlanacaktır. Sağlanan istikrarın sonucunda da ulusal güvenlik koruma altına alınacaktır.

Realist teoriye göre, yaşanacak herhangi bir güvenlik tehdidi karşısında ortaya çıkacak olan çatışma ya da savaş hali sonucunda bir taraf mutlak kazanan olurken diğer taraf mutlak kaybeden olabilir. Bu durum sistemin beraberinde getirdiği bir doğal

durumdur. Realistler, mutlak kazananın ve mutlak kaybedenin olduğu bu durumu “sıfır toplamlı oyun” (*zero-sum game*) olarak adlandırmışlardır. Kısaca bir taraf tamamen kayıp yaşarken diğerk taraf sahip olduğu değerklere, yenilerini ekleyecektir. Oyunun sonunda kaybeden taraf olmamak için her zaman askeri anlamda güçlü olmak gerekmektedir.

Özetle açıklamak gerekirse realist teorisyenler, devletleri aynı bireyler gibi kendi çıkarları peşinde koşan korku ve bencillik iç güdüsü ile hareket eden aktörler olduklarını tanımlamışlardır. Bireylerin güvenlikleri ve adaletleri ancak devletin ulusal güvenliğinin sağlanması koşulu ile tahsis edilecektir. Bireyin güvenliği, devletin güvenliğinden geçmektedir. Bu sebeple realistleri “devlet eksenli” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Ulusal güvenlik realist teorisyenler için en önemli önceliktir. Ulusal güvenliğin sağlanması içinde gerekli olan askeri güç kapasitesinin artırılmasıdır. Machiavelli bu durumu av-avcı ilişkisi ile tanımlamıştır. Uluslararası sistemdeki aktörler gücü elinde bulundurmalıdır ki av değil avcı olsun. (Jackson & Sorensen, 2010, s. 72-73) Bu anlamda güç unsuru realist teori için bir amaçtır. Uluslararası sistemde aktörlerin faaliyetlerini koruyacak ya da kontrol edecek devletin üstünde egemen bir güç yoktur. Her devlet kendi ulusal çıkarlarını yerine getirme eğilimindedir. Bu durum uluslararası sistemin yapısının anarşik olmasına neden olmaktadır. Dünyada tek bir egemen otorite varlık göstermediğı sürece, anarşik düzen devam edecektir. Sistemin anarşik yapısının doğurduğu kaotik ortam ancak güç dengesi sağlanarak çözülebilmektedir. Sistemin anarşik yapısı her zaman bir çatışma halinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sebeple her devlet başka bir devlet için tehdit unsurudur. Tehditlerin savuşturulması ve devletin varlığının korunması sahip olunan askeri güç kapasitesi kadardır. Bu nedenle realist teori ile güvenlik ilişkisini sahip olunan güç kapasitesinin korunması ve üzerine yeni kaynakların eklenmesi olarak tanımlamak yanlış olamayacaktır

2.2. Neo-Realist Teori ve Güvenlik Kavramı

Soğuk savaş sonrası dönemde özellikle 1970’li yıllarda realist teori çeşitli nedenlerden ötürü eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştirilerin başında realist teorisyenlerin ulusal güvenliğin sağlanmasında askeri gücün en önemli unsur olduğu üzerine yoğunlaşması ve dış politika da başat aktörün devlet olarak kabul etmesi eleştirilerin temel çıkış noktalarını oluşturmuştur. Bu dönem, realist teori güvenlik konusunu eksik ve tek boyutlu ele almakla itham edilmiştir. Bu kapsamda realist teorinin eleştirilmeye

başlanmasında en önemli olaylardan birisi, Vietnam Savaşı sırasında yaşanan süreçlerdir. Salt askeri gücün güvenliği tahsis etme konusunda yetersiz kalması realist teorisyenleri eleştirilerin odağını oturtmuştur.

Neo-Realist teori, realist teorinin eleştiri oklarını üzerine çektiği 1970’li yıllarda, ilk kez Kenneth Waltz tarafından dile getirilmiştir. Waltz, “*Theory Of International Politics (Uluslararası Politika Teorisi)*” isimli eserinde neo-realist yaklaşımın temellerini atmıştır. Bu sebeple neo-realist teorinin kurucusu kabul edilmektedir. Neo-realist teori, güvenlik konusunda realist teori ile birçok ortak görüşe sahip olmakla beraber belli başlı noktalarda birbirinden ayırım göstermektedir. Bu kapsamda en büyük farklılık aktörlerin davranışlarının açıklanması noktasında olmuştur. Neo-realistler, aktörlerin davranışlarını sistemin yapısının bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. (Hobson, 2000, s. 17).

Neo-realistler, realist teorideki güvenlik kavramını eksikliklerini tamamlamaya çalışarak kavramın boyut kazanmasını sağlamıştır. Bu anlamda neo-realist teorisyenler gücün sistemde nasıl dağıldığı üzerine de eğilerek realist teoriye başka perspektifler kazandırmıştır (Gilpin, 1981). Waltz, realist teorinin temel argümanlarından kopmadan, realist teoriyi daha bilimsel bir yapıya kavuşturmuştur. Bu çerçevede yeni realist yaklaşım, “*yapısalcı realist teori*” olarak da anılmaktadır.

Neo-realist görüş savunucuları da realist teorisyenler gibi devlet faktörünü, sistemin odak noktasına oturtmuştur. Ancak realist görüş ve neo-realist görüşün temel ayırım noktalarından birini, devlet aktörünün eylemlerini tanımlama noktasında oluşmuştur. Realist teorisyenler, devletin eylemlerini insanın çıkarıcı ve karamsar doğasından yola çıkarak açıklarken neo-realistler, devletin davranışlarını uluslararası sistemin anarşik yapısından yola çıkarak tanımlamışlardır. Neo-realistlere göre devletin davranışları, uluslararası sistemin anarşik yapısının bir sonucudur. Bireylerin çıkar ve güç peşinde koşan doğal halinden değil, uluslararası sistemin belirsiz ve kaosa yatkın olmasından kaynaklı olarak devletler kendi ulusal güvenliklerini ve çıkarlarını koruma eğilimindedirler. Neo-realistlere göre, uluslararası sistem yapısı gereği kendiliğinden anarşiktir. Waltz, sistemin anarşik yapısını açıklarken iç politika ve dış politika ayırımına gitmiştir. Waltz’a göre, iç politika da düzenleyici bir kurum vardır. Bu kurum devlettir. Devlet içinde bulunan bireyler birbirleri ile eşittir. Bireylerin eylemlerini kontrol eden üst bir otorite mevcuttur. Devlet, toplum içinde düzenleyici kurum görevi

görmektedir (Waltz, 1979, s. 82-88). Ancak dış politika da böyle bir durum söz konusu değildir. Daha önce de açıklandığı gibi neo-realist bakış açısında da uluslararası sistemde devlet gibi sistematik, organize bir yapının yokluğu sistemi anarşik olmasının nedenini oluşturur.

Uluslararası sistemin kargaşaya elverişli olması aktörlerin, her zaman tehdit altında olmalarına neden olmaktadır. Her an bir saldırı olacağı endişesi, devletlerin ulusal güvenlikleri ve çıkarları üzerinde bir tehdit yaratmaktadır.

Waltz böyle bir konjonktürde, devletlerin, ulusal güvenliğinin her şeyden önce geldiğini vurgulayarak ulusal çıkar ve güç yeteneği gibi konuların ulusal güvenlik için bir araç olarak kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir (Waltz, 1979, s. 126). Bu kapsamda neo-realistler ve klasik realistler arasındaki en önemli ayrım güç unsurunun konumu olmuştur. Klasik realist yaklaşımda güvenliğin tahsisi için güç bir amaçken, neo-realist görüşte, ulusal güvenlik amaç, güç unsuru ise güvenliğin tahsis edilmesi hususunda bir araç görevi görmektedir. Diğer bir değiş ile neo-realist bakış açısında güç sistem içindeki diğer devletleri etkileme amacı ile kullanılmıştır. Bu kapsamda devletler elde ettikleri güç unsurlarını, diğer devletleri, çıkarlarını örseleyen pozisyonlarda caydırmak ve ikna etmek amacıyla kendi çıkarlarına uygun şekilde kullanmaktadırlar. Güç bu durumda uluslararası sistemi etkileme yeteneği ile dolayısıyla da devletlerin faaliyetlerini kontrol etmede belirleyici etken özelliği taşımaktadır (Holsti, 1995, s. 118). Devletler, sistem içerisinde güvenliklerini koruma altına almak için güç kapasitesini arttırmanın yanı sıra, başka devletler ile iş birliği yapma amacıyla anlaşabilirler. Ancak asıl olan ulusal güvenliğin koruma altına alınmasıdır.

Başlangıçta Waltz olmak üzere, neo-realist teorinin önemli temsilcileri güç kavramının sistem içerisindeki ağırlığını kavramlaştırmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda güç kapasitesi ve gücün dağılımı uluslararası sistemde farklılık göstermektedir. Gücün kime ve nasıl dağıldığı konusu uluslararası sistemin yapısını belirlemiştir. Uluslararası sistemin oluşan yapısı da sistem içinde faaliyet gösteren devletlerin davranışlarını belirlemiştir. Bu bağlamda neo-realist teori temsilcileri, ulusal güvenlik kavramına çok daha boyutlu bir hal kazandırmıştır.

Neo-realist teorisyenler de realist teori savunucuları gibi uluslararası sistemde çatışma ve savaşların hiçbir zaman bitmeyeceği konusunda ortak payda da buluşmuşlardır. Bu

bağlamda neo-realist teori temsilcilerinden Jhon J. Mearsheimer, 2.Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaş döneminde küresel düzende bir istikrar sağlanmış olmasının nedeni yaşanan iki kutupluluk halidir. Dünya tekrar çok kutuplu hale getirildiğinde sistem içerisindeki devletler tekrar birbirleri için tehdit unsuru olarak görünecektir (Mearsheimer, 1990, s. 56).Buradan da anlaşılacağı üzere neo-realistler çatışma halini uluslararası sistemin yapısının bir getirisi olarak açıklamışlardır.

Neo-realist teorisyenler, devletin uluslararası sistem içindeki en önemli yapı taşı olduğunu kabul etmişlerdir. 2.Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren süregelen Soğuk Savaş döneminde yaşanan süreçler, neo-realist teorisyenlerin statik yaklaşımının nedenlerini göz önüne sermektedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya da meydana gelen iki kutuplu düzen, dönemin gerek yazarlarını gerekse siyasi aktörlerini, devlet eksenli politika üretmeye yönlendirmiştir. En nihayetinde ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Union of Soviet Socialist Republics / SSCB) etrafında şekillenen, iki kutuplu yapılanmalar ve uluslararası sistemde yaşanan çatışma hali bir huzursuzluk yaratmıştır. Bu huzursuzluk, devletlerin ulusal güvenliğini koruma noktasına itmiştir. Bu süreçte iki ülke de birbirlerine açıkça tehdit ve saldırı eylemlerinde bulunmuşlardır. İki ülke de bu süreçte güvenliğini sağlamanın yegâne aracı olarak askeri güç kapasitesini artırmayı görmüşlerdir (Halle, 1976, s. 104). Devletlerin bu açık tehditler karşısında hedef olmak istememeleri ulusal güvenlik konusunu öncelikleri ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle neo-realist teori, bu süreçte genel kabul görmüş bir yaklaşım olmuştur. Bu süre zarfında da sosyal ve siyasi konular realist yaklaşımda olduğu gibi ötelenmiştir. Yoğun bir silahlanma ve saldırı endişesi devletlerin reel politik üzerine yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Mevcut durumun gerçekliği ile ilgilenen reel politiktik bakış açısı, siyasi ideolojiler, insan hakların, özgürlükler gibi siyasi ve sosyal konuları güvenliğin öncelik olması nedeni ile çok dikkate almamıştır.

Neo-realist teorisyenler, uluslararası sistem içindeki devlet dışı aktörlerin varlıklarını da göz ardı etmemişlerdir ancak devlet kadar etki alanının geniş olmadığını vurgulamışlardır. Buna bir referans olarak da 1. Ve 2.Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeleri dikkate almışlardır. Mearsheimer, uluslararası kurum ve kuruluşların küresel düzeyde yaşanan çatışma ve savaşları önleme de yetersiz ve etkisiz olduğunu belirtmiştir. Uluslararası kuruluşlar, uluslararası sistemin anarşik yapısının devlet çıkarlarına ve faaliyetlerine yapılan baskının bir sonucudur (Mearsheimer, 1994, s.

20). Sistem yapısı gereği her an bir çatışma haline hazır olduğu için uluslararası kurum ve kuruluşların meydana gelebilecek savaşları, engellemeye yetecek kadar bir güç kapasitesi yoktur.

Neo-realist yaklaşıma göre ulusal güvenlik kavramı çerçevesinde mutlak bir güvenlik bahsetmek mümkün değildir. Ulusal güvenlik kavramı her devlet için farklılık göstermektedir. Neo-realistler içinde devlet en önemli aktör olduğu için dış politika da öncelik ulusal güvenliğin korunmasıdır. Çünkü sistem anarşiktir. Uluslararası sistemin getirdiği, rekabet ve çıkar yarışı devletlerin birbirleri ile ittifak kurmasına çok fazla müsaade etmemektedir. En nihayetinde her devletin önceliği kendi ulusal güvenliğidir. Dış politika da öncelik güvenlik meseleleri olduğu için bu durum ittifak oluşturma ihtimalini zayıflatmaktadır. Bu sebeple aynı realistlerde olduğu gibi neo-realistlerde de her devlet kendi güvenliğini sağlamak ile yükümlüdür. Waltz, kendi güvenliğini koruma yeteneğini, “self-help” yani “kendi başının çaresine bakmak” (Goldstein & Pevehouse, 2017, s. 92). Olarak tanımlamıştır.

Devletler dışardan gelebilecek tehdit ve saldırılara karşı her an endişe içindedirler. Bu endişe hali, devletleri yok olma, egemenliğini devam ettirememeye gibi en kötü ihtimaller üzerine hazırlıklı olmaya zorlar. Devletlerin, hepsinin kendi güvenliğinden sorumlu olması ve her an tetikte beklemesi, sistem içindeki diğer devletleri de tedirgin edeceği için o devletlerinde aynı hazırlık içine girmelerine sebep olacaktır. Güvensizlikten doğan bu gerginlik ortamı, en nihayetinde güç mücadelesi ile sonuçlanacaktır. Nitekim sistemin anarşik olduğu bir ortamda kendini güvensiz hisseden devletler, korkularını bertaraf etmek güç kapasitesini artırma yoluna gidecektir. (Schweller, 2016, s. 2) Neo-realist temsilcilerden John Herz, bu durumu “*güvenlik ikilemi*” olarak ifade etmiştir. Güvenlik ikilemi modelinde bir devletin güvenliği diğer bir devletin güvensizliği durumunu ifade etmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısı sebebi ile devletler kendi ulusal güvenliklerini koruma altına almak suretiyle attıkları adımlar, başka bir devlet için tehdit unsuru olarak sayılabilir. Başka bir devletin algıladığı bu tehdit sonucunda o devlette kendi güvenliği için aynı eylemde bulunacaktır (Herz J. , 1950, s. 157-180).

Kısaca ifade etmek gerekirse, X devleti kendi güvenliği için sınırına asker konuşlandırdığında, Y devleti bu durumu kendi güvenliğine karşı bir atak olarak değerlendirerek o da aynı tepkiyi verecektir. Bu doğrultuda her iki devlet de güç

araçlarını arttırmak için silahlanma yarışına girecektir. Her iki devletinde silahlanma yarışı, günün sonunda ikisi içinde güvenlik kaygısı ve tehdit unsuruna neden olacaktır. Güvenlik ikilemi durumunda daha önce de belirttiği üzere, sonuç “sıfır toplamli oyun” (*zero-sum game*) haline gelecektir. Bir taraf kesin kazanan olurken diğer taraf kesin kaybeden olacaktır. Böyle bir durumda diğer aktörler ile ilişkileri sıfır toplamli oyun olarak değerlendiren uluslar yürüttükleri politikaları ne olursa olsun kazanmak hedefi üzerinden değerlendirirler. Sistemdeki aktörler birbirlerine karşı yürüttükleri politikalarda hangimiz daha kazançlı çıkacağız yaklaşımını benimseyerek ortaklaşa hareket etmeye karşı dururlar (Waltz & Quester, 1982, s. 46). Böyle durumlarda devletler, hissettikleri tehditlere karşı silahlanma yarışının yanı sıra kendilerine iş birlikçi başka bir devlet de bulabilirler. Ancak asıl önemli olan kendi güvenlik araçlarını kendileri ellerinde bulundurmalarıdır.

Güvenlik ikilemi kavramı, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki gerilimin kavramsallaştırılmış halidir demek yanlış olmayacaktır. ABD ve SSCB arasındaki gerilim sonucunda iki ülke de yoğun bir silahlanma yarışına girmiştir. Güvenlik ikilemi kavramı bu kapsamda soğuk savaş dönemini saha da tamamen yansıtmıştır. (Walt, 2003, s. 71)

Yaşanan gelişmeler neticesinde, her iki devlette bir çatışma haline girme isteğinde olmasalar bile karşı taraftan gelebilecek herhangi bir askeri saldırı ihtimaline karşı endişe içine girmiş ve askeri güç kapasitesini artırma yoluna gitmiştir. Bir tarafın aldığı bu önlemler diğer tarafı da tedirgin ettiği için o da aynı tepkiyi vermiştir. Herz, karar alıcıların düşünce yapısı ve hamlelerinin temel motivasyonunu şu şekilde özetlemiştir; “Öldür ya da yok ol ya önce saldır ya da yok olma riskini göze al” (Herz J. , 1951, s. 3). Öte yandan sistemin dönüşümü de bu güç dengesine bağlı olarak gelişecektir. Devletler kendini koruma içgüdüğü ile sistemi güçler savaşına dönüştürecektir (Jackson & Sorensen, 2010, s. 76).

Neo-realistler güvenlik ikilime kavramını uluslararası sistemin anarşik olmasının bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Realistlerde de olduğu gibi kozmopolit ortak bir dünya devleti olmadığı için devletlerin davranışlarının kontrol edilmesi mümkün değildir. Ulusal güvenlik ise bir devletin dikkat etmesi gereken birincil politikasıdır. Bu sebeple herhangi bir saldırı veya tehditte karşı askeri anlamda hazırlıklı olmak gerekmektedir. Bu çerçevede de self-help konusu gereği devletler her zaman

kendilerini güvenli tutmak zorundadır. Neo-realistler bu aritmetiğin çözülmez olduğunu vurgulayarak devletlerin sistemin yapısına göre adım atmaları gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Neo-realist paradigmanın önemli kavramlarından bir diğeri “*güçler dengesi*” konusudur. Uluslararası sistem anarşiktir ve aktörlerde ulusal güvenliklerini sağlamak amacıyla güç kapasitesini maksimum kullanma eğiliminde olacaktır. Sistem içindeki her aktör bu davranış eğiliminde olacağı için devletler arası güç mücadelesi yaşanacaktır (Sheehan, 1995, s. 6-8). Küresel düzeyde güç dengesinin sağlanmaması durumunda devletler arasında gerginlik ve çatışma hiç bitmeyecektir. Gerginliğin bitmemesi de dengeleri bozacaktır. Bu noktada neo-realistler ve realistler ayrılmaktadır. Neo-realist temsilciler güçler dengesi konusunu, yine uluslararası sistemin anarşik yapısı üzerinden açıklamaktadır. Sağlanacak güçler dengesi, sistemin yapısı sebebi ile bir sonuç olacaktır. Klasik realist teorisyenler bu durumu, devletin karar alıcı birimlerinin davranışları üzerinden tanımlamaktadır. Bu ayrım iki farklı görüşün güç kavramını farklı olarak değerlendirmelerinden kaynaklanır.

Neo-realist bakış açısına göre sistemin anarşik olmasından kaynaklı, devletler arasında ortak paydada buluşulabilecek değerler yoktur. Bu değerlerin olmayışı her devletin kendi değerlerini öncelemesine neden olur. Gücü elde bulundurarak güvenliği sağlamak için savaş dahil yapılacak her şey kabul görmektedir (Toledo, 2012, s. 59-61). Bu nedenle gücün sistem içinde dengeli dağılımı önem teşkil etmektedir. Güç dengesinin bozulması devletleri güç yarışına ve çıkar çatışmasına sokacaktır. Oluşan bu çıkar çatışması, nihayetinde rekabetçi sistemi yaratacaktır.

Bu kapsamda güç ve güvenlik konusu neo-realistler tarafından rekabet üzerine yerleştirilmiştir. Sistemin içindeki bütün aktörler rekabet edilebilirliğini arttırmak amacı ile güce sahip olmak isteyecektir. Devletler gücü elinde bulundururken de herhangi başka bir devletin çok güçlenerek bir hegemonya yaratmasına engel olacaktır.

Gücü dengeleme çerçevesinde devletler iki farklı yöntem izlemektedir. Bunlardan ilk ki, devletin kendi içinde uyguladığı içsel dengelemedir (Oğuzlu, 2019, s. 2). İçsel dengeleme politikaları, devletlerin kendisine tehdit olarak algıladığı başka devletlere karşı askeri güç kapasitesini arttırmaya yönelik uyguladığı politikalardır. Askeri harcamaların milli gelir içindeki payının arttırılması, kolluk güçlerinin sayısının

çoğaltılması gibi durumlar devletlerin kendi içinde uyguladıkları dengeleme yöntemleridir. Diğer bir dengeleme yöntemi ise dışsal dengelemedir. Devletlerin kendi askeri güç kapasitelerinin artırılmasının yetmediği noktalarda aynı tehdit endişesi yaşayan başka devletlerle ittifak kurarlar. Ortada ortak bir tehlike vardır ve bu tehlikeye karşı iki devlet güçlerini birleştirmek suretiyle beraber hareket ederler (Oğuzlu, 2019, s. 2). Başka bir devletin çok güçlenmesinin engellenmesi için bu nokta da ittifaklar da kurulabilecektir.

Küresel düzende güç dengesinin sağlanması durumunda, devletlerin birçoğu gücü elinde bulundurarak mevcut durumunu koruyabilecektir. Bunun sonucu olarak ulusal güvenlik tahsis edilecek ve devletler birbirleri ile çatışma haline girmeyecektir. Güç dengesinin sağlanamaması halinde güç unsurları sistemin yapısı gereği, eşit olmayan şekilde dağılacaktır. Bu da gücü elinde bulunduramayan her devletin güvenliğinin tehlike altına girmesine neden olacaktır. Çatışmaya müsait bir sistemde güç unsurlarını elinde bulundurmamak gerginliği arttıracaktır. Ancak gücün dengelemesi sonucunda, devletler güvensizlik korkusu yaşamayacaktır. Bunun sonucunda da uluslararası sistemin kaotik ortamını yumuşayacak ve belirsizlik ortadan kaldıracaktır. Uluslararası sistemdeki güç dengesinin bozulması durumunda ise sadece çatışma, kargaşa ve sonu gelmeyen rekabet ortamını yaratacaktır (Çiçekçi, 2012, s. 35).

Öte yandan devletler kendilerine siyasi yönetim, ideoloji ve yürütülen politikalar bağlamında kendilerine yakın olan devletleri dost olarak görürken farklı olan devletleri potansiyel düşman olarak algılamaktadır. Devletlerin bu algısı kendilerine yönelik tehditlerin şekillenmesine neden olur ve buna göre güç dengelemesine giderler. (Walt S. M., 1987, s. 5). Bu kapsamda Stephan M. Walt, devletlerin güçler dengelemesini sağlamanın yolunun “*offshore dengeleme (deniz aşırı dengeleme)*” yoluyla yapılmasını savunmuştur. (Walt S. M., 2011) Walt’a göre devletler kendi çıkarlarına birebir tehdit olmadığı sürece kendi gücünü kullanmamalıdır. Bu çerçevede özellikle küresel güce sahip devletlerin potansiyel düşman olarak belirlenen devletlere karşı bölgesel güçleri kullanmaları gerektiğini savunmuştur. (Walt S. M., 2009)

Daha önce aktarıldığı üzere bazı istisnai durumlarda devletler başka devletlerle işbirliği yapabilirler. Ancak neo-realist teorisyenlerin ulusal güvenlik kavramı çerçevesinde ittifak kurma konusundaki görüşleri, belli sınırlandırmalara tabiidir. İttifaklar, ortak düşmana karşı bir süre birlikte hareket etmenin ötesine geçemezler.

Daha önce belirtildiği gibi tehdit olarak görülen bir devlete karşı başka bir devlet ile iş birliği kurulabilir ancak bu iş birliği uzun soluklu olmayacaktır. Nitekim tehdit savuşturulduktan sonra bu ittifak durumu geçerliliğini kaybedecektir. Çünkü her devletin güvenlik ve kazanç algısı birbirinden farklıdır. Bu çerçevede neo-realist yazarlar iş birliklerinde devletlerin mutlak kazançlarının pek de önemli olmadığını asıl olanın göreceli kazançlar olduğunu belirtmişlerdir (Jervis, 1998, s. 980). Çünkü devletler için asıl olan kendi ulusal güvenlikleridir. Ulusal güvenliklerini korumak için kendi güç kapasiteleri maksimum düzeye çıkarma eğilimindedirler. Devletler ittifak ya da çatışma halinde olduklarında her iki tarafından da bir kazanç elde etmesi ile ilgilenmezler bunun yerine kimin daha çok çıkar elde ettiği sorusu ile ilgilenirler (Waltz & Quester, 1982, s. 47). Kendileri bu ittifaklardan kazanç sağladığı sürece, ittifak kurulan diğer devletlere olan etkileri ile ilgilenmezler. Diğer devletlerin çıkar ya da kazançlarının bir önemi yoktur. Mühim olan devletin kendi kazancıdır ve her zaman ittifak halindeki devlete oranla ne kadar çıkar sağladığının farkında olmalıdır (Baylis, 2008, s. 75). Karşı devletin kazancını veya kaybını bilmesi, devletlerin politika üretme de işini kolaylaştıracaktır.

İş birliklerini sınırlandıran bir diğer neden ise devletlerin diğer devletlere olan şüpheli yaklaşımıdır. Her devlet rasyonel eylemlerde bulunduğu için anlaşma sağlansa bile karşı tarafı aldatılabilir. Önemli neo-realist temsilcilerden olan Waltz ve Mearsheimer, devletlerin, varılan anlaşmalara uymamasından ve kendi kazançlarını öncelikli olarak diğer devletin üzerinden fayda sağlama girişiminde bulunabileceklerini belirtmiştir. Bu sebeple Waltz ve Mearsheimer ittifakların net şekilde belli sınırları olduğunu savunmuşlardır (Baylis, 2008, s. 74). Kısaca, taraflar, tarafından ittifaklar sürdürülmek istense bile uluslararası sistemin anarşik yapısı bu duruma izin vermeyecektir. Günün sonunda herkes kendi kazancı ile ilgilenecektir.

Neo-realistler de realist düşünürler gibi ulusal güvenlik politikasını birincil politika olarak görmüşlerdir. Ancak neo-realist teorisyenler, realistlerden farklı olarak ekonomik konuları tamamen yabana atmamıştır. Neo-realist savunucuların ekonomi konusundaki bu görüşünün nedeni 1973 yılında patlak veren petrol krizi ve Vietnam Savaşı sırasında yaşanan gelişmelerdir. Tek başına, askeri gücün yetersiz kaldığını gözlemleyen neo-realistler, ekonomi konularının da ulusal güvenlik çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır. 1973 yılında meydana gelen petrol krizi ile ülkeler, kendilerini büyük ekonomik buhranlar içinde bulmuşlardır. Bu krizin bir

sonucu olarak da “ekonomik güvenlik” literatüre kendine yer bulmuştur. Bu anlamda Waltz, stratejik ve askeri konulara ekonomiyi de dahil ederek ulusal güvenlik kavramının analiz düzeyini geliştirmiştir (Waltz, 1979). Ekonomik konuların ulusal güvenlik çerçevesinde ele alınması güvenlik kavramının çeşitliliğini arttırarak kavrama yeni bir boyut kazandırmıştır. Her ne kadar ekonomik konular ulusal güvenlik kavramının içine dahil edilse de yine de askeri ve stratejik meseleler birincil politika araçları olarak görülmeye devam edilmiştir. Neo-realist paradigmasına göre, ulusal güvenlik sağlanmadığı takdir de sosyal veya ekonomi konular bir anlam ifade etmemektedir. Neo-realistler bu konuları tamamen yok saymamakla beraber ulusal güvenliğin sağlanması koşulunu koşmuşlardır. Ulusal güvenliğin tehlike de olduğu bir devlette ekonomik, sosyal, siyasi vb. konulardan bahsetmek mümkün değildir, keza bahsedilecek böyle bir yapıda kalmayacaktır.

Neo-realist bakış açısına göre devletlerin birincil amacı devamlılığını sağlamak suretiyle ulusal güvenliğini koruma altına almaktır. Neo-realist teorisyenler, devletlerin bu önceliğini uluslararası sistemin anarşik yapısı temelinde açıklamaktadırlar. Realistler ile ayrışılan ilk husus budur. Sistemin anarşik yapısı nedeni ile çatışma hali her zaman vardır bu nedenle devletlerin ilk amacı egemenliğini korumaktadır. Egemenliğin korunması ve devam ettirilmesi çerçevesinde güç unsurları bir araç niteliği taşımaktadır. Realist teorisyenler, devletin devamlılığı için gücü amaç edinme ön koşulu koşarken, neo-realistler gücü devletin mevcut yapısını koruması önünde bir araç olarak nitelendirirler. Devletler sahip oldukları askeri güç unsurları ve değerleri ile sistem içinde bir güçler dengesi yaratacaktır. Uluslararası sistemde güç dengesinin sağlanması devletlerin, mevcut durumdan memnun olmaları ve birbirleri ile çatışma içine girmemelerini sağlayacaktır. Güç dengesinin sağlanması ile ulusal güvenlikte tahsis edilecektir.

Gerek neo-realist teori gerekse realist teori ortaya çıktıkları dönemler itibari ile uluslararası ilişkiler disiplini güvenlik kavramı çerçevesinde birçok katkı sağlamıştır. Ulusal güvenliğin sadece askeri güç perspektifinde yorumlanmasından dolayı eleştirilse de günümüz de ortaya çıkan küresel terör gibi konularda halen geçerliliğini koruduğu bazı noktalar vardır. Buna ek olarak gelişen teknoloji, küreselleşme gibi konular, güvenlik kavramı hem sosyal ve kültürel hem de bilişim teknolojileri anlamında farklı tanımlar ve fonksiyonlar kazanmıştır.

3. SURİYE’NİN SİYASİ, EKONOMİK VE TOPLUMSAL YAPISI

3.1. Hafız Esad Dönemi Suriye Siyasal Yapısı

1966 Yılında gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında iktidarı ele geçiren Salah Cedid ve Hafız Esad öncülüğündeki yeni yönetim, bu sefer de kendi aralarında fikir ayrılıkları yaşamaya başlamıştır. O dönem Savunma Bakanı olan Hafız Esad, Salah Cedid’in Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile savaşılan Ürdün’e, asker gönderilmesinde başarısız olması sonucunda bir darbe daha yaparak yönetimi tek eline almıştır.

Diğer devlet başkanlarından farklı olarak Hafız Esad Suriye’nin ilk Alevi (Nusayri) Cumhurbaşkanı olmuştur. Esad, Suriye’de rasyonel pragmatik politikalar üzerine kurulu, tek adamlık rejimine sahip otoriter, baskıcı temellere dayalı yeni bir siyasal sistem kurmuştur. Kurduğu bu yeni sistemi devletin her kademesinde, sivil bürokraside ve en önemlisi de orduda kusursuz bir şekilde işlemiştir. Yönetim şeklini sağlamlaştırmak için atması gereken bütün adımları atmış Suriye’nin günümüze kadar aynı rejim yönetimi ile gelmesini sağlayan kendine özgü “Başkanlık Monarşisini” oluşturmuştur. Esad devletin varlığını ve tüzel kişiliğini tipik otoriter yönetimlerde olduğu gibi kendi varlığıyla özdeşleştirmiştir (Şöhret, 2016, s. 55). Yani bir anlamda devlet eşittir Hafız Esad durumu oluşmuştur.

Suriye devleti teorik olarak “Başkanlık Sistemi” ile yönetilen, mecliste birden fazla partinin faaliyet gösterdiği bir Cumhuriyettir. Ancak bu yönetim şeklini bu şekilde ifade etmek pek de doğru olmayacaktır. Nitekim Hafız Esad’ın 2000 yılında ölümünden sonra iktidar koltuğunu oğlu Beşar Esad’ın devralması yönetim sistemin Suriye’ye özgü Başkanlık Monarşisi olduğunun bir göstergesidir.

Ülkede hali hazırda bir parlamento vardır ancak parlamentoda faaliyet gösteren partiler, Hafız Esad tarafından belirlenmiş Baas rejimi ile aynı görüşlere sahip “Ulusal İlerici Cephe” çatısı altında toplanan siyasi partilerdir. Durumun bu şekilde olması da parlamento da farklı görüşlerin ifade edilmesini pek mümkün kılmamıştır. Karşıt görüşlerin olmaması rejimin çoğulcu demokrasi anlayışından epey uzak kaldığını kanıtlamıştır. Çünkü çoğulculuk esasen sayıya değil farklılıklara dayanmaktadır. (Kışlalı, 2003, s. 246)

Hafız Esad, iktidarı ele aldıktan hemen sonra 1971’de geçici, 1973 yılında da kalıcı anayasasını çıkartmıştır. 1973 Anayasası ile Baas Partisi ülkenin tek siyasi otoritesi olarak ilan edilmiştir. Anayasa’nın 8. Maddesi uyarınca Baas Partisi, bundan böyle

toplum ve devletin en önde gelen temsilcisi olma sıfatıyla yurtsever, ilerici ve Arap ulusunun refahı için faaliyet gösteren bir siyasal yapı olarak tanımlanmıştır (Caner & Adıbelli, 2016, s. 43). Baas Partisi, ülke de o kadar güçlü bir konuma gelmiştir ki halk mevkii sahibi olmak için partiye üye olmaya başlamıştır. Görünür de ülkede parti en fazla üye sayısına sahip olan parti olmuştur. Ancak bu sayının rejime olan bağlılıkla ilişkilendirilmesi yanlış olacaktır. Halk, kişisel menfaatlerini kollamak için partinin egemenliğini kullanmıştır. Parti üyelerinin çoğunluğu elit kesimden oluşturmıştır. Nitekim üyeliklerin rejime olan bağlılıkla bir ilişkisinin olmaması 2011 yılına gelindiğin de açıkça görülmüştür.

Hafız Esad iktidarına karşı oluşabilecek bütün tehditleri, yönetime geldiği ilk andan itibaren engellemek için birçok adım atmıştır. Bu tehditleri engellemenin en iyi yolu olarak da orduyu kontrol altına almak olduğunu farkında olmuştur. Nitekim kendisi de bir asker olan Esad, ordunun devlet yönetiminde ne derece söz sahibi olmak istediği bildiği için politikasını bu yönde ilerletmiştir. Sünni Müslümanlar tarafından oluşabilecek bir muhalefete karşı arkasına Nusayri askeri gücünü almıştır. Emniyetten, istihbarata, güvenliğe kadar kilit noktalardaki görevli generallerin hepsi Esad'ın kabilesi olan Matavira'dan Nusayri kökenliler olmuştur. (Şöhret, 2016, s. 55) Sünni güvenlik güçlerinin, geçmiş dönemlerde kendi aralarındaki anlaşmazlıkları sebebi ile ordudan ve emniyetten birbirlerini tasfiye etmeleri, Nusayri azınlığının elinin güçlenmesine neden olmuştur. Sünni askerlerin kendi aralarındaki bu mücadele, güç boşluğuna neden olmuş ve bu boşlukta Nusayri azınlık tarafından doldurulmuştur. Hafız Esad'ın ordu üzerindeki bu hakimiyeti gerçekleştirebilecek askeri darbelerin de önünü kesmesini sağlamıştır.

Esad, İktidara geldiğinde devlet kurumlarını genişletmiştir ancak kendi iktidarını sarsacak hiçbir kuruluşa ve oluşuma müsaade etmemiştir. Ordunun, partinin, istihbarat ve güvenliğin tüm kontrolünü elinde tutabilmek için önemli noktaların hepsine kendine sadık olan kişileri yerleştirmiştir. Hafız Esad için Alevi (Nusayri) kökenden gelmek çok önemli iken asıl olan kendisine koşulsuz şartsız sadık kalınması olmuştur. Yani devletin, istihbaratın önemli noktalarında yer alabilmek için sadece etnik ve dini kimliğin ortak olması yeterli olmamıştır.

Hafız Esad'ın dış politikadaki sert İsrail ve Batı karşıtı söylemleri, halktan, bölgesel aktörlerden ve SSCB'den tam destek almıştır. Nitekim halkın belli bir süre boyunca

rejime karşı başkaldırmaması bu söylemler sayesinde mümkün olmuştur. Bu anlamda uluslararası platformlarda kendine yeni işbirlikçi ülkeler edinme yoluna gitmiştir. SSCB'nin o dönem Ortadoğu devletleri arasındaki en güçlü müttefiki Suriye rejimi olmuştur. İç politika ve ekonomi de uyguladığı sosyalist sistemle SSCB ile yakınlaşırken Şii bir yönetime sahip olan İran ile ortak mezhep çatısı altında birleşmiştir. Ortadoğu da Sünni bir iktidar yönetimi istemeyen İran için Suriye'nin yeni Nusayri yönetimi, bulunmaz bir nimet olmuştur. Bu iki ülke ile ilerletilen bu ikili ilişkiler, günümüz Suriye'sinde ve Arap Baharı sürecinde de kendisini göstermiş durumdadır.

Hafız Esad bölge ülkelerde de aktif siyaset izlemiştir. Ürdün ve Lübnan da yaşanan iç çatışmalara da dahil olmuştur. Ayrıca Esad rejimi, iktidarını perçinlemek için çeşitli terör örgütü gruplarına da destek vermekten çekinmemiştir. ABD ve Irak arasında yaşanan I. Körfez Savaşı'nda PKK terör örgütüne destek sağlamıştır. Esad rejiminin bu hamlesi Türkiye ile olan ilişkilerinde geri dönüşü zor kırılmalar meydana getirmiştir. Ayrıca PKK terör örgütüne verilen bu destek, Arap Baharı sürecinde iç çatışmaların önünün alınamamasında da etkili olmuştur. Nitekim PKK terör örgütü, Suriye'de kendine yeni bir alan yaratmıştır.

Hafız Esad'ın hali hazırda hala ayakta duran rejimin sağlamlığı, esasen iki unsura dayandırılmıştır. Bunlardan ilki Baas Partisi, ikincisi ise Suriye ordusudur. Baas Partisi kuruluşundan itibaren çeşitli değişimler geçirse de genel olarak azınlık kesimin temsil edildiği bir parti olmuştur. Fransız mandasından kalan bir alışkanlıkla mezhepçilik siyaseti izlenerek Sünni Arapların yönetimde söz sahibi olmasının önü kesilmiştir. Bu doğrultuda 1963 yılında iktidara gelen Baas, rejime karşı oluşabilecek muhalefeti kontrol altına almak için olağanüstü hâl ilan etmiştir. Olağanüstü hâl kanunu ile güvenlik güçlerine, şüpheli gördüğü her kişiyi sorgulama hakkı tanınmıştır.

Dönem itibari ile bakıldığında da Sünni muhalefetin tek sesi Müslüman Kardeşler olmuştur. Ancak “Hama Katliamı” olarak bilinen iç çatışmalar da Hafız Esad Müslüman Kardeşlere karşı orantısız şiddet uygulamış ve birçok Sünni'nin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Yaşanan bu olaylardan sonra Hafız Esad, Müslüman Kardeşlere katılmayı yasadışı saymıştır. Esad'ın bu hamlesi uzun süre, muhalif seslerin çıkmamasına neden olmuştur. Kendisine ve rejimine karşı olabilecek her hareketi iktidarını sağlam tutma hırsı uğruna şiddetten kaçınmamıştır. Hafız Esad

Suriye ordusunun kontrolünün yanında kurduğu istihbarat sistemi ile de halkı kontrol altına almayı başarmıştır. Ülkeyi adeta bir korku imparatorluğuna dönüştürmüş halktan ve bürokrasiden hiç kimse yönetime eleştiri de bulunamaz hale gelmiştir. Hafız Esad'ın oluşturduğu istihbarat sistemi, rejimin bir numaralı koruyucusu olmuştur.

Esad'ın kullandığı bir diğer politika aracı, Arap milliyetçiliğidir. Ancak bu Arap milliyetçiliği, heterojen yapıya sahip Suriye halkını birleştirmede yeterli olamamıştır. Bu durum, zaten milli birlik bilincinden yoksun olan Suriye'nin hiçbir zaman "Suriyelilik" kimliğini içselleştirilememesine neden olmuştur. Suriyelilik kimliği içselleştirilemediği için ulus devlet bilinci, ülkeye hiçbir zaman yerleştirilememiştir. Zaten ülke içinde ortaya çıkan bütün iç çatışmalar ve kaotik ortam da bu ayrışmaya bağlı olarak cereyan etmiştir. Nitekim Hafız Esad'da milliyetçilik söylemlerinin yeterli olmadığının farkında olmuş olacak ki 1980 yılına geldiğinde SSCB ile "Dostluk ve Birliktelik Anlaşması" imzalamıştır. Bu anlaşma ile Suriye Arap Milliyetçiliği söylemini, Büyük Suriye olarak değiştirmiştir. Bu söylem değişikliğinin altında yatan bir diğer neden ise İsrail ve ABD yönetimlerine karşı kendine uluslararası platformlarda destekçi bulma isteğinden kaynaklanmıştır.

Hafız Esad yargı sistemini de tek elinde toplamıştır. Yasama, yürütme ve yargının tek elde toplanması, rejimin egemenliğinin devletin her kademesine yayılmasına olanak sağlamıştır. Adalet sistemi halkı korumak amacını hiçbir zaman taşımamış aksine rejimin devamlılığına hizmet etmiştir. Sivil toplum kuruluşları dahi rejimin devamlılığını korumak için rejime sadık bireyler yetiştirme yoluna gitmiştir. Ordu'nun mevcut rejimi koruması, Baas partisinin de rejimi meşru kılması Esad rejimi bugünlere taşımıştır. Hafız Esad döneminde Suriye'de yaşanan en olumlu gelişme kuşkusuz siyasal istikrarın sağlanmış olmasıdır. Hafız Esad 1970 yılından ölümü 2000 yılına kadar Suriye Devleti üzerinde söz sahibi olan tek kişi olarak adını tarihe yazdırmıştır.

3.2. Beşar Esad Dönemi Suriye Siyasal Yapısı

Beşar Esad babası Hafız Esad'ın ölümünden sonra Baas rejiminin yeni koruyucusu, devletin yeni başkanı olmuştur. Hafız Esad ölümünden önce oğlu, Beşar'ın iktidara gelmesi önündeki tüm engelleri kaldırmak için çalışmıştır. Nitekim bu çabası karşılığını bulmuştur. Esasen, Beşar Esad eğitiminin bir kısmını İngiltere'de tamamlamış bir göz doktorudur. Asker veya bir siyaset adamı değildir. Aslında Hafız Esad ölümünden sonra devlet başkanlığı için büyük oğlu Basil Esad'ı düşünmüştür.

Ancak Basil Esad'ın 1994 yılında bir trafik kazası sonucu vefat etmesi ile boşalacak koltuğa Beşar Esad tayin edilmiştir. Büyük oğul Basil'in vefatından sonra Hafız Esad İngiltere'de göz doktorluğu stajını yapan Beşar Esad'ı 1994 yılında Suriye'ye çağırarak 2000 yılına kadar başkanlık koltuğu için hazırlamaya başlamıştır.

Hafız Esad, kendisinden sonra Beşar Esad'ın iktidarını meşru kılmak için bir dizi çalışma yapmıştır. Resmiyette yönetim biçimi Cumhuriyet olan Suriye Devleti, monarşi yönetimin devamı için Beşar Esad'ın kamuoyu nezdinde onay alması sağlanmıştır.

Beşar Esad baba Hafız Esad'dan koltuğu devraldığında devletin ve bürokrasinin her kademesinde kendisine, koşulsuz şartsız sadık kişiler bulunmuştur. Durumun böyle olması Beşar Esad'ın işini kolaylaştırmış rejimi aynı otoriter ve baskıcılıkla devam ettirmesini mümkün kılmıştır. Devlet yönetiminde ve orduda hatırı sayılır şekilde çıkar sağlayan Alevi (Nusayri) kesim için Beşar Esad'ın iktidara gelmesi hoşnut karşılanmıştır. 30 yıl boyunca edinilen menfaatleri kaybetmek istemeyen grup bu nedenle Beşar Esad'ın başkanlığındaki yeni Suriye'ye onay vermiş ve destek olmuşlardır. Zaten Beşar'ın iktidarına karşı çıkabilecek kişiler daha Beşar Esad iktidara gelmeden Hafız Esad tarafından çeşitli yolsuzluk, ihanet iddiaları ile yönetimden uzaklaştırılmıştır. Bu bağlamda Genelkurmay Başkanı Hikmet Şehabi, Başbakan Mahmut Zubi gibi kritik isimler görevden alınmıştır. Öyle ki babası öldüğünde 34 yaşında olan Beşar Esad'ın yaş engeline takılmaması için anayasa değişikliğine gidilmiş ve Başkanlık yaşı 40'tan 34'e çekilmiştir.

Kamuoyunda tepki çekmemek için Beşar Esad iktidara hazırlandığı süre boyunca halka reform yanlısı, açık görüşlü, dürüst ve daimî halkının çıkarlarını koruyan bir lider olarak tanıtılmıştır. Bu doğrultu da basın da sıklıkla yer almıştır. Basın ve yayın organları Beşar Esad'ın bu niteliklerine fazlaca yer vermiş ve vurgu yapmıştır. Zaten basın ve yayın organlarının tümünün Hafız Esad kontrolünde oluşu bu duruma hız kazandırmıştır. Beşar Esad, uluslararası görüşmelere gönderilerek müttefik ülkeler ile ilişkilerinin gelişmesi sağlanmıştır.

Beşar Esad iktidara geldiği tarihten itibaren, göreceli bazı reformlar yapsa da genel olarak babası ile aynı doğrultu da bir politika izlemiştir. Rejimin egemenliğini sarsacak hiçbir faaliyete müsaade etmemiştir. Politika değişimine gitmemesinin en önemli nedenlerinden birisi de kuşkusuz yönetim ve ordu da söz sahibi olan Nusayri azınlığın

mevcut düzenlerinin bozulmasını istemelerinden kaynaklanmıştır. Bu anlamda Beşar Esad Suriye'nin yeni dünya düzenine uyum sağlaması açısından adımlar atmıştır ancak bağımsız karar veremediği için çeşitli engellerle karşılaşmıştır.

Beşar Esad bağımsız karar alamasa da gerek dış ilişkilerde gerekse iç politika da daha açık görüşlü, ılımlı yaklaşımlar sergilemiştir. Babasının aksine dış ilişkiler de SSCB ve İran dışındaki diğer ülkeler ile de ilişkileri iyileştirme yoluna gitme eğiliminde olmuştur. Ekonomi de daha liberal politikalar uygulanması hususunda adım atmaya çalışmıştır. Uzun yıllar boyunca siyasetten ve bürokrasiden dışlanmış olan Sünnileri ve Kürtleri siyasete ortak etme yolunda adım atacağı sözünü de vermiştir. Beşar Esad'ın dışlanan kesimlerin yönetime dahil edilmesi gerektiği kararı, esasen dünyadaki değişime mevcut geleneksel yönetim biçimi ile uyum sağlanamayacağını düşünmesinden kaynaklanmıştır. Birçok kez basına verdiği demeçler ile babası Hafız Esad ile arasındaki kuşak farkını dile getirerek yönetimin temelini sarsmadan belli başlı reformlara gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Beşar Esad'ın bu yenilikçi söylemleri, o dönem halk tarafından hoşnut karşılanmış ve değişim umudu yeşermiştir.

Suriye bu bağlamda kısa süreli de olsa “Şam Baharı” olarak adlandırılan reformlar dönemine girmiştir. Bu doğrultu da Esad, ekonomide liberalleşme politikalarına ağırlık vermiş ve ülkeye interneti getirmiştir. Muhaliflere yapılan işkencenin simgesi olan Mezze Hapishanesi'ni kapatmıştır. Hapishanenin kapanmasına takiben ülkedeki siyasi mahkûm sayısında kayda değer azalmalar olmuştur (Oktav, 2008, s. 100-101). Beşar Esad ekonomi ve siyasette yaptığı çeşitli reformları toplumsal hayatta da uygulamaya çalışmıştır. Halk, kişisel özgürlüklerini daha rahat yaşadığı bir döneme girmiştir. Artık ekonomide ve sosyal alanlarda refah, siyaset hakkında görüş bildirme konusunda daha çok ses çıkarmaya başlamıştır. Demokratikleşme yolunda daha çok reform taleplerinde bulunulmaya başlamıştır. Ancak, ülke de süren bu yenilik hali çok geçmeden yerini tekrar tartışmaların cereyan ettiği döneme bırakmıştır.

Halkın muhalif ve daha fazla yenilik söylemleri, yönetimdeki azınlık menfaat sahibi kitleleri rahatsız etmeye başlamıştır. Reform talep eden kesimin, başka partilerin kurularak meclise girmesi gerektiğini savunması bardağı taşıran son damla olmuştur. Karşıt görüşlere sahip partilerin meclise girme düşüncesi, rejim yanlısı grubu olukça tedirgin etmiştir. Kurulduğu günden itibaren tek tip düşünce ve dikte ile yönetilen Suriye'nin çok sesli bir yönetim biçimine geçmesi, rejimden çıkar sağlayan kişileri

mevkilerinden edeceği için reformculara şiddetle karşı çıkmıştır. Nitekim çok geçmeden 2000 yılında başlayan “bahar” süreci 2001 yılına gelindiğinde son bulmuştur. Reform talebinde bulunan kitlelerin cezaevine gönderilmesi ile talepler bastırılmıştır.

Beşar Esad iktidara geldiğinde çizdiği yenilikçi imaj, reformların iptal edilmesi ile bozulmuştur. Halk nezdinde Beşar Esad’ın Hafız Esad’dan bir farkı olmadığı düşüncesi hız kazanmıştır. Yaşanan bu süreç, Suriye’nin kemikleşmiş mezhepçi siyasi yapısının dönüştürülmesinin ne kadar zor olduğunun bir kanıtı olmuştur. Rejimin mevcut egemenliğinden çıkar sağlayan grupların devletin, güvenlik birimlerinin ve hatta sivil toplum kuruluşlarının her kademesinde faaliyet göstermesi, Beşar Esad’ın hareket alanını daraltmış durumdadır. Nitekim 2011 yılında başlayan Arap Baharı sürecinin de iç çatışmalara evrilmesi altında yatan en büyük nedenlerden biri de bu olmuştur.

3.2.1. Suriye toplumsal yapısı

Suriye bulunduğu Ortadoğu bölgesi itibari ile homojen yapıda bir toplum değildir. Ülke, var olduğu tarihten günümüze kadar birden fazla dini ve etnik gruba ev sahipliği yapmıştır. Toplumsal yapının homojen olmayışı farklı kültürlerin bir arada yaşamasına sebep olmuştur. Suriye’nin bu farklı etnik ve dini yapısı tarihler boyunca özellikle Fransa tarafından istismar edilmiştir.

Suriye nüfusunun büyük bir çoğunluğunu %83 oranla Araplar oluşturmaktadır. Arapları takiben %9 Kürt, %5 Türkmen, geri kalan nüfusu da Çerkez ve Ermeniler gibi azınlık olan etnik gruplar takip etmektedir (Hinnebusch, 2001, s. 19). Ülke de yaygın olarak konuşulan dil Arapçadır. Diğer konuşulan diller, etnik olarak azınlık olan grupların nüfus oranı kadar bir orana sahiptir. Ülke de ayrışmaların ve siyasi çekişmelerin en temel nedeni olan dini farklılıklar, her zaman ülke politikasında ve ekonomi de belirleyici unsur olmuştur. Suriye etnik açıdan çok dini açıdan daha fazla farklılıkları barındırmaktadır. Nüfusun %90’ı Müslümandır. Müslüman nüfusun içinde en büyük orana sahip olan grup %75 ile Sünni Müslümanlardır. Müslümanların %12’sini Aleviler (Nusayri) %10’nu Hristiyanlar son olarak da %3’lük az bir kısmını da Dürziler oluşturmuştur (Hinnebusch, 2001, s. 19).

Ülkenin yönetim birimlerinde bürokraside söz sahibi olan kesim Alevi (Nusayri)’lerdir. Bu durum Fransız manda yönetimi döneminden beri bu şekilde

olmuştur. Sünni Müslümanlar sadece bağımsızlığın kazanılmasından Baas rejiminin iktidarına gelene kadar olan süreçte siyasette ve ordu da etkinlik göstermiştir. Bu anlamda Hristiyan kesim de ülkedeki elit kesimin liderliğini yapmıştır.

Ülke de yüksek ekonomik getiriye sahip olan mevkilerde de yine kontrol Nusayri kesimin elindedir. Sünni Müslüman grup genellikle kırsal alanda yaşayan ve ekonomik sistemde zincirin en altında bulunan kesim olmuştur. Siyasal hak, bireysel özgürlükler, refah, sosyal hayata katılma gibi unsurlarda hep Nusayri azınlık ön plana çıkmıştır.

Suriye toplumunun bu parçalanmış, eşitliksiz, ayrılıkçı yapısı tarihinden beri Suriye'nin en temel sorunu olmuş ve halen çözüme kavuşturulamamıştır.

3.2.2 Suriye ekonomik yapısı

Suriye toprakları, içinde bulunduğu “*Verimli Hilal*” bölgesi itibari ile tarım anlamında her zaman çok şanslı bir ülke olmuştur. Ülkenin petrol gibi değerli bir doğal kaynağa da sahip olması ülke ekonomisinin en önemli kaldıraçlarından olmuştur. Ancak bu avantajlar, Suriye'nin ekonomik anlamda istenildiği gibi bir seviyeye ulaşması konusunda yeterli olamamıştır. Diğer bir değiş ile Suriye bu avantajları verimli olarak kullanamamıştır. Ekonominin kırılgan olmasının kuşkusuz altında yatan en büyük sorun, ülkenin sürekli siyasal ve toplumsal çalkantı içinde olmasıdır. Ekonominin bugünkü kırılganlığı, Fransız manda yönetimi altında olduğu yıllara kadar dayanmaktadır. Fransız mandası döneminde siyasal açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da sömürge altında olan ülke, bağımsızlığın kazanılmasından sonra da bu durumu toparlayamamıştır. Bağımsızlık sonrası zaten askeri darbelerin ardı ardına yapıldığı bir dönemde, ekonomiyi düzeltmek pek mümkün olmamıştır.

Siyasal istikrarın sağlandığı, Hafız Esad'ın yönetimi aldığı dönemde Suriye, Batı karşıtlığından ve rejim güçlerinin çoğunluğunun kırsal kesimden gelmesinden kaynaklı sosyalist politikaları benimsemiştir. Bu anlamda toprak reformları yapılmış toprak sahibi olmayan köylülere toprak dağıtılmıştır. Hafız Esad, siyasette olduğu kadar ekonomide de pragmatik politikalar izlemiştir. Sünni elit kesimin siyasette olduğu kadar ekonomide de etkisinin azaltılması için devlet eliyle kalkınma politikaları benimsenmiştir. Ancak bu dönem benimsenen politikalar Suriye'nin yeni gelişen dünya düzenine entegre olmakta geç kalmasına neden olmuştur.

Ekonominin tamamen devlet kontrolüne bırakılması, özel sektörün gücünün tamamen zayıflamasına neden olmuştur. Bu anlamda dış yatırımcının da ülkeye gelmesi

engellenmiş tam korumacı politikalar benimsenmiştir. Toprak reformu ile burjuvazinin gücü zayıflatılmıştır. Toprak reformu ile görünürde sınıfsal farklılıklar azaltılmış olsa da bu yeni ekonomik düzen toplumda yeni çatışmaların patlak vermesine neden olmuştur. Sünni burjuvazinin gücünün tamamen elinden alınması toplumda ayrılıkçı hareketlerin başlamasına neden olmuştur. Hafız Esad bu bağlamda ekonomiyi canlandırmak ve gelir adaletsizliğinin önüne geçmek için 1970’li yıllarda birinci “İslahat Hareketi” ni başlatmıştır. Hafız Esad bu hamlesi ile eski toprak sahiplerini ve Sünni şehirli burjuvaziye ekonomik sisteme entegre etme hedefinde olmuştur. Aynı zaman da dış ticaret hacminin artırılması için ticaret üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultu da toprak reformu, toprak sahiplerinin lehine olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Hafız Esad tarafından uygulamaya konulan bu yeni liberalleşme hareketi, aynı zamanda Sünni Müslümanların rejime olan desteğini artırma amacı da taşımıştır. Suriye’nin ani bir manevra ile ekonomi politikasını değiştirmesi göreceli olarak 1983 yılına kadar ekonominin büyümesine olanak sağlamıştır. Ancak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 1970-1983 döneminde sürekli artarken 1983-1987 döneminde aniden %2,9 azalma göstermeye başlamıştır (Şöhret, 2016, s. 95). GSYİH’in bu sert düşüşü, beraberinde de ekonomik krizi getirmiştir. Dönem itibari ile petrol fiyatlarında yaşanan ani düşüş, ülkenin ekonomik krize girmesinin en önemli nedeni olmuştur.

Devlet kurumlarının liyakatten uzak olması yolsuzluk ve rüşvetçiliğin önü alınamaz hale gelmesine neden olmuştur. Devlet kurumlarındaki bu yozlaşma, ekonomik politikaların artık geçerliliğini kaybetmesine neden olarak enflasyonu da beraberinde getirmiştir. Yükselen enflasyon rakamları halkın alım gücünün düşmesine ve yoksulluğa sürüklenmesine sebep olmuştur. Aynı tarihlerde yaşanan Hama Katliamı ile askeri harcamalar da artış göstermiştir. Müslüman Kardeşler ’in Hama kentinde başlattığı bu ayaklanmaya karşı yapılan bu katliam sonucu, birçok Suriye vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Hal böyle olunca da ülke içinde huzursuzlukların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Suriye çok geçmeden yine kendini iç ve dış politika da kaos ortamının içinde bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçları doğrultusunda Doğu Blok’unun parçalanması ile Suriye’de sosyalist ekonomi politikaları tamamen çöküşe geçmiştir. Bu bağlamda Hafız Esad ikinci bir reform hareketi başlatarak ekonomiyi daha fazla liberal

politikalar üzerine yönlendirmiştir. İkinci Islahat hareketi kapsamında, Hafız Esad Batı karşıtı politikalardan vazgeçerek yönünü Batı'ya çevirmiştir. Ülkeye döviz akışını arttırmak için yabancı yatırımcılara vergi anlamında çeşitli avantajlar sağlamıştır.

SSCB'nin dağılması ile uluslararası platformda işbirlikçisini kaybeden Suriye, kendine yeni ekonomik ortaklıklar yaratmak için Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

2000 yılında babasının ölümü ile iktidara gelen Beşar Esad, babasının son dönemde piyasa ekonomisine geçiş yönünde yaptığı reformları geliştirme yoluna gitmiştir. Bu anlamda Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmak için başvurmuş, bankacılık sektöründe özelleştirme yapılmasının önünü açmış ve tarım sektörüne yapılan sübvansiyonların azaltılmasını desteklemiştir. Beşar Esad tarım sektörüne sağlanan desteklerinin azaltılması yönündeki bu adımla, ekonomik kalkınmayı sanayi ve hizmet sektörüne kaydırma hedefinde olmuştur.

Ancak Beşar Esad'ın piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaptığı radikal değişimler Suriye ekonomisinin istenilen seviyelere erişmesine maalesef olanak sağlamamıştır. Bu anlamda en büyük sorun devlet kurumlarının yozlaşmış olmasıdır. Siyasette ve ekonomi de söz sahibi olan grubun, 1970 yılından beri aynı grup olması sermayenin tabana yayılamamasının en büyük nedeni olmuştur. Devlet yönetiminde tek bir kesimin hak sahibi olması gelir adaletsizliğinin önüne geçilmesi şöyle bir dursun, dini gruplar arasındaki farkın daha da artmasına neden olmuştur. Kurulduğu tarihten itibaren ekonomik kalkınmanın tarım ve petrol gelirlerine dayandırılması Suriye'nin günümüz ekonomik gelişmelerini yakalayamamasına neden olmuştur. Ortadoğu'daki diğer ülkelere nazaran, petrol rezervlerinin yeterli olmayışı ve kendi petrolünü kendi işleyememesi gelirlerin azalmasını ve ekonominin dar boğaza girmesini tetiklemiştir.

Ülkenin içinde bulunduğu bu yapısal sorunlar nedeni ile de yabancı sermaye ülkeye yatırım yapmaktan her daim kaçınmıştır. Şeffaflık ve güven ortamının olmayışı yabancı yatırımcıları her zaman tedirgin etmiştir. Nitekim bir ülkenin yabancı sermayedarlar tarafından cazibe merkezi olarak görülmesini sağlayan en önemli etken, şeffaf yönetim birimleri ve güven ortamıdır.

Suriye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalımlar, Suriye'nin yaşanan iç savaş ortamı ile tamamen çökmüştür. Ekonominin rejim ve rejimden çıkar sağlayan gruplar tarafından idare edilmesi geniş tabanlı bir girişimci sınıfın ortaya çıkmasına engel

olmuştur. Girişimci bir sınıfın olmayışı, savaş bitiminde büyük olasılıkla yabancı sermayedarlar tarafından ayağa kaldırılmaya çalışılan bir ekonomi olarak karşımıza çıkacaktır.

Görüldüğü üzere Suriye hem siyasi açıdan hem ekonomik açıdan hem de toplum huzuru konularında kurulduğu günden beri bir dizi sorunla karşılaşmıştır. Ülke de gelir adaletsizliğinin hat safha da olması insanların alım güçlerinin düşüklüğü gibi ekonomik bunalımlar halkın tahammül seviyesini aşağı çekmiştir. Öte yandan ülke de adalet anlayışının tek bir kesime hitap ediyor olması insanları bir şeyler yapmaya zorlamıştır. Sürekli baskı, korku ve ayrımcılığa maruz kalan halk çareyi başka yöntemlerde aramaya başlamıştır. Çevre ülkelerde de benzer durumların yaşanması, Suriye halkını cesaretlendirmiş ve Arap Baharı sürecinin başlamasına neden olmuştur.

3.3. Ortadoğu Ülkelerini Arap Baharına Götüren Süreç

Arap Bahar'ının nasıl bir konjonktürde oluştuğunu anlayabilmek açısından Ortadoğu'daki bölgesel ve küresel aktörlerin bölgedeki konumları büyük önem teşkil etmektedir. Arap Bahar'ının meydana getirdiği bu kırılmaların temeli 2003 yılında gerçekleşen ABD'nin Irak'ı işgaline kadar dayanmaktadır.

Soğuk savaş döneminde savaştan kazanan olarak çıkan ABD, Ortadoğu da yeni bir düzen tahsis etme yönünde çalışmalara başlamıştır. Bu bağlamda da Irak ve İran'ın terörle mücadele, insan hakları ve demokratikleşme kapsamında açılımlar gerçekleştirmek istemiştir. Ancak dönem itibari ile ABD'nin özellikle Irak üzerindeki etkisi bölgesel ve küresel aktörler tarafından eleştiri ile karşılanmıştır. O dönem istediği desteği bulamayan ABD, 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesini takiben 2003 yılında Irak'a girmiştir.

ABD'nin Irak'ı işgali, ABD'nin Ortadoğu ülkeleri üzerindeki baskısının hat safhada olduğu ve bunu takiben düşüşe geçtiği tarihlerdir. ABD'nin bu politikası, Ortadoğu'nun sahip olduğu petrol rezervlerinin ve petrolün dağıtıldığı yolların kontrol altına almak istemesinden kaynaklanmıştır. ABD, burada yeni bir düzen tahsis etmek ve kendi çıkarlarını gelecek yıllar boyunca koruma altına alma hedefinde olmuştur. Yeni dünya düzeninde yükselen Çin tehlikesi ile ABD, başlattığı Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) kapsamında Fas'tan Afganistan'a kadar olan bölgede daha demokratik yönetimler kurulması, bölge ekonomilerinin küresel düzene entegre edilmesi gibi hedefleri içeren uzun vadeli bir proje başlatmıştır (Erdoğan, 2016, s. 276).

ABD'nin Irak'ı işgali sonucunda bölgede kayda değer bakımdan güce sahip olan İran'ın etki alanı genişlemiştir. O dönem Irak'ta Saddam Hüseyin ve Afganistan'da faaliyet gösteren Taliban arasında kalan İran, ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile Şii nüfusunu yayılımını arttırma fırsatı yakalamış ve bölgede güç sahibi olmuştur. Şii nüfusun yayılımı bölge ülkelerde Sünni-Şii çatışmasının ivme kazanmasına sebep olmuştur. Öyle ki Sünni Müslümanların yönetimde olduğu, Suudi Arabistan, Mısır gibi ülkeler, bölgede Şii eksenli baskın politika istemediklerinden karşıt politikalara geçmiştir.

Kısaca bölgeyi hakimiyeti altına alan bu mezhep siyaseti, bölge ve küresel aktörlerinin stratejik anlamda kullandıkları bir politika aracı haline dönüşmüştür. Bölgedeki gücü elinde toplamak isteyen her devlet, mezhep kartını oynamaya başlamıştır.

Ortadoğu'da devlet yöneticileri, güç mücadelesi yarışına girerken, diğer bir yandan halk artık demokratik olmayan yönetimlere karşı seslerini çıkarmaya başlamıştır. Ekonominin iyiden iyiye çökmesi, adalet sistemine ve devlet kurumları olan güvensizlik, halkın isyan etmesine neden olmuştur. Halkın bu isyankâr tavrının çıkış noktasının büyük bir kısmı gençlerden oluşmuştur. Sosyal medyanın da yaygınlaşmasıyla beraber genç ve eğitilmiş nüfus seslerini dünyaya daha çok duyurmaya başlamıştır. Sosyal medya aracılığı ile örgütlenmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda 2010 yılında üniversite mezunu ancak işsiz olan Muhammed Bouazizi'nin valilik binası önünde kendini yakmasıyla beraber halk hareketlerinin fitili ateşlenmiştir. Tunus'ta başlayan halk hareketleri çok geçmeden bütün Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılmıştır. Ayaklanmalar sonrası Mısır, Tunus ve Libya'da mevcut iktidarlar yıkılmış, yerine yeni yönetimler kurulmuştur. Ancak yeni yönetimlerin kurulma süreçleri halk için oldukça sancılı geçmiştir. Halk ve askerler arasında çatışmalar süregelmış, yeni yönetimlerde problemler yaşanmıştır. Geriye kalan Fas, Ürdün, Bahreyn, Cezayir gibi ülkelerde Arap Baharı çok bir yankı bulmamıştır. Ancak tarihler 2011 yılının mart ayını gösterdiğinde ayaklanmalar Suriye'ye sıçramıştır. Suriye'de halk hareketleri, "demokrasi ve özgürlük" söylemleri ile başlamış ve çok geçmeden yerini iç çatışmalara bırakmıştır.

3.4. Suriye'de Ayaklanmaların İç Savaş Dönüşmesi

2011 yılında başlayan halk hareketleri, tüm Ortadoğu ülkelerine hızlıca yayılırken Suriye yönetiminden sorumlu olan Beşar Esad rejimi, bu ayaklanmalardan Suriye'nin

etkilemeyeceği kanısında olmuştur. Kuşkusuz Beşar Esad'ın bu söylemleri, rejimin yıllardır ufak sıyrıklar alsa da egemenliğini sürdürüyor olması düşüncesinden kaynaklanmıştır. Ancak çok geçmeden 15 Mart 2011 yılında ayaklanmalar Dera kentinde başlamıştır. Ayaklanmaların, ilk olarak Dera kentinde başlamasının önemli sebeplerinden birisi de Dera'nın uzun yıllar boyunca süren kuraklıktan çok fazla etkilenmiş olmasıdır. Dera, Suriye'nin en yoksul ve geri kalmış bölgesi olan Huran'da bulunmaktadır (Zisser, 2018, s. 70).

Halk hareketleri Dera'nın ardından Suriye'nin tüm kırsal bölgelerine yayılmıştır. İsyan hareketlerinin öncelik olarak kırsal bölgelerde başlamasının en önemli nedeni halkın içinde bulunduğu ekonomik bunalımdır. Halk hareketlerinin öncelikli olarak yayıldığı tüm bölgeler de yüksek işsizlik oranları, alım gücünün zayıflığı, yoksulluk, sefalet gibi ekonomik göstergeler dikkat çekmektedir. Kırsal bölgeleri sırası ile ülkenin en önemli ekonomik ve siyasi merkezleri olan Halep ve Şam şehirleri takip etmiştir. Protestoların başlaması ile tutuklamalarda ardı ardına gelmeye başlamıştır. Esad rejimi karşıtı olan birkaç genç muhalifin, hükümet aleyhine yazdığı duvar yazıları sonrası tutuklanması ile protestolar tüm Suriye'ye yayılmıştır. Suriye de Arap Bahar'ının tam olarak alevlendiği gün 18 Mart 2011 tarihi olmuştur. 18 Mart Cuma günü, muhalif kesim Banyas, Hama, Humus, Lazkiye, Şam ve Halep olmak üzere ülkenin her yerinde protestolara başlamıştır. Bu eylemlerin sonucunda birçok protestocu, kolluk kuvvetleri tarafından öldürülmüş ya da tutuklanmıştır. Böylelikle Suriye'de iç çatışmalar kesin olarak başlamıştır.

Esad rejiminin, söz verdiği reformları yapmaması, azınlık grup olan Nusayri kesiminin çıkarlarını sanki milli bir çıkarmış gibi benimsemesi, ekonomide kendi kapital grubunu yaratması ve en önemlisi rejimin egemenliğinin bir öncelik olarak görmesi ayaklanmaların en çarpıcı nedenleri olmuştur. Çevre ülkeler de yükselen muhalif sesler, Suriye'deki muhaliflerin temel motivasyon kaynağı olmuş ve halkı sokaklara çıkmaya cesaretlendirmiştir.

Sokaklara çıkan halkın ilk olarak söylemleri, reformların yapılması yönünde başlamış sonrasında ise Esad rejiminin devrilmesi gerektiği ile devam etmiştir. Muhalifler, devlet yönetiminde söz sahibi olan Baas Partisi'nin etkinliğinin sınırlandırılarak seçimlerin şeffaf olmasını, kişisel hak ve özgürlüklerin yeniden tanımlanmasını, ekonomide yapısal reformlara gidilmesini, adalet sisteminde güçler ayrılığı ilkesinin

tahsis edilerek yargının, devlet yönetiminden koparılması gibi temel değişim isteklerinde bulunmuşlardır. Beşar Esad reform isteklerine yönelik devlet yönetiminde birkaç değişikliğe gitmiştir. Bu bağlamda o dönemki hükümetin istifasını istemiş ve yerine yeni bir hükümet kurularak 1963 yılından itibaren uygulanan olağanüstü hâl yönetiminin kaldırılmasını talep etmiştir. Beşar Esad'ın bu talebi üzerine yeni bir hükümet kurularak olağanüstü hâl hemen kaldırılmıştır. Bunların yanı sıra, etnik azınlıklar arasında en fazla paya sahip olan Kürtlerin vatandaşlık talebine olumlu geri dönüş yapmıştır. Bu doğrultuda 300 bin Kürt kökenli Suriyeliye vatandaşlık hakkı verilmiştir. (Şöhret, 2016, s. 78).

Yapılan bu reformlara ek olarak askerlik süresi 21 aydan 18 aya indirilmiş, kısmi bir af ilan edilerek olayların daha da kötüye gitmesini önlemek amacı ile 260 tutuklu serbest bırakılmıştır. (Polat, 2016, s. 142).

Beşar Esad birkaç “reform” yapmış olmasına rağmen, önceliği olan rejimin devamlılığını sağlamak için hızla harekete geçmiştir. Muhafız hareketin her anlamda karşısında durmuş ve yapılacak olan her eyleme şiddetle karşılık vereceğinin altını çizmiştir. Esad bu doğrultu da muhaliflerin çoğunlukta olarak faaliyet gösterdiği bölgelerin hepsine askeri operasyonlar düzenleyerek kontrol altına almaya çalışmıştır. Esad rejiminin halkına karşı uyguladığı bu şiddet, ayaklanmaların bastırılmasından çok daha fazla kontrolden çıkmasına neden olmuştur. Rejim güçleri halka şiddet uyguladıkça halk daha fazla sesini yükseltmeye başlamıştır. Beşar Esad vatandaşlık verdiği Kürt kökenlileri kullanarak, PKK terör örgütü ile ortaklık yoluna gitmiştir. Beşar Esad'ın bu hamlesi PKK gibi terör örgütü gruplarının ülkenin kuzeyinde kendine bir üs yaratmasına neden olmuştur.

Kaos ortamının bütün ülkeye yayılmasıyla beraber birçok Suriyeli vatandaş, çareyi ülkeyi terk etmekte bulmuştur. Ülke de kalan vatandaşlar ya rejimin yanında ya da muhaliflerin yanında yer almıştır.

Bu doğrultuda başlangıçta sadece sloganlar ile başlayan protestolar, rejim güçlerinin şiddet kullanarak birçok Suriyeli yurttaşın ölmesine neden olması ile şekil değiştirerek “iç savaş” haline dönüşmüştür. Beşar Esad'ın reformlara hızlıca cevap vermek yerine kendi otoritesini sağlam tutmak için orduyu kullanması, muhalif güçlerinde silahlanması ile sonuçlanmıştır. Esad rejiminin bu sert tavrı bölgesel ve küresel aktörlerinde olaya dahil olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, ABD gibi

lkeler Esad rejiminin karşısında yer alırken Rusya, Çin, İran gibi ülkeler rejim destekçisi olmuştur. ABD, Suriye iç savaşını Birleşmiş Milletler (BM) gündemine taşımuştur. Ancak dönemin ABD Başkanı Barack Obama’nın dış politikası sebebi ile ABD tam olarak Suriye’de etkinliğini sağlayamamıştır. ABD gibi Ortadoğu’da karnesi pek de iyi olmayan bir devletin, Esad rejimi karşısında yer alması Beşar Esad’ın, muhalifleri kapitalist ülkelerin kuklaları, casuslar olarak nitelendirmesine neden olmuştur.

Bölgede yaşanan gelişmelere diğer ülkelerinden dahil olması ile Suriye iç savaşı başka bir noktaya doğru everilmiştir. Bu doğrultuda Suriyeli muhalifler, 16 Temmuz 2011 tarihinde İstanbul’da “Ulusal Kurtuluş Konferansı” adı altında bir toplantı gerçekleştirmiştir. Muhalifler bu konferans da Suriye’deki bütün muhaliflere ağrı yaparak Esad rejimine karşı beraber hareket edilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Muhalif gruplar kendi aralarında toplantılar düzenlerken, Esad rejimi protestoları bastırmak amacı ile şiddet eylemlerine devam ederek sivil göstericilerin bulunduğu Hama kentine, askeri güçlerini göndermiştir. Rejim güçlerinin muhaliflere ve sivillere yönelik bu kuşatması sonucunda birçok sivil hayatını kaybetmiştir. Hama kentinde yaşanan çatışma, o güne kadar yaşanan ayaklanmalar arasında en fazla sivilin hayatını kaybettiği çatışma olmuştur.

Yaşanan karşılıklı restleşmeler sonucunda bölgesel ve küresel düzeyde Esad rejimine karşı bazı ülkeler yaptırım kararları almak istemiştir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde (BMGK) Suriye rejimine karşı vaat ettiği reformları hayata geçirmemesi ve halkına karşı şiddete son vermemesi halinde yaptırım uygulanmak istenmiştir. Ancak BM daimi üyelerinden olan Rusya ve Çin tarafından yaptırım kararı veto edilmiştir. Rusya ve Çin’in Esad rejimine karşı destekçi olmaları Suriye krizinin çözülememesi konusunda da oldukça etkili olmuştur. Ancak bazı Avrupa Birliği (AB) yesi devletler, Esad rejimine karşı ekonomik yaptırımlar uygulamışlardır. Yapılan ekonomik yaptırımlarla rejim, ekonomik anlamda yıpratılarak caydırılmak istenmiştir.

Esad rejimi, dışardan ve içeriden gelen tepkilere aldırmadan sivil göstericilere ve muhalefetin askeri kollarına karşı şiddet uygulamaya devam etmiştir. Bu kapsamda Arap Bahar’ının yaşandığı diğer ülkelerdeki devlet yöneticileri gibi görevinden istifa edeceğine dair söylemlerde bulunmamış aksine rejimin devamlılığını güçlendirme yolunda söylemler ve eylemlerde bulunmuştur. (Polat, 2016, s. 144). Rejim güçleri

şiddetini arttırmış ve sivil göstericilerin etkisinin yitirilmesini sağlamıştır. Nitekim Suriye yönetiminin Mısır, Libya ve Tunus'ta olduğu gibi devrilmemesinin en önemli nedeni ordu olmuştur. Ordu hiyerarşisinde Nusayri azınlığın en üst rütbelerde yer alması ordunun rejimin yanında yer almasını mümkün kılmıştır. Esad rejiminin elinde bulundurduğu silahlı güç, ittifak halinde olduğu devletler tarafından da desteklenmesi ile iktidarı halen elinde bulundurmasının en önemli nedenidir.

Muhalef kesimin de silahlanması ve çok parçalı bir hal almasından kaynaklı olarak, Suriye'de çok kutuplu bir güç savaşı meydana gelmiştir. Bu anlamda bölgede muhalif kanadın yanında birçok terör örgütü de faaliyet göstermeye başlamıştır.

3.5. Suriye Muhalefetinin Yapısı

Esad rejiminin protestoculara karşı silahlarla müdahale etmesinden ötürü kaos ortamına dönüşen Suriye'de, muhalifler de silahlanmaya başlamıştır. Kimi muhalifler siyasal anlamda çözüm üretmek için yeni siyasal kuruluşlar kurarken kimi de yeni militarist yapılar oluşturma yoluna gitmiştir. Ancak Suriye'nin en kronik sorunu olan ayrışma meselesi muhalefet kanadında kendini göstermiştir. Birçok parçaya ayrılan muhalif yapılar ortak hareket etme konusunda oldukça zayıf kalmıştır. Öte yandan siyasal mekanizmaların rejim karşıtlarından yeterli destek görememesi de meselenin politika yoluyla çözümünü zorlaştırmıştır.

Suriye krizinin çözümü önündeki kuşkusuz en önemli engel bölgedeki terör örgütlerinin varlığıdır. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıları fırsat bilen terör grupları bu süreçte bölgede kendilerine alan yaratmaya başlamıştır. Bu anlamda örgütler hem Suriye'de hem de başta Türkiye olmak üzere başka ülkelerde çeşitli terör saldırılarında bulunmuştur. Öyle ki şu anda ülke de ortadan kaldırılması çok güç bir terör ağı oluşturulmuştur. Terör gruplarının varlığı Suriye'nin bölünmesine yol açarken, birçok güvenlik problemini de beraberinde getirmiştir.

3.5.1. Suriye muhalefetinin siyasal kanadı

Ayaklanmaların bir çatışma halini almasını takiben Suriye'de siyasal ve askeri olmak üzere birçok grup meydana gelmiştir. Oluşan bu yeni yapılar, rejime karşı gerek siyasal gerekse askeri olarak mücadele içine girmişlerdir. Bu anlamda rejimin siyasal politikalar üzerindeki etkisini kırmak ve rejim karşıtlarını siyasal diyalog yolu ile temsil edecek ilk yapı, 23 Ağustos 2011 yılında Türkiye'de kurulmuştur. Suriye Ulusal Konseyi (SUK) adı altında oluşturulan bu yeni siyasal mekanizma, rejimin hukuk ve

siyasi diyalog kurularak devrilmesini öngörmüştür. Tarihsel süreçler içerisinde de tek bir çatı altında buluşmayı başaramayan muhalefet bu dönemde de fikir ayrılıkları yaşamıştır. Muhalefetin parçalı yapısının yanında başta ABD olmak üzere küresel ölçekteki diğer ülkelerden de kurulan yeni konseyin muhalefeti tamamen yansıtmadığı yönünde sesler yükselmiştir. Çıkan huzursuzlukların neticesinde muhalefet, yeni bir siyasal organizasyon kurma girişiminde bulunmuştur. Bu kapsamda Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu (SMDK) Kasım 2012’de Katar’ın başkenti Doha’da kurulmuştur.

SMDK, Türkiye, ABD, AB üye ülkeleri ve Arap Birliği ülkeleri dahil olmak üzere toplam 122 ülke tarafından Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır (Orhan, Dündar, Haşıl, & Şanlıer, 2020, s. 3).

Bu yeni siyasal yapı, uluslararası platformda da diğer ülkelerden destek toplamayı hedeflemiştir. Rejim karşıtı diğer ülkelerden alacağı destekle rejimin devrilmesinden sonra geçici bir Suriye hükümeti kurma amacı taşımıştır. Bu anlamda da kendisi ile koordineli bir şekilde hareket edecek askeri oluşumları desteklemiştir.

3.5.2. Suriye muhalefetinin askeri kanadı

Muhalefetin bir diğer kolu olan askeri kanadını, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) oluşturmaktadır. ÖSO, Esad rejiminin muhaliflere karşı şiddet uygulamasını protesto eden ve sivil halka karşı ateş açmayı kabul etmeyen ordu içindeki rejim karşıtı subayların öncülüğünde 2011 Haziran’ında kurutulmuştur. Askeri kuruluşun büyük bir çoğunluğunu, Türkmen ve Arap muhalif kesim oluşturmaktadır. ÖSO, SMDK’nın bir anlamda askeri organıdır demek yanlış olmayacaktır. ÖSO’nun liderliğini o dönem Riyad Esad üstlenmiştir. Sayıları tamamen bilinmemekle birlikte Suriye ordusundan ayrılarak ÖSO’ya katılan rütbeli ve rütbesiz asker sayısının çok fazla olduğu tahmin edilmektedir. ÖSO askeri yapılanması rejim karşıtı diğer ülkeler tarafından da desteklenmiştir. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Sünni Arap hükümetleri bölgedeki Şii eksenli politikaları zayıflatmak adına ÖSO’ya büyük destek sağlamıştır. Sünni politikaları ile bilinen devletler, bölgede İran’ın baskınlığını kırmak ve mezhepsel olarak üstünlük sağlamak amacı ile destek sağlamıştır. Bu gibi ülkelerden de birçok Suriye vatandaşı olmayan yabancı uyruklu insanlar, gönüllü olarak organizasyona katılım sağlamıştır. ÖSO, Sünni Arap Devletlerinin yanı sıra Türkiye ve batılı ülkeler tarafından ılımlı muhalefet yapısına sahip olduğu nedeni ile

desteklenmiştir. ÖSO askeri yapılanması nihai amacını Suriyeli vatandaşları Esad rejiminin elinden kurtarmak ve Suriyeli vatandaşları koruma altına alarak, yeni bir hükümetin kurulması olarak tanımlamıştır (Wayback Machine, 2012).

ÖSO her ne kadar Suriyeli muhaliflerin askeri kanadının temsilcisi gibi görünse de çok sayıda farklı cephede savaşan irili ufaklı birçok birimden meydana gelmiştir. Ortak bir çatı oluşturmak amacı ile Aralık 2012’de Antalya’da bir araya gelen askeri organ, “Yüksek Askeri Konsey” oluşturulmuştur. Süreçlerin devamında 2013’ün mart ayında kurulan geçici hükümetinde askeri kanadını temsil etmiştir.

Ancak yine muhalefetin ortak bir payda da buluşamaması, aralarındaki iletişim kopukluğu nedeni ile ÖSO hiçbir zaman bütünüyle tek bir askeri organ olarak kalamamıştır. Bu doğrultu da bağımsız hareket eden birçok yeni askeri oluşum meydana gelmiştir. Nitekim muhalif kesimin, bir arada hareket edememeleri, Esad rejiminin varlığını halen korumasının en önemli nedenlerinden biridir. ÖSO kurulduğu dönemden itibaren 2016 yılına kadar Suriye’de birçok bölgede üstünlük sağlamayı başarmıştır. “Hama-Lazkiye, Rakka, Halep-İdlip Şam-Dera, Humus, Deyr ez Zor-Haseke cephelerinde savaşmıştır” (Orhan, Dündar, Haşıl, & Şanlıer, 2020, s. 7). Bu kapsamda bölgede faaliyet gösteren terör grupları ile mücadele kapsamında da Türkiye tarafından yürütülen Fırat Kalkanı, Barış Pınarı ve Zeytin Dalı Harekâtı gibi askeri operasyonlarda birlikte hareket etmiştir. Kuruluş, 2017 yılında “Suriye Milli Ordusu” adı altında Halep’in kuzey bölgesinde yer alan diğer bir grup ile birleşmiştir.

ÖSO, terör örgütlerinin de oluşumuyla beraber kendi içinde karşıt görüşlerin yükselmesine neden olmuştur. ÖSO çatısı altında faaliyet gösteren ve ılımlı muhalif yapısı nedeniyle desteklenen kuruluş “demokrasi” misyonunu kaybetmeye başlamıştır. İdeolojisinin belirsizliği ve karmaşık yapısı nedeni ile organize bir kuruluş olamamıştır (Demirci, 2016, s. 209). Kuruluşundan itibaren hiçbir zaman organize bir şekilde hareket edememesi gücünün zayıflamasının en önemli nedenidir. Ortak bir paydada hareket edememesinin yanı sıra, 2016 yılından sonra başta Rusya olmak üzere İran ve Çin gibi devletlerin Esad rejiminin yanında yer alması sonucu, rejim güçlerine dışardan yaptıkları silah ve mühimmat yardımları neticesinde etkinliği azalmıştır.

3.6 Suriye’de Faaliyet Gösteren Terör Örgütleri

Bölgedeki iç karışıklıktan faydalanarak hareket alanı yakalayan çeşitli terör grupları da bu süreçte yapılanmıştır. Kökenleri, Irak’a dayanan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)

terör örgütü, Irak İslam Devleti (İİD)'nin Suriye'de iç savaş neticesinde meydana gelen otorite boşluğunu ve siyasal istikrarsızlığı kullanarak Suriye'de yapılmış bir koludur. İç savaşın başlamasını takiben Irak el-Kaide lideri Ebu Bekir el-Bağdadi, el-Kaide'nin Suriye yapılanmasını oluşturmak adına bölgeye militanlarını göndermiştir. Terör örgütünün, bölgede çok güçlenmesinin ardından örgüt lideri Bağdadi, 2013 yılında Suriye'deki el-Kaidenin Nusra cephesinin kendileri tarafından finanse edildiği ve desteklendiği açıklayarak, iki yapılanmanın IŞİD adı altında birleştiğini duyurmuştur (Polat, 2016, s. 216).

Aslında bakılacak olursa “*radikal İslam*” çerçevesinde 2013 yılında kuruluşunu duyuran örgütün temelleri soğuk savaş sonrasındaki döneme kadar gitmektedir. 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak'ı işgali, ABD'nin küresel terörizm söylemleri gibi kırılma noktaları geçtiğimiz yıllarda IŞİD çatısı altında birleşen örgütün temellerini oluşturmaktadır. Küresel düzeyde yaşanan karşılıklı bu çatışmalar, IŞİD'in yapısını, eylemlerini ve ideolojisinin oluşmasında büyük öneme sahip olmuştur. IŞİD organize yapısı ve temellerinin çok daha eskiye dayanmasından kaynaklı olarak bölgede oldukça güçlenmiştir. Hem bölgesel hem de küresel düzeyde birçok kanlı eylem gerçekleştirmiştir. IŞİD terör örgütünün temel ideolojisi, Vahabilik inancına dayanan ve Sünni Müslümanları kapsayan bir ideolojidir. Bu kapsamda Sünni mezhepler dışında diğer bütün mezheplere düşmandır ve reddeder. IŞİD nihai amaç olarak Vahabilik inancı doğrultusunda Sünni bir İslam devleti kurup Müslümanlığı yaymak olarak belirlemiştir. IŞİD, propaganda konusunda da medyayı çok aktif kullanmıştır. Gerçekleştirdiği eylemleri ve katliamları internet ortamında yayınlayarak korku ortamı yaratma hedefinde olmuştur. Bunun yansıya yazılı ve görsel basında yaptığı propagandalarla kendine taraftar toplamaya çalışmıştır. Bu kapsamda başarılı olduğu da aşıkardır. Nitekim dünyanın her yerinden Müslüman ya da Müslüman olmayan birçok insan IŞİD terör örgütüne katılmıştır.

Gelişen süreçleri takiben Nusra Cephesi'nde faaliyet gösteren grup el-Kaide terör örgütü ile ayrıldıklarını ilan ederek farklı yapılanmalara girerek ayrı ayrı eylemlerine devam etmişlerdir.

IŞİD faaliyet alanı bulduğu bölgede birçok terör eylemi gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Esad rejimine karşı savaştan çok, kendi otoritesini kurarak bölgede yeni bir İslam Devlet'i kurup yönetiminde kendisinin bulunması hedefinde olmuştur. Nusra

cephesi ile yollarını ayırmalarında bu nedendendir. Hedefi doğrultusunda da kuruluşundan itibaren birçok noktada Nusra cephesi ile çatışma haline girmiştir. Bu kapsamda 2014 yılında ilk olarak Suriye’de petrol rezervleri açısından zengin olan Rakka kentini ele geçirmiştir (Polat, 2016, s. 217). IŞİD’in finansal getiri açısından önemli kentleri ele geçirmesi, örgütün hızlıca kendine hareket alanı yaratmasına neden olmuştur. Finansal anlamda elinin güçlenmesi Nusra cephesi, ÖSO gibi Esad rejimine karşı savaşı muhaliflere karşı üstünlük kazanmasını da beraberinde getirmiştir. Rakka’nın IŞİD’in kontrolü altına girmesinin üzerinden çok geçmeden Rakka kenti IŞİD tarafından başkent ilan edilmiştir. Örgüt Rakka’yı başkent ilan ederken “*Hilafet Devleti*” ‘nin başkenti ibaresini kullanmıştır. 2014 yılının haziran ayında örgüt isminden Irak ve Şam ibarelerini kaldırarak “*İslam Devleti*” olarak değiştirildiğini ilan etmiştir. Bu isim değişik kararıyla kendini tek taraflı olarak sözde İslam’ın tek temsilcisi şeklinde atfederek, halifelik makamının yeniden kurulduğunu duyurmuştur.

Terör örgütünün Rakka’ya girmesini takiben Humus kentinde petrol kaynakları bakımından zengin olan yerleri kontrolü altına almıştır. IŞİD’in bu hızlı yayılımı, bölgede yaşayan Suriyeli vatandaşlar tarafından da tepki ile karşılanmıştır. Vatandaşlar IŞİD’in gerçekleştirdiği eylemler neticesinde katil olarak nitelendirmiştir. Humus’un kontrol altına alınmasını takiben Deyr er-Zor şehrinin merkezi, Ebu Kemal ve birçok kent IŞİD kontrolüne geçmiştir. Suriye dışında Musul’un batısında yer alan ve Ezidi’lerin de yaşadığı bölge olan Sincar’da IŞİD tarafından işgal edilmiştir. Sincar’ın ele geçirilmesinden sonra IŞİD tarafından Ezidi kadınlara yapılan eziyet ve tecavüzler kamuoyuna yansımış ve tepki çekmiştir (Ersöz, Kaytazoğlu, & Büyükgüner, 2019).

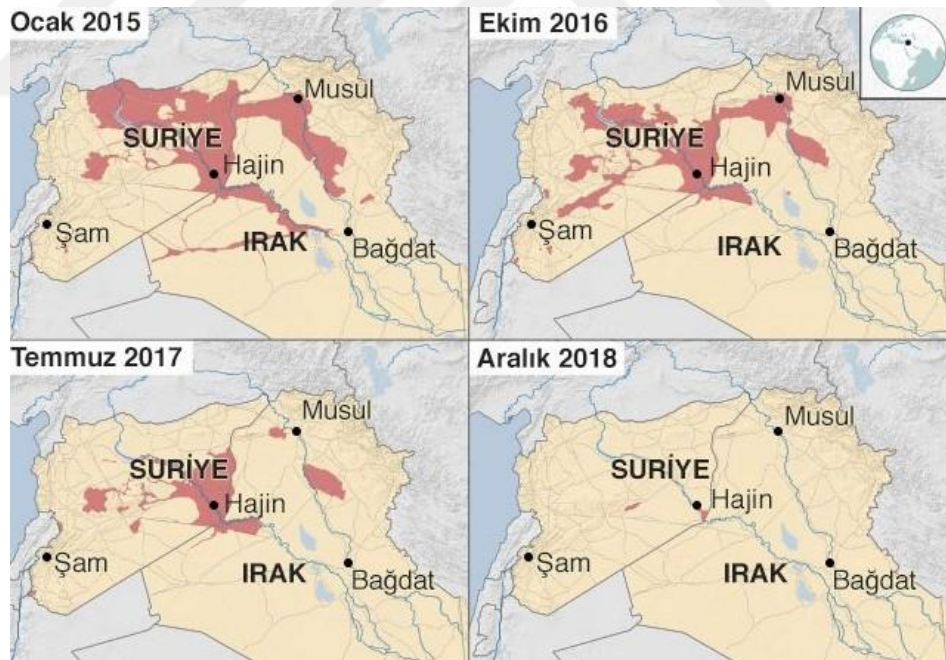
IŞİD ardı arkası kesilmeyen işgal ve katliamlarının durdurulması amacı ile ABD önderliğinde Eylül 2014’te bir koalisyon oluşturulmuş ve IŞİD’e karşı hava operasyonları düzenlenmesi kararı verilmiştir. Eylül ayında alınan karar ile terör örgütüne havadan saldırılar yapılmaya başlanmış ve örgütün bölgede gücü zayıflatılmıştır.

IŞİD terör örgütünün, tüm dünya da olduğu gibi Türkiye’de de birçok katliam gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda 20 Temmuz 2015 ve 10 Ekim 2015 tarihlerinde öncelikle Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde daha sonra da Ankara Gar’ın da bombalı saldırılarda bulunmuştur. Suruç’ta gerçekleştirilen saldırı da 31 kişi hayatını

kaybederken 100'ün üzerinde de yaralı mevcuttur (BBC, News, 2015). Ankara Garı'nda gerçekleştirilen bombalı intihar saldırısında ise 103 vatandaş hayatını kaybederken 391 kişi de yaralanmıştır. (BBC News, 2018) IŞİD, 2016 yılına gelindiğinde bombalı saldırılarını İstanbul'da da gerçekleştirmiştir. 12 Ocak ve 19 Mart tarihlerinde sırası ile Sultanahmet ve Taksim'de gerçekleştirilen bombalı saldırı sonucu birçok insan hayatını kaybetmiştir.

2016 yılına gelindiğinde örgüt, Türkiye'ye havadan saldırılar yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye sınır güvenliğini koruma altına almak ve IŞİD'in saldırılarını bastırmak için Ağustos 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı sonucunda örgüt, Türkiye sınırından püskürtülmüştür.

IŞİD için 2016 yılı, bölgedeki en etkin olduğu ve kontrol ettiği toprakların maksimuma ulaştığı yıl olmuştur. Ancak 2016 yılından sonra gücü giderek zayıflatılmıştır. Bu kapsamda bölgede faaliyet gösteren diğer bir terör örgütü Halk Savunma Birlikleri (YPG) ile olan çatışmaları ve Türkiye, ABD ülkeler ve Esad rejimi tarafından yürütülen operasyonlar etkili olmuştur.

Şekil 3.1. IŞİD'in İşgal Ettiği Topraklar Nasıl Geri Alındı?

(Ersöz, Kaytazoğlu, & Büyükgüner, 2019)

2017 yılında öncelikle YPG terör örgütü ile girdikleri çatışma sonucunda başkent ilan ettikleri Rakka kentinin kontrolü kaybedilmiştir. Daha sonrasında Rusya ve İran'ın desteğini arkasına alan Esad rejimi, aynı yıl Deyr ez Zor- Ebu Kemal ve

Mayadin bölgelerinden IŞİD savuşturmuştur (Orhan, Dünder, Haşıl, & Şanlıer, 2020, s. 8).

Örgüt bu tarihlerden itibaren Suriye dışında faaliyet gösterdiği Irak kentinde de etkisizleştirilmiştir. Örgüt lideri el-Bağdadi'n 2019 yılında ABD tarafından İdlib'de öldürülmesi ile örgüt büyük ölçüde darbe almıştır. Özellikle Suriye'de faaliyet gösterdiği toprakları kaybetmesi ile gücünü kaybeden örgüt, günümüzde halen belli bölgelerde terör eylemlerini devam ettirmektedir. IŞİD'in özellikle Suriye'de rejim yanlıları ve muhaliflerle çatışma içinde olması örgütün etkisizleştirilmesinin en önemli nedenidir. Örgüt ayrıca Sünni Müslüman kesimden de beklediği desteği bulamaması bu noktada etkili olmuştur.

Bölgedeki iç karışıklıktan faydalanan bir diğer terör örgütü kendisini Demokratik Birlik Partisi (PYD) olarak tanımlayan PKK terör örgütünün Suriye yapılanmasıdır. Örgüt, PKK tarafından 2003 yılında Suriye'de faaliyet göstermek amacı ile kurulmuştur. PYD'nin Suriye'deki etkinliğini arttırması ise örgütün silahlı kanadı YPG ile gelişmiştir. YPG terör grubu, IŞİD ile mücadele adı altında bölgede ayrılıkçı bir yapılanma oluşturma amacı taşımıştır. Aynı PKK terör örgütünde olduğu gibi PYD ve YPG terör grupları da Marksist ideoloji çerçevesinde içine Türkiye'nin de bir kısmını alan bölgede bir Kürt devleti kurma amacı taşımıştır. Gelişen süreçler neticesinde bağımsız bir devlet kurma hedefinden cayarak hedeflerini "özerklik" statüsüne getirmişlerdir.

Çatışmalar sırasında Esad rejimine karşı olan Kürt uyruklu muhaliflerin güç kaybetmesi sonucu PYD Suriye'de etkinlik kazanmaya başlamıştır. PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Beşar Esad' a o güne kadar tutuklanmış örgüt üyelerinin cezaevinden çıkarılması şartı ile iş birliği teklifi sonucunda cezaevindeki PYD terör örgütüne mensup militanlar serbest bırakılmıştır. Terör örgütü lideri Öcalan'ın ve Esad rejiminin bu hamlesi Türkiye'nin Suriye'de muhalif yapıları desteklemesinden de kaynaklanmaktadır. 2011 yılına kadar Suriye'de etkinliğini tam olarak sağlayamayan örgütün bu tarihlerden sonra elinin güçlenmesi, Suriye rejiminin Türkiye'ye karşı kullandığı bir koz niteliğindedir. Nitekim gerek PYD/YPG gerekse IŞİD terör grupları Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmektedir.

2011 yılında Suriye'de iç çatışmaların başlaması ile diğer terör örgütlerinde olduğu gibi YPG terör örgütü de bu siyasal istikrarsızlık ve otorite boşluğundan

yararlanmıştır. Bu kapsamda IŞİD ile mücadele adı altında Suriye'nin bazı bölgelerinde özerk statü de bölgeler oluşturmaya başlamıştır. YPG, IŞİD ile mücadele kapsamında başta ABD olmak üzere birçok batılı ülkeden silah ve para yardımı almıştır. İki yapılanma da gerek Esad rejimi ile anlaşma sağlayarak gerekse IŞİD ile mücadele imajı vererek her zaman yaptığı “böl ve yönet” politikasını uygulamayı sürdürmüştür. PYD/YPG terör örgütü, “böl ve yönet” politikasını sözde “demokratikleşme” adı altında gerçekleştirmeye devam etmiştir.

Tarihler 2014 yılının ocak ayını gösterdiğinde YPG terör örgütü, Kobane, Cezire ve Afrin bölgelerinde kontrolü ele geçirmiştir. YPG ele geçirdiği bu bölgelerde özerklik ilan etmiştir. YPG'nin bu bölgeleri ele geçirerek özerklik ilan etmesini takiben IŞİD, aynı yılın eylül ayında Kobane'ye saldırıda bulunmuştur. IŞİD'in bu saldırısı adeta YPG'nin bölgede giderek elinin güçlenmesinin başlangıcı olmuştur. Dönemin ABD başkanı Barack Obama'nın IŞİD terör örgütü ile mücadele kapsamında YPG'ye olan desteği ile örgüt giderek bölgede etkinliğini arttırmaya başlamıştır. IŞİD'in elinde bulunan bölgeler yavaş yavaş ele geçirilmiştir. Özellikle 2016 yılından itibaren IŞİD'in Suriye'de güç kaybetmesi YPG ile olan bu çatışmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim PYD/YPG terör örgütü petrol rezervleri bakımından zengin olan bölgeleri kontrolü altına almıştır. Örgüt Suriye'nin sahip olduğu petrol rezervlerinin, dörtte üçünü kontrol altında tutmaktadır (Orhan, Dünder, Haşıl, & Şanlıer, 2020, s. 10) YPG terör örgütü 2015 yılına gelindiğinde isim değişikliğine giderek Suriye Demokratik Güçleri (SDG) çatısı altında birleşmiştir. PYD ve YPG bu isim altında faaliyet göstermeye başlamıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise “Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi” isminde yine özerklik statüsü taşıyan başka bir çatı yapı oluşturmuştur.

Örgüt Türkiye'ye karşı da birçok silahlı saldırıda bulunmuştur. Ayrıca faaliyette bulunduğu bölgelerde birçok infaz, zorunlu göç, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet, taciz, alıkoyma gibi insan hakları ihlallerinde bulunmuştur. Türkiye yaşanan süreçler boyunca YPG'nin PKK ile aynı örgüt olduğunu belirtmişse de diğer ülkelerden pek destek sağlayamamıştır. PYD/YPG karşı Türkiye tarafından da askeri operasyonlar yürütülmüştür. İki operasyonda da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) Suriye Milli Ordusu destek vermiştir. Bunlardan ilki 2018 yılının ocak ayında düzenlenen “Zeytin Dalı Harekâtı” ikincisi ise Ekim 2019'da yürütülen “Barış Pınarı Harekâtı”dır. Yürütülen iki askeri operasyonda da le Türkiye sınır güvenliğini koruma altına alarak

YPG'nin Türkiye sınırındaki etkinliğini kırma ve güvenli tampon bir bölge oluşturma hedefinde olmuştur. Harekatların sonucunda Türkiye, Afrin bölgesini kontrol altına alınmış ve 40 km derinliğinde Türkiye'nin kontrolünde olan güvenli bölge oluşturulmuştur. PYD/YPG terör örgütü, günümüze gelindiğinde ne yazık ki terör faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Suriye'deki otorite boşluğunu ve iç çatışmayı kullanarak IŞİD gibi terör örgütleri ile mücadele adı altında varlığını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. PYD/YPG dışarıdan aldığı yoğun destek ile bölgede varlığını sürdürmektedir.

Suriye'de yaşanan iç çatışma hali, çok geçmeden ülke sınırlarını aşarak bölgesel aktörler kadar küresel aktörlerinde dahil olduğu bir “vekalet savaşları” haline gelmiştir. Bu doğrultuda, bölge rejim karşıtları ve rejim yanlıları olarak çok kutuplu bir güç mücadelesine sahne olmuştur.

Şii eksenine üzerine kurulu politikasından kaynaklı olarak İran, Esad rejiminin yanında yer almıştır. Bu anlamda rejim güçlerine para ve silah yardımı sağlamıştır. Diğer bir yandan Suriye'de askeri bir üs bulundurması ve Ortadoğu'da ABD'nin etkinliğinin azalmasını istediğinde olan Rusya yönetimi de rejim destekçisi olmuştur. Öte yandan Çin hükümetinin Suriye ile olan dış ticareti ve kendisinin Doğu Türkistan gibi sorunlarının gündeme gelmemesi amacı ile Esad rejimini desteklemiştir (Yan, 2013).

Bölgesel olarak güçlü bir aktör olan Türkiye'de Esad rejiminin karşısında yer almıştır. Bölgede konuşlanan PKK/YPG, IŞİD gibi terör gruplarının Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi, Türkiye'nin bu duruşunu nedenlerinden olmuştur. Türkiye gibi ABD ve birçok Avrupa ülkesi de Esad rejimine karşı tarafta yer almışlardır.

2011 yılından beri bölgede devam eden savaş 2020 yılı itibari ile hala bir çözüme kavuşturulamamıştır. Gerek ekonomik ve siyasi gerekse insani boyutu bakımından gelecek yıllar boyunca Suriye'nin toparlanmasının güç olacağı aşikardır.

3.7. Suriye İç Savaşı'na Yönelik Siyasi Çözüm Süreçleri

3.7.1 Cenevre süreci

2011 yılında başlayan ve halen de bir çözüme kavuşturulamamış olan Suriye iç savaşının çözülmesi için uluslararası olarak da önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu anlamda Suriye krizinin çözümü için siyasi olarak birçok katılımcının da dahil olduğu ilk önemli faaliyet, Cenevre görüşmeleridir. Cenevre görüşmelerindeki ilk amaç Suriye'deki iç savaşın sonlandırılarak barış ilan edilmesi ve geçiş hükümeti

oluşturulması olmuştur. Bu kapsamda içinde Türkiye'nin de bulunduğu, BMGK üyeleri, AB temsilcileri, Katar, Kuveyt, Irak ve Arap Birliği temsilcileri 30 Haziran 2012'de İsviçre'nin Cenevre kentinde bir araya gelmişlerdir. İlk görüşmelerde çıkan anlaşmazlıklardan ötürü bir sonuca varılamamıştır.

Ateşkesin sağlanması için 2014 yılında taraflar tekrar bir araya gelmiştir. İlk görüşmelerden farklı olarak ikinci görüşmeye SMDK, Esad rejimi, Türkiye ve 40 ülke daha katılmıştır. Suriyeli muhaliflerin ve Esad rejiminin de görüşmeye katılmaları bakımından yapılan ikinci görüşme önem teşkil etmiştir. Ancak ilk görüşmede olduğu gibi ikinci görüşmelerde de Suriye muhalefeti ve Suriye rejimi arasında çıkan fikir ayrılıkları nedeni ile görüşmeden kayda değer bir sonuç çıkmamıştır.

2016 yılında üçüncü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak aynı tarihlerde Beşar Esad'ın Halep de muhaliflerin olduğu bölgelere saldırılar düzenlemesi görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur. Halep saldırılarının yaşandığı tarihlerde Esad rejiminin kimyasal silah kullandığı iddiası da bu duruma eklenince Esad, tepki toplamıştır.

2017 yılına gelindiğinde, 23 Şubat, 22 Mart, 16 Mayıs, 10 Temmuz ve 28 Kasım olmak üzere art arda 5 görüşme daha yapılmıştır. Bu görüşmeler arasında 23 Şubat tarihinde gerçekleştirilen müzakerede Suriye için tarafların öngördüğü, bir geçiş hükümeti oluşturulması, anayasanın yenilenmesi ve şeffaf seçim ortamı oluşturulması gibi maddelere, terör ile mücadele konusu da eklenmiştir. 16 Mayıs tarihinde gerçekleştirilen altıncı görüşmelerde hukuk ve anayasa konuları da çözüm sürecinin içine dahil edilmiştir.

Cenevre süreci genel olarak sürekli fikir ayrılıklarının yaşanması tarafların ortak bir çıkış noktasında bulunmaması nedeni ile bir sonuca ulaştırılamamıştır. Bu durum da Beşar Esad'ın görevden çekilmemekte ısrarcı olması, hali hazırda yaşanan çatışmalarda sivillere şiddetle karşılık vermesi, muhalefetin Beşar Esad'ın olduğu yönetimle bir ateşkesi kabul etmemesi gibi hususlar önemli nedenler olmuştur. Buna ek olarak görüşmelere katılan ülkelerin sayısının çok fazla olması da somut bir sonuç elde edilememesinin bir diğer nedeni olmuştur.

3.7.2 Astana süreci

Suriye iç savaşının siyasi olarak çözümünün ikinci sac ayağını Astana görüşmeleri oluşturmaktadır. Astana süreci, Cenevre görüşmelerinden farklı olarak daha az

katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Sürecin garantörlüğünü, Türkiye, İran ve Rusya üstlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye muhalefeti temsil ederken, Rusya ve İran Esad rejimini temsil etmiştir. İran hükümeti garantör ülke olarak sürece ikinci ve üçüncü görüşmelerden sonra dahil olmuştur. Süreç ilk olarak 2017 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da¹ başlamıştır. Sürecin nihai amacı Suriye'de muhalifler ve Esad rejimi arasında barış ortamının sağlanması olmuştur. Üç ülkenin garantörlüğünde gerçekleşen görüşmelerin temel prensiplerini, terör örgütlerine karşı ortak mücadele, çatışmaların bitirilmesi, kimyasal silah kullanımının engellenmesi, anayasa komitesi oluşturulması, mültecilerin durumu ve krizin siyasi olarak çözüme kavuşturulması, gibi temel başlıklar olmuştur.

Görüşmelerin ilkinde Suriye muhalefeti ve Suriye rejimi de katılmıştır. 23 Ocak 2017 tarihinde gerçekleştirilen ilk görüşmeye muhalefetin ve Suriye rejiminin ilk kez masa da bir araya gelmeleri bakımından büyük önem teşkil etmiştir. Zirvede genel hatları ile krizin silahlı çatışmaların sonlandırılarak masa da çözümlenmesine dikkat çekilmiştir. İkinci ve üçüncü görüşmeler aynı yıl şubat ve mart aylarında gerçekleşmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye, Rusya ve İran'dan oluşan barış sürecinin denetlenmesini sağlayacak yeni bir üçlü yapı oluşturulmuştur. Mayıs ayında gerçekleşen dördüncü zirvede “*çatışmasızlık bölgeleri*” oluşturulmasına karar verilmiştir. Çatışmasızlık bölgelerinin oluşturulması, silahlı çatışmaların durdurulması ve terör örgütlerinin kontrol altına alınması anlamında önem teşkil etmiştir. Suriye'nin toprak bütünlüğü ve savaşta mağdur olan insanlar içinde olumlu bir gelişme olmuştur. Bu karar doğrultusunda “Başta İdlib olmak üzere Lazkiye kuzey kırsalı, Humus'un kuzeyi, Şam Kırsalında Doğu Guta, Şam'ın güney batısında Kuneytra ve Dera bölgeleri güvenli bölge olarak belirlenmiştir.” (Tomar, 2017). Beşinci görüşme de çatışmasızlık bölgelerinin kontrolünün sağlanmasında garantör üç ülkenin de ortak hareket edebilmeleri için ortak bir çalışma grubu oluşturulmasına karar verilmiştir. Aynı tarihlerde İdlib'de Esad rejimi tarafından kimyasal silah kullanılarak yapılan saldırılar neticesinde Astana görüşmelerinin ana gündem maddesini İdlib'in durumu olmuştur. Esad rejiminin bu tavrı, Astana sürecinin yara almasına neden olmuştur demek yanlış olmayacaktır. Bu hamleler, çatışmasızlık bölgelerinin oluşturularak masa da çözüm bulunmaya çalışmasını tam anlamıyla baltalamıştır.

¹ 23 Mart 2019 tarihinde ismi Nur-Sultan olarak değiştirilmiştir.

Görüşmelerin, devamında Suriye'nin toprak bütünlüğüne, terör örgütleri ile ortak mücadeleye devam edileceğine dikkat çekilmiştir.

30 Temmuz 2018'de Rusya'nın Soçi kentinde gerçekleşmiştir. Görüşmenin ana başlığını krizin insani boyutu oluşturmuştur. Görüşme sonucunda Suriyeli mültecilerin durumu, çatışmaların süregeldiği ve savaştan kötü etkilenen insanlara yardımların yapılması gibi hususlarda çalışmaların yapılmasına karar verilmiştir. 11. Ve 12. Görüşmelerde kurulması planlanan yeni Anayasa Komitesi ele alınmıştır. Oluşturulacak bu yeni Anayasa Komitesi, Astana sürecinin başlangıcından itibaren temel hedeflerden biri olmuştur. Suriye'deki yaşanan krizin siyasal anlamda çözümü için de temel gerekliliklerden kuşkusuz biridir. Kurulan bu yeni Anayasa Komitesi toplam 150 kişi olmakla beraber, 50 üye Esad rejimi yanlısı, 50 üye Suriye muhalefeti, 50 üye de tarafsız kişilerden oluşturulmuştur. Anayasa Komitesi, 29 Ekim 2019'da Cenevre'de ilk kez toplanmıştır. Suriye halkının kendi geleceğini kendisinin belirlemesi bağlamında bu yeni Anayasa büyük önem teşkil etmiştir.

Günümüz itibari ile de halen devam eden görüşmelerde genel hatları ile Suriye'nin toprak bütünlüğü, Suriye'nin sahip olduğu petrol rezervlerinden sağlanan gelirin Suriye halkı dışında başka kişilerce kullanılmasının engellenmesi, krizin insani boyutu gibi konular gündemi oluşturmuştur. 2011 yılından beri devam iç savaş neticesinde gerek siyasi gerekse askeri olarak çözüm süreçleri devam etmektedir. Ancak halen bir sonuca varılamamıştır. Astana görüşmeleri kaydettiği ilerleme ve somut kazanımları neticesinde krizin son bulması için siyasi ve askeri anlamda büyük önem teşkil etmektedir. Astana sürecinde elde edilen kazanımlar, Cenevre müzakerelerinde siyasi bir sonuca kavuşturulabilir. Cenevre görüşmeleri daha geniş katılımlı bir süreç olduğu için krizin çözümünün burada noktalması daha uygun olacaktır.

4. SURIYE KRİZİNİN TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNE YANSIMASI

Suriye, Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip olması itibari ile tarih boyunca iki ülke arasında iyi veya kötü yönde ilişki içinde olmuştur. Çeşitli anlaşmazlıklar neticesinde iki ülkenin diplomatik ilişkileri çok da iç açıcı değildir. Türkiye'nin NATO üyesi olması, PKK terör örgütünün Suriye tarafından desteklenmesi, Hatay meselesi, su sorunu gibi çok husus iki ülke arasındaki ilişkilerin gergin olmasına neden olmuştur. Suriye hükümeti Hatay'ın anavatana katılmasını ve Türkiye'nin NATO üyeliğini, başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin bir planı olarak yorumlamıştır. Öte yandan su meselesini de bu duruma ekleyerek PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın Suriye'ye sığınmasına müsaade etmiş ve desteklemeyi sürdürmüştür.

ABD tarihi boyunca Ortadoğu'da hep varlık göstermiştir. Ancak hem Suriye hem de diğer Ortadoğu ülkeleri açısından ABD'nin karnesi iç açıcı değildir. Bu kapsamda Suriye ile olan ilişkileri de kaygan bir zemin üzerine kurulmuştur.

Suriye'de yaşanan çatışmalar kuşkusuz Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerinde gerilmesine neden olmuştur. Bu dönemde iki ülke arasında birçok sürtüşme yaşanmıştır.

4.1. Türkiye'nin Suriye Politikası 2011-2020

Suriye'nin Mart 2011 yılından beri içinde bulunduğu iç savaş hali, Türkiye'nin hem dış politikasını hem de Suriye politikasını önemli derecede etkilemiştir. Nitekim 2011 yılından beri Türkiye'nin dış politikasının büyük bir çoğunluğunu Suriye ve Suriye'de yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan konular oluşturmuştur. İki ülkenin 2002 yılına kadar ilişkilerine bakıldığında oldukça anlaşmazlığın yaşandığı kaygan bir zemin üzerine kurulu olduğu görülmektedir. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu politikasında değişikliğe giderek bölgede daha etkin bir politika yürütme amacında olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı, Ahmet Davutoğlu tarafından ortaya koyulan “*Komşularla Sıfır Sorun*” politikası kapsamında Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler güçlendirilmek istenmiştir. Bu kapsamda iki ülke arasında diplomasi anlamında pozitif yönlü adımlar atılmıştır. Türkiye komşularla sıfır sorun politikası bağlamında, Ortadoğu'da “*model*” ülke olma, Avrupa, ABD ve Ortadoğu arasında köprü ülke görevini üstlenme ve bölgede daha aktif rol oynama hedefinde olmuştur. Türkiye benimsediği politika bağlamında dış politika da “*yumuşak güç (soft-power)*” unsurunu benimsemiştir. Bölge ülkelerle

ilişkiler, yumuşak güce dayalı sosyal, kültürel ve ortak değerler çerçevesinde yürütülmüştür. Suriye ile geliştirilen diplomasi, Türkiye'nin yeni dış politikası bağlamında önem arz etmiştir. Nitekim bu ortak değer ve kültür unsurları Davutoğlu'nun bu politikayı ortaya koyduğu "*Stratejik Derinlik*" kitabında açıkça belirtilmiştir. "Türkiye ve Suriye'nin coğrafi ve kültürel olarak bu kadar yakın olmakla birlikte diplomatik ve siyasi olarak bu derece birbirinden uzak oluşları ancak ve ancak bu karşılıklı kopuş psikolojisi ile izah edilebilir" (Davutoğlu, 2001, s. 409). Davutoğlu, burada Suriye ve Türkiye'nin ortak değerlerini unuttuklarını, bu sebeple uzun zaman boyunca ilişkilerinin kötü seyrettiği tezini savunmuştur. Bu söylem, komşularla sıfır sorun politikasının kültürel ve bölgesel değerler kapsamında temellendirildiğini açıklar niteliktedir. Türkiye'nin değişen dış politikasına ek olarak babasının ölümünden sonra Suriye'nin başına Beşar Esad'ın geçmesi de ilişkilerin iyileşmesinde önemli olmuştur.

2002 yılından 2011 yılına kadar iyi yönde ilerleyen ilişkiler, bölgede Arap Bahar'ının yaşanmaya başlaması ile çatırdamaya başlamıştır. Tarih boyunca kronik problemlere sahip olan iki ülke, Suriye'de baharın yerini iç çatışmaya bırakması ile kopma noktasına gelmiştir. Bölgede etkinliğini ve caydırıcılığını kaybetmek istemeyen Türkiye, Suriye'de politika üretirken hem kendi çıkarlarını gözetmiştir hem de bölge ülkelerin otorite boşluğundan yararlanarak bölgede etkinliğini dengelemek istemiştir (Öztop, 2019, s. 109).

Türkiye'nin 2011 yılından itibaren günümüze kadar olan süreçteki Suriye politikası iki aşamalıdır. 2011 yılından 2016 yılına kadar olan askeri müdahaleden uzak, daha çok ekonomik ve siyasi yaptırımlar çerçevesinde, müttefik ülkeler ile koordineli hareket edilen bir politikanın yürütüldüğü dönemdir. 2016 yılından itibaren Türkiye, Suriye politikasında manevra değiştirerek "*sert güce (hard-power)*" yönelmiştir. Türkiye, bölgede daha aktif hareket ederek siyasi ve ekonomik yaptırımlara, askeri müdahaleleri de eklemiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Suriye politikası askeri, siyasi, insani ve ekonomik bütün diplomasi enstrümanlarının saha da aktif olarak kullanıldığı bir politika çerçevesinde gelişmiştir.

4.1.1. Suriye'de yumuşak güç dönemi 2011-2015

Suriye'de ayaklanmaların başladığı ilk tarihlerde Türkiye, Esad rejimine karşı çok sert çıkışlarda bulunmamıştır. Öyle ki 2011 yılının ağustos ayında Dışişleri Bakanı Ahmet

Davutoğlu, Suriye'ye bizzat giderek Beşar Esad ile ikili görüşme yapmış ve halkın isteklerine kulak vermesini söylemiştir. 3 saat süren bu görüşme sonrası Davutoğlu, Esad'ı demokratikleşme yolunda reformlar yapması konusunda telkinde bulunmuştur. Görüldüğü üzere Türkiye krizin başında Suriye rejiminin devrilmesi gerektiği yönünde söylemlerde bulunmamış aksine Esad rejiminin belli başlı reformlar yaparak krizi durdurması gerektiğini savunmuştur. Esad başlangıçta reform taleplerini dikkate alacağını söylese de tam aksi yönde davranmıştır. Şiddetin artmasından sonra Türkiye, Suriye'ye güvenini kaybetmiş ve iktidar değişikliği olması gerektiğini savunmuştur.

Beşar Esad'ın şiddeti bırakmaması, reform yapmaması gibi unsurlar Türkiye'nin Suriye politikasının daha çok sertleşmesine neden olmuştur. Esad'ın bu tavrından sonra Türkiye Suriyeli muhaliflere açıkça destek vermeye başlamıştır. Nitekim SUK'un önce Antalya daha sonra İstanbul'da toplantı düzelmesine Türkiye'nin engel koymaması, muhaliflere olan desteğin açık bir göstergesi olmuştur. Bu tarihlerde Batılı ülkelerde Suriye rejimine karşı durmuştur. Ancak gerek AB gerekse ABD'nin kayda değer bir faaliyette bulunmaması ve Rusya ve İran'ın rejimin yanında yer almasından kaynaklı Türkiye'nin hareket alanı daralmıştır.

Esad rejiminin bu tavrını karşı Türkiye Kasım 2011'de rejimin hesaplarının dondurulması, borç verilmesini durdurması gibi tek taraflı ekonomik yaptırımların yapılacağını duyurmuştur (Abdi, 2016, s. 450). Türkiye aynı zamanda savaş dolayısıyla Türkiye sınırına akın eden mültecilere de insani yardımlarda bulunmuştur. 2011 yılından Türk jetinin düşürüldüğü tarihlere kadar genel hatları ile Türkiye muhalif grupları destekleyerek ve ekonomik yaptırımlar yaparak rejimi baskılamaya çalışmıştır. Bu kapsamda BM'nin krizin çözümüne yönelik ortaya koyduğu Annan Planı'nı desteklemiştir.²

Suriye rejimine karşı uygulanan yaptırımların ve telkinlerin bir sonuç vermemesi ile bölgede gerilim artmıştır. Durumun bu hale gelmesi Türkiye'nin uzun yıllardır uyguladığı komşularla sıfır sorun politikasını çıkmaza sokmuştur.

Tarihler 2012 Haziranını gösterdiğinde Suriye'nin Türkiye'nin silahsız RF-4E Phantom keşif uçağının düşürmesi ile ilişkiler krizin başlangıcından itibaren en gergin

² BM ve Arap Birliği özel temsilcisi Kofi Annan tarafından Suriye'de krizin çözümüne yönelik sunulan barış planı.

haline gelmiştir. Yaşanan bu olay neticesinde Türkiye angajman kurallarının değiştirdiğini duyurmuştur. Değişen yeni kurallara göre Suriye'nin Türkiye'ye karşı yapacağı herhangi bir ihlal durumunda Türkiye, silahla karşılık vereceği bildirilmiştir. Esad rejimin bu hamlesini kamuoyunda düşmanlık olarak nitelendirilmiştir. Yaşanan bu krizden sonra Türkiye, Suriyeli muhalif güçlere desteğini daha açık hale getirerek Esad'a karşı caydırıcılık yeteneğini kullanmaya başlamıştır (Karan, 2012). Uçak krizini takiben 3 Ekim 2012'de rejim güçleri tarafından Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesine top mermisi atılmıştır. Esad rejimin Türkiye'ye karşı uyguladığı bu saldırgan tavrı, Türkiye tarafından sert bir şekilde eleştirilerek değişen angajman kuralları neticesinde karşılık vermiştir. Suriye krizinin artık kendi içinden çıkarak Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi, Türkiye'nin Esad'a karşı yaptırımlarının da sertleşmesine neden olmuştur. Akçakale'ye düşürülen bu top mermisinin devamında 4 Ekim'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) Suriye tezkeresi geçirilmiştir. Geçirilen tezkere ile TSK'nın yabancı ülkelerde görev yapabilmesine müsaade edilmiştir.

Esad rejiminin Türkiye'nin sınır güvenliğine ve Türk vatandaşlarına karşı yürüttüğü saldırgan politikası nedeni ile Türkiye NATO'dan ulusal güvenliğinin güvence altına alınması için Patriot³ füzelerinin Güneydoğu bölgesine koyulmasını talep etmiştir. Türkiye'nin savunma amacı ile talep ettiği füzeler, Rusya ve İran tarafından Türkiye'nin Suriye'ye askeri bir müdahalede bulunacağı iddiası ile tepki ile karşılanmıştır. Türkiye'nin bu talebi NATO tarafından olumlu karşılanmış ve Hollanda, Almanya ve ABD tarafından Ocak 2013'te Patriot füzeleri Gaziantep, Adana ve Kahramanmaraş'a yerleştirilmiştir. Aynı tarihlerde PYD/YPG terör örgütünün bölgede hareket kabiliyetini arttırmaya başlaması Türkiye tarafından kaygı ile karşılanmıştır. Bu kapsamda böyle ayrılıkçı bir yapılanmaya Türkiye'nin asla müsaade göstermeyeceği sık sık dile getirilmiştir. Bu doğrultu da Türkiye'nin Suriye politikası geçen senelere göre daha sertleşmiştir ancak tek başına askeri bir müdahaleden kaçındığını, krizin diplomasi yoluyla koordineli şekilde masa da çözümünden yana olduğunu altını çizmiştir. Türkiye, rejimin yıkılması için uluslararası boyutta çağrılarda bulunarak muhalif güçlerin birleşmesi için çaba sarf etmiştir. Ayrıca Suriyeli mültecilere yardımını devam ettirmiştir.

³ NATO tarafından uçaksavar olarak kullanılan bir hava savunma sistemi.

Türkiye 2013 yılında da Ortadoğu'daki caydırıcılığı çerçevesinde “*bölgesel sahiplenme*” politikasını sürdürmüştür (Miş, 2014, s. 162). Bu politika kapsamında muhalefete askeri anlamda da destek olmayı sürdürmüştür. Esad rejiminin yıkılması ve yerine geçiş hükümeti kurulması konusundaki ısrarını devam ettirmiş ve küresel aktörlerden destek beklemiştir. Ancak bu dönemler özellikle NATO müttefikleri ABD'nin Suriye'deki pasif politikası nedeni ile Türkiye çok fazla etki olamamıştır. Diğer taraftan İran ve Rusya'nın Esad'a desteği Türkiye'nin adım atmasını zorlaştırmıştır. Bu anlamda Rusya ve İran ile ilişkilerin gerilmesi, Türkiye'ni ihtiyatlı adım atmaya zorlamıştır. Diğer bir değiş ile Türkiye bir yandan kendi sınır güvenliği ve ekonomideki artan mülteci yükü diğer bir yandan küresel aktörlerin eylemleri çerçevesinde bölgede politika üretmeye çalışmıştır.

2013 yılında Esad rejiminin şiddetin boyutunu arttırması ile karşı olan tüm ülkelerden Esad'a baskı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ABD, AB ve Arap Birliği ülkeleri peş peşe ambargo uygulamaya başlamıştır. Ambargoların yanında Suriye'nin Arap Birliği üyeliği bu tarihlerde askıya alınmıştır. Küresel ve bölgesel ülkelerin bu yaptırımları ile Suriye ile olan diplomatik ilişkiler tamamen kopmuştur. Ekonomik ve siyasi yaptırımlar ile Esad'ın eli zayıflatılmak istenmiştir. Esad üzerindeki baskının artmasını takiben krizin çözümüne yönelik bir barış programı ortaya atılmıştır. Bu barış programı, muhalif güçlere askeri yardımın durdurulmasını ve masaya oturulmasını, Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmesini, geçiş döneminin planlanmasını ve genel bir af ilan edilmesi konularını kapsamıştır (Miş, 2014, s. 165). Ancak Beşar Esad'ın krizin başlangıcından itibaren, diplomasiden uzak saldırgan ve reform taleplerini dikkate almaması nedeni ile Türkiye tarafından samimi bulunmamıştır. Türkiye'nin bu tutumu, Esad'a karşı güven duymamasından kaynaklanmıştır. Ülkesindeki şiddeti durdurumaması, muhalifleri ve rejime karşı olan herkesi düşman olarak nitelendirmesi bu güvensizliğin nedenlerinden olmuştur. Türkiye açısından Esad'ın bu hamlesi yalnızca rejimi ayakta tutmak için kendine vakit yaratma çalışmasıdır. Bu konuda Batılı ülkeler de Türkiye ile fikir birliğinde olmuştur.

Türkiye bir yandan bu tarihlerde yapılan Cenevre görüşmelerine katılımı sağlayarak konuyu uluslararası gündemde tutmaya devam etmiştir. Mülteciler için insani yardım ve muhalefetin birleştirilmesi konularında destek beklemiştir.

2013'ün şubat ayında önce Cilvegöz sınır kapısında mayıs ayında Reyhanlı'da yaşanan gelişmeler, Suriye rejimi ve Türkiye arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Cilvegöz 'de yaşanan patlamaya Suriye'den gelen bir aracın sebep olduğu açıklanmıştır. Esad yönetimi başlangıçta saldırıyı reddetse de mart ayında Suriye istihbarat servisi El- Muhaberat tarafından saldırının yapıldığı ortaya çıkmıştır. (Hürriyet, 17 polisle Lazkiye'den aldılar, 2013). Cilvegöz saldırısının üzerinden çok geçmeden mayıs ayında yine araçlar ile Reyhanlı'da bir bombalı saldırı gerçekleştirmiştir. İlk saldırı da olduğu gibi bunda da Suriye rejimi saldırıyı üstlenmemiş ve muhaliflerin yaptığını iddia etmiştir. Ancak Suriye rejiminin bu söylemleri hedef saptırmak olarak yorumlanmıştır. Nitekim ekim ayında saldırının rejim destekli olduğu ortaya çıkmıştır (Hürriyet, 2013). Peş peşe yapılan bu saldırılar Rejimin, Türkiye'yi çatışmaya sokmaya çalışması ve politikasını değiştirmeye zorlamasının eylem halidir demek yanlış olmayacaktır. Türkiye bu saldırılar karşısında küresel aktörlerden Suriye'de elle tutulur adımlar atılması gerektiği çağrısında bulunmuştur.

2014 yılına gelindiğinde Suriye krizinde dengeler değişmeye başlamıştır. Bölgede konuşlanan terör gruplarının etkinliğinin artması ülkelerin hedeflerini değiştirmiştir. Özellikle IŞİD'in bölgede etkinliğini göstermesi, ABD başta olmak üzere AB ülkelerinin Suriye politikasının değişmesine neden olmuştur. IŞİD'in muhaliflere ve rejim yanlılarına karşı sert saldırıları, Türkiye'nin de sınır güvenliğinin tehlikede olması, krizin yanına bir de terör problemini eklemiştir. Bir açıdan IŞİD'in muhaliflerle çatışmalara girmesi Beşar Esad'ın elini güçlendirmiş ve zaman kazandırmıştır. IŞİD ve PYD/YPG terör örgütünün bölgede çatışmalara girmesi, Türkiye'ye yeni bir mülteci göç dalgası başlamasına neden olmuştur. 2014 yılına gelindiğinde Türkiye'deki Suriyeli geçici korumaya statüsündeki sığınmacı sayısı 1.519.286'ya ulaşmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Geçici koruma statüsünün dışında yasadışı yollardan Türkiye'ye gelen Suriyeliler de düşünüldüğünde sayının bir hayli fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Türk ekonomisinin yıpranmasına yol açmıştır.

Yaşanan gelişmeler bağlamında Türkiye'nin 2014 yılı Suriye politikası, yine Esad rejiminin devrilmesi, mülteci göçü ve terör grupları ile mücadele çerçevesinde oluşmuştur. Yine bu yıl hali hazırda devam eden Cenevre görüşmelerinin ikinci ayağı gerçekleşmiştir. Görüşmelerden önce Beşar Esad Türkiye'yi hedef göstererek terör

gruplarına yardım ile suçlamıştır (Acun, 2015, s. 193). Esad'ın bu suçlamasında kastettiği terör grubu Suriyeli muhaliflerdir. Esad bu söylemleri ile Türkiye üzerinde uluslararası bir yaptırım yaptırma hedefinde olmuştur. Esad, Türkiye'ye karşı bu saldırgan tutumunu sınır ihlalleri ile devam ettirmiştir. 22 Mart tarihinde Suriye'nin iki uçağını düşürmüştür. 2012 yılında değişen angajman kuralları neticesinde, silahlı ya da silahsız hava sahası ihlali yapıldığı taktidir de Türkiye buna misli ile karşılık vereceğini daha önce de belirtmiştir. Düşürülen bu iki uçak sonucunda Türkiye, rejim ile tekrar karşı karşıya gelmiştir. Ancak uluslararası kamuoyundan Türkiye'nin destek almasıyla Esad rejimi söylemlerin ötesine geçememiştir.

2014 yılında dikkat çeken bir diğer olay, Esad rejiminin 3 Haziran tarihinde seçime gideceğini açıklamış olmasıdır. Ancak Esad rejimin attığı bu adım hem Türkiye tarafından hem de rejim karşıtı ülkeler tarafından manipülasyon yapmakla suçlanmış ve yasal görülmemiştir. SUK, yapılacak seçimin kabul edilebilir hiçbir tarafının olmadığını savunarak "Esad rejimi hiçbir zaman seçilmemiş, 44 yıllık bir hanedan diktası sürdürmüştür" (DW, 2014) açıklamasında bulunmuştur. Ancak günümüzde de görüldüğü üzere Esad rakipsiz seçime girmiş ve yine Suriye'nin başına geçmiştir. Rejim destekçisi ülkeler dışında hiçbir ülke seçim sonucunu meşru görmemiştir.

2014 yılında patlak veren terör örgütleri konusu aktörlerin Suriye politikasını değiştirmekle beraber önceliklerini de değiştirmiştir. ABD ve AB ülkeleri IŞİD terör örgütü ile mücadeleyi, rejimin değişmesinin önüne koymuştur. Türkiye bir taraftan sınırında IŞİD, YPG/PYD gibi terör gruplarının oluşumunu engellemeye çalışırken diğer bir taraftan da IŞİD'in, Esad rejiminin bölgede yarattığı istikrarsızlıktan kaynaklandığını asıl meselenin Esad rejiminin devrilmesi olduğunu vurgulamıştır. Eğer Esad rejimi devrilirse IŞİD'in daha kolay yapılanmasının önüne geçileceğini belirtmiştir. Ayrıca IŞİD tarafından Türkiye'nin Musul Konsoloslugu'nda 48 Türk vatandaşının rehin alınması Türkiye'yi IŞİD'e karşı imtinalı hareket etmeye zorlamıştır. Aktörlerin önceliklerinin değişmesi, Suriye krizinin derinleşmesine neden olmuştur. Türkiye sınır komşuluğu nedeni ile yaşanan gelişmelerden en çok etkilenen ülke olduğu için bu nokta da politika çıkmazına girmiştir. Türkiye girdiği bu çıkmazdan çıkabilmek için "güvenli bölge" oluşturulması gerektiğini konusunda uluslararası kamuoyuna çağrı yapmıştır. Türkiye güvenli bölge oluşturulmasını istemesinin üç haklı gerekçeye dayandırmıştır. Bunlardan ilki terör gruplarının birbirleri ile girdiği çatışma sonucunda kendi ulusal güvenliğinin tehdit altında olması,

ikincisi PYD/YPG'nin özerk yapılanmasına engel olmak, üçüncüsü ise çatışmalardan ötürü Türkiye'ye akın eden sığınmacıların durumudur (Abdi, 2016, s. 456). Nitekim 6-8 Ekim 2014 tarihinde patlak veren Kobani olayları Türkiye'nin defalarca dile getirdiği ulusal güvenliğini tehdidi meselesinin tahakkuk etmiş halidir. IŞİD ve PYD/YPG arasında Kobani'de gerçekleşen çatışmaların sonucunda Türkiye'de faaliyet gösteren Halkların Kurtuluşu Partisi (HDP) tarafından fitilin ateşlediği ve insanların sokaklara çıkarak Kobani'de yaşanan olayları protesto etmeleri ile sonuçlanan olaylardır. Yaşanan gelişmeler sonucunda çok sayıda bina, okul ve insan zarar görmüştür. Bu olayların yaşandığı sırada dikkat çeken bir diğer unsur ise bir süredir yürütülen çözüm sürecidir. 2015 yılında son bulan çözüm sürecinin bitirilmesin de şüphesiz ki yaşanan bu gelişmeler oldukça etkili olmuştur.

2015 yılı Türkiye açısından Suriye politikasının en önemli başlıklarından birinin IŞİD ve PYD/YPG terör gruplarının oluşturduğu bir dönem olmuştur. Bu yıl, Suriye'de faaliyet gösteren aktörlerin çıkar çatışması iyiden iyiye belirginleşmiştir. Türkiye, 2011 yılından itibaren sürdürdüğü, Esad rejiminin yıkılması, muhaliflerin desteklenmesi ve mültecilerin sorunun çözülmesi politikasını devam ettirmiştir. Ancak diğer yıllardan farklı olarak artan güvenlik probleminin bir an önce çözülmesi hususu daha çok dikkat çekmiştir. Nitekim 2015'ten sonra Türkiye Suriye politikasında bir değişikliğe giderek siyasi enstrümanların yanına askeri müdahaleyi de eklemiştir. Türkiye'yi askeri müdahaleye götüren süreç bu anlamda önem teşkil etmiştir. Terör konusunda, PYD/YPG'nin Suriye'nin Kuzey'inde bir yapılanmaya girerek Türkmenler için tehdit yaratması Türkiye'nin Suriye politikasında belirleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur (Acun, 2016, s. 182).

2015 yılında PYD/YPG ve IŞİD'in elinin iyice güçlenmesi Türkiye'nin güvenlik kaygılarının son noktaya ulaşmasına sebep olmuştur. İki terör örgütü de yaptıkları propaganda ve eylemlerle bu dönemde Türkiye'yi hedef tahtasına oturtmuştur. Nitekim terör örgütü IŞİD'in Türkiye'de peş peşe önce Suruç sonra da Ankara Gar'ında saldırı düzenlemesi, güvenlik kaygısının oluşmasının haklı sebebi olmuştur. Türkiye IŞİD'in bu saldırılarına karşı sessiz kalmayarak Türkiye içinde olası bir iletişim ağı oluşturmamaları için çeşitli operasyonlar düzenlemiştir. Bu doğrultu da güvenlik tehdit olarak görülen IŞİD'e ait toplanma noktası ve 2 karargâh vurularak ortadan kaldırılmıştır (Acun, 2016, s. 186). 2015 Temmuz ayı Türkiye'nin IŞİD ile mücadelesi boyut değiştirmiş ve havadan saldırılar başlamıştır. Havadan saldırıların

başlatılmasında IŞİD'in 23 Temmuz da Kilis'te bulunan karakola yaptığı saldırı etkili olmuştur (Evrensel, 2015). Türkiye' IŞİD'e karşı havadan saldırıların başlamasına takiben terör örgütlerinin temizlendiği, güvenli bölge oluşturulması konusundaki çağrılarını yinelemiştir.

2015 yılında Türkiye'nin Suriye politikasında önem teşkil eden bir diğer olay Rusya ile yaşanan uçak krizidir. Rusya hali hazırda Esad rejiminin destekçisi olduğu için bölgede elini daha da güçlendirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bütün dünyanın rejim değişikliği politikasının yerini, IŞİD ile mücadele alması Rusya'ya fırsat kazandırmıştır. IŞİD ile mücadele kapsamında Suriye'ye düzenlediği saldırılarda hedefin sadece terör grupları değil Suriyeli muhalifler ve Türkmenler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum bölgede Türkiye'nin hareket alanın daralmasına sebep olmuştur. Rusya'nın ardı arkası kesilmeyen saldırıları sonucunda, Türkiye sürekli dile getirdiği hava sahasının sınır ihlalin yapıldığı takdirde karşılık verileceği hususunu yinelemiştir. Ancak bütün bu uyarılara rağmen 24 Kasım'da Türk hava sahasının ihlal edilmesi sonucunda Türkiye tarafından Rusya'nın SU-24 uçağı düşürülmüştür (NTV, 2015). Yaşanan bu gelişme sonrasında Türkiye ve Rusya ilişkilerinde gerilim artmıştır. Türkiye'nin savunma niteliği taşıyan hamlesinden sonra Rusya, saldırılarını arttıracığının altını çizmiş ve Türkiye'ye açık şekilde meydan okumuştur. Rusya'nın hasmane tutumuna karşılık Türkiye, NATO müttefiki ülkelerinde desteğini alarak sınırlarını güvence altına almak amacıyla askeri önlemlerini arttırmıştır. NATO müttefiki ülkeler bu olay da destek de bulunmuş olsalar dahi genel hatları ile Suriye'de yeterince aktif politika üretmemelerinden kaynaklanan Türkiye sınırına açık tehditler ve sığınmacıların ekonomik maliyetleri, Türkiye'yi yine de zor duruma sokmuştur.

4.1.2 Suriye'de yumuşak güçten sert güce 2016 ve sonrası

2016 yılı Türkiye'nin Suriye politikasının kırılma noktası demek yanlış olmayacaktır. Türkiye 2016 yılından itibaren saha da daha aktif rol oynamak amacı ile Suriye politikasını sertleştirmiştir. Gerek ulusal güvenliğinin tehdidi gerek bölgedeki değişen dinamikler Türkiye'yi askeri müdahaleye zorlamıştır. Yine dış politikanın ana gündem maddesini Suriye krizi oluşturmuştur. Bölgede başta ABD olmak üzere, Rusya, Esad rejimi tarafından desteklenen PYD/YPG terör örgütünün elinin gittikçe güçlenmesi Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Bu dönem yine Türkiye'nin açık olarak terör grupları tarafından hedef olduğu bir dönem olmuştur. Türkiye'de PYD/YPG tarafından birçok terör saldırısı gerçekleşmiştir. PYD/YPG tarafından mart ayı itibari ile Afrin, Kobani

(Ayn el Arap) ve Cezire'yi kapsayan bölgede kantonlar oluşturması Türkiye'nin ulusal güvenliği iyiden iyiye tehdit altında kalmıştır (Öztop, 2019, s. 123). YPG/PYD'nin yanı sıra IşİD terör örgütünün art arda Türkiye'de gerçekleştirdiği ve direkt Türk vatandaşlarını hedef alan bombalı saldırıları askeri operasyon sürecini hızlandırmıştır.

Türkiye'nin ulusal güvenliğinin tehdit altına girmesi, baş müttefiki ABD tarafından bölgede yalnız bırakılması ve Rusya ile yaşanan uçak krizi gibi nedenlerden ötürü Türkiye, Suriye politikasını yeni güvenlik konsepti etrafında şekillendirmiştir. Türkiye yeni güvenlik konseptini, siyasi faaliyetlerin yanına askeri anlamda müdahaleyi de eklemiştir. Bu anlamda artık sadece savunma yapmayacağını, herhangi bir tehdit altında direk askeri müdahalede bulunacağının altını çizmiştir. Askeri müdahalenin yanında enerji güvenliği, krizin insani boyutu gibi unsurları da eklemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016). Türkiye'nin yeni güvenlik konseptinin ana motivasyonunu terörden arındırılmış güvenli bölge talebi oluşturmuştur. Nitekim düzenlenen askeri hareketler yeni güvenlik konseptinin sahaya yansıtılmış halidir.

2016 Ağustos'unda Türkiye, krizin başlangıcından itibaren ilk kez direk olarak Suriye'ye askeri müdahalede bulunmuştur. 24 Ağustos 2016'da başlayarak 29 Mart 2017'ye kadar sürdürölen Fırat Kalkanı Harekâtı' nın zeminini güvensizlik ortamı hazırlamıştır. Türkiye bu askeri müdahalesini BM'nin 51.maddesi uyarınca meşru müdafaa kapsamında gerçekleşmiştir (Ekşi, 2018, s. 88). Türkiye, gerçekleştirilen askeri operasyon ile sınırındaki IşİD terör örgütünü püskürtme ve PYD/YPG terör örgütünün oluşturmak istediği olası bir koridorun önüne geçme hedefinde olmuştur. Bunun yanı sıra terör örgütlerinin bölgede meydana getirdiği tahribatı onarmak istemiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı, askeri müdahalenin yanı sıra siyasi anlamda da önem teşkil etmiştir. Bölgede faaliyet gösteren diğer devletlere, Türkiye'nin Suriye de daha aktif olacağının mesajı verilmiştir.

IşİD terör örgütünün nisan ve mayıs aylarında pek çok kez Türkiye'ye füze saldırılarında bulunması Türkiye'nin sınırından IşİD'in kovuşturmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim Harekât başlatılmadan hemen önce Gaziantep'te 54 sivilin ölümlü ile sonuçlanan saldırı, hareketin hazırlığını hızlandırmıştır (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 17). Gerçekleştirilen operasyonda TSK ve ÖSO birlikte hareket etmiştir. Harekât 4 aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki 24-28 Ağustos tarihlerinde gerçekleştirilen, Cerablus-Sacur aşamasıdır. Operasyon sonucunda IşİD

bölgeden temizlenmiştir. PYD/YPG terör mensuplarının ise Fırat nehrinin doğusuna çekilmesi sağlanmıştır. ABD'nin PYD/YPG çekilmesi için verdiği bu garanti operasyonu sonlandırmıştır (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 25) . Harekatın ikinci aşamasını 3 Eylül-12 Ekim arasında Çobanbey (Rai)- Dabık bölgelerinde gerçekleştirilen operasyon oluşturmuştur. Türk askeri birlikleri, ABD'den dolayı Münbiç bölgesine gidemediği için TSK ve ÖSO ikinci operasyonunu burada gerçekleştirmiştir. Operasyonun sonucunda Dabık kontrol altına alınarak bölgeden IŞİD temizlenmiştir. Ayrıca Türkiye 1300 kilometrekarelik alanı başarıyla ele geçirmiştir (Şafak, 2020, s. 15).

Harekatın üçüncü aşaması Dabık- El-bab bölgelerinde 17 Ekim- 26 Aralık tarihlerinde yürütülmüştür. Dabık'ın ele geçirilmesi ile büyük bir avantaj sağlayan Türkiye IŞİD'in elini zayıflatmıştır. Dabık'ın başarı ile kontrol altına alınmasından sonra hedef El-Bab olmuştur. El-bab bölgesinin kontrol altına alınması Türkiye'nin terörden arındırılmış güvenli bölge oluşturması açısından önem teşkil etmiştir. Operasyonun üçüncü aşaması diğer aşamalara göre daha karmaşık ilerlemiştir. Bunun sebebi, Suriyeli rejim güçlerinin saha da faaliyet göstermeye başlamasıdır. PYD/YPG terör örgütünün Türkiye tarafından IŞİD'den arındırılan Mera'a bölgesine saldırılarda bulunması sonucunda ilerlemelerini durdurmak için Türkiye PYD/YPG'ye karşı hava saldırıları düzenlenmiştir. PYD/YPG'ye karşı yapılan savunmayı takiben TSK ve ÖSO askeri güçleri El-bab bölgesine doğru geçmeye başlamıştır. 21 Aralık- 30 Mart 2017 tarihlerinde yürütülen El-bab operasyonu ile harekât başarılı bir şekilde sonlandırılmıştır. Harekatın gerçekleştirildiği bölgelerde IŞİD'in varlığına son verilmiştir. Aynı şekilde PYD/YPG terör örgütünün hareket alanı daraltılarak, ilerlemesinin önüne geçilmiştir. Harekât, Türkiye'nin sınırındaki terör gruplarının uzaklaştırılması anlamında kayda değer bir kazanım olmuştur.

2017 yılı Türkiye açısından Suriye'de dengelerin değiştiği bir yıl olmuştur. 2016'dan 2017'nin mart ayına kadar süren askeri operasyonlar neticesinde Türkiye, diplomasi anlamında da avantaj elde etmiştir. Bu kapsamda ABD'den gerekli desteği göremeyen Türkiye, Rusya ve İran ile Astana Süreci kapsamında dış politika da yeni bir döneme girmiştir. Türkiye'nin farklı bloklar ile diyaloga girmesi, Türkiye'nin Suriye'de önemli bir aktör olduğunun göstergesi olmuştur.

Hali hazırda devam eden siyasi diyaloglar ile Türkiye, masa da çözüm arayışına devam ederken diğer bir taraftan terör problemini çözmeye yönelik askeri operasyonlara devam etmiştir. 2016 ve 2017 yıllarını kapsayan başarılı operasyondan sonra 2018 yılında da Zeytin Dalı Harekatı'nı başlatmıştır. TSK ve ÖSO iş birliği ile Afrin'e yönelik başlatılan operasyon, 20 Ocak- 18 Mart 2018 tarihleri arasında PYD/YPG terör örgütüne karşı yürütülmüştür. Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı'nı gerçekleştirmesinin altında örgütün bölgeyi kontrol altında tutmasının önüne geçmek, ulusal güvenliğini korumak, örgütün askeri eğitimlerini engellemek gibi nedenler vardır. Ayrıca Afrin 'in örgüt için stratejik bir öneme sahip olması ve Türkiye'ye yönelik terör saldırılarında önemli bir üs teşkil etmesi de gerekçeler arasındadır. (Deşilmek & Duman, 2019, s. 85)

Türkiye'nin PYD/YPG terör örgütüne karşı gerçekleştirdiği bu operasyon bir anlamda ABD ile ilişkilerinde uçurum biraz daha açılmasına neden olmuştur. Nitekim PYD/YPG terör örgütü sözde İŞİD ile mücadele adı altında ABD tarafından askeri ekipman ve maddi anlamda finanse edilmektedir.

Zeytin Dalı Harekatı'nın gerçekleştirilmesiyle beraber Türkiye'nin Suriye politikası da değişim geçirmiştir. İç savaşın başlangıcında salt Esad rejiminin devrilmesine ve sığınmacılara yönelik politika, öncelik değiştirerek terör örgütleri ile mücadele olmuştur. 58 gün süren bu harekât boyunca Türkiye, PYD/YPG terör örgütünün Suriye'nin kuzeyinde ayrılıkçı bir devlet yapılanması içine girmesini engelleme hedefinde olmuştur. Hedefi doğrultusunda PYD/YPG'nin Fırat nehrinin batısını ele geçirerek Akdeniz'e çıkmasının önüne geçilmesi, Türkiye'nin stratejisini oluşturmuştur (Ekşi, 2018, s. 90).

Türkiye'nin gerçekleştirildiği operasyon sonucunda PYD/YPG terör örgütünün Akdeniz'e çıkışını engellemiş ve örgütün bir terör devleti kurma planını suya düşürmüştür. Harekât, Suriye'deki dengeleri ve aktörlerin politikalarını da değiştirmiştir. Diğer bir taraftan Suriye'deki ittifakların da dönüşüm geçirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim ABD tarafından finanse edilen ve desteklenen bir örgütü, Rusya'nın iyi karşılamayacağı aşıkardır.

2018 yılında yaşanan önemli gelişmelerden bir diğeri ise Soçi zirvesinde İdlib için alınan kararlardır. Türkiye ve Rusya'nın bir araya geldiği 17 Eylül'de Türkiye'nin uzun zamandır dile getirdiği İdlib'de silahsız bölge oluşturulması çağrısı hayata

geçirilmiştir. Bu kapsamda mutabakat genel hatları ile çatışmasızlık bölgeleri oluşturularak bölgenin terör gruplarından arındırılması, Türkiye'ye ait gözlem noktaları kuvvetlendirilmesi, Rusya İdlib'de oluşabilecek herhangi bir saldırıya karşı temkinli olması ve bölgede barış ortamının, Astana süreci kapsamındaki garantör ülkeler tarafından tahsis edilmesi maddelerini içermektedir (Habertürk, 2018).

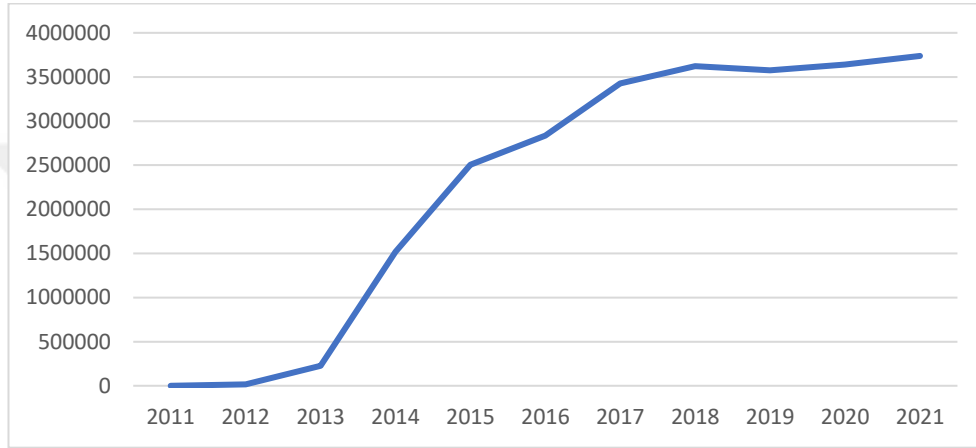
2019 yılında Türkiye'nin dış politikasında yine Suriye iç savaşı başı çekmiştir. Türkiye yine bir yandan siyasi çözüm süreçlerini sürdürürken diğer bir yandan askeri operasyonlara bu yıl da devam etmiştir. Bu yıl da Türkiye'nin Suriye politikasında ulusal güvenlik bir öncelik olmuştur. Bu kapsamda 9 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekâtı başlatılmıştır. Barış Pınarı Harekâtı gerçekleştirilen diğer askeri operasyonlarda olduğu gibi, Türkiye'nin sınırında PYD/YPG PYD tarafından gerçekleştirilmek istenen koridorun engellemesi, yine örgütün Suriye'nin kuzeyinde kurmaya çalıştığı terör devletinin önüne geçilmesi gibi gerekçelere dayandırılmıştır. Ayrıca Türkiye'de sayıları git gide artan Suriyeli mültecilerin, ülkelerine dönmeleri için güvenli bölgenin oluşturulması da hareketin nedenlerinden biridir.

Tel Abyad, Rasulayn ve Ayn İsa operasyonun gerçekleştirildiği ilk bölgeler olmuştur. Operasyonun dördüncü gününde PYD/YPG açısından stratejik anlamda öneme sahip olan Tel Abyad kontrol altına alınmıştır. Böylelikle PYD/YPG'nin kontrolünde olan Suriye'nin kuzeyi ikiye bölünmüştür (Deşilmek & Duman, 2020, s. 125-126). Türkiye böylece örgütü 30 km güneye itmiş ve sınır güvenliğine karşı olası bir tehdidi uzaklaştırmıştır (Yeşiltaş, 2019).

2020 yılına gelindiğinde Esad rejiminin İdlib bölgesine saldırılarda bulunması, Türkiye ve Rusya arasında mutabık kılınan İdlib mutabakatı sekteye uğramıştır. Nitekim Esad rejiminin Türkiye ve Suriyeli muhaliflere yönelik yaptığı bu saldırıları İran ve Rusya desteği olmadan gerçekleştiremeyeceği yadsınamaz bir gerçektir. Bu duruma ek olarak, bölgeden kaçan sivil halkın Türkiye sınırlarına dayanması Türkiye için gerek toplumsal iç huzur gerekse ekonomik yük anlamında çok zorlayıcı olmuştur. İdlib, Türkiye'nin daha önce askeri operasyonlar yaptığı bölgelerden hem bölgedeki yapılanmalar hem de karakteristik özellikler anlamında farklılık göstermektedir. Bu anlamda Türkiye'nin İdlib politikasında hedeflenen politikalar ve sonuçları bağlamında farklılık göstermiştir. İlerleyen süreçlerde de İdlib konusunun daha kaotik bir hal alacağı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Günümüz itibari ile Suriye iç savaşı hala bir çözüme kavuşturulamadığı gibi daha da karmaşıklaşmıştır. Türkiye'nin 2011 yılında ortaya koyduğu siyasi hedefler ve askeri stratejiler günümüzde tamamen değişmiştir. Küresel ve yerel aktörler ile olan ilişkiler kriz kapsamında dönüşmüştür. Türkiye için Suriye krizinin gerek siyasi gerekse ekonomik anlamda çok yıpratıcı olduğu aşikardır. Krizin güvenlik boyutu Türkiye'yi tedirgin ederken, Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların sayısı toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır.

Çizelge 4.1. Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere Suriyeli geçici koruma statüsündeki sığınmacıların sayısı her yıl katlanarak artmıştır. Türkiye'nin kriz başlangıcından itibaren Suriyelilere karşı uyguladığı “açık kapı politikası” konunun insanı boyutu anlamında önem teşkil etse de toplumsal iç huzur ve harcamalar Türkiye açısından zorlayıcı olmuştur. Günümüz itibari ile Suriyeli sığınmacılara harcanan paranın 40 milyar \$ olduğu karar vericiler tarafından açıklanmıştır (Erdoğan, 2020) .

4.2. ABD'nin Suriye Politikası

ABD ve Suriye'nin geçmiş ilişkilerine bakılacak olursa tarih boyunca pek de iyi seyretmemiştir. İlişkilerin kötü seyri kuşkusuz ABD'nin Ortadoğu politikasının bir sonucudur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar olan süreçte Suriye'nin, Rusya'nın Ortadoğu'da en önemli müttefiklerinden biri olması, ABD'nin bölgede İsrail'in çıkarlarını gözeterek hareket etmesi iki ülkenin ilişkilerine olumsuz yansımıştır. Öte yandan Suriye'nin mezhep yakınlığı dolayısıyla İran ile sıkı ilişkileri, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sırasında Suriye'nin karşı çıkması gibi hususlar ABD'nin Suriye politikasında belirleyici olmuştur. Öyle ki ABD'nin Irak'ı işgali

sırasında dönemin ABD Başkanı George W. Bush, içinde Irak, İran ve Kuzey Kore'nin olduğu “şer eksen” olarak tanımladığı ülkelere Suriye’yi de eklemiş askeri müdahale hususunda göz dağı vermiştir. ABD’nin yürüttüğü bu politikalar Suriye’nin, İran ve Rusya ile güçlü ilişkiler kurarak, dış politikasını İsrail ve ABD karşıtlığı üzerine kurmasına neden olmuştur.

Amerika’nın Soğuk Savaş döneminden itibaren benimsediği saldırgan dış politika Ortadoğu’daki ülkeleri yeni düzen arayışına sokmuştur. Ezelden beri ABD karşıtı olan İran bu süreçte kendisini de tehlike altında hissettiği gerekçesi ile nükleer silahlanmaya girmiştir. İran’ın Ortadoğu’da Şii eksen üzerine kurulu gücün en önemli işbirlikçisi de kuşkusuz Suriye olmuştur. Öte yandan ABD’nin küresel olarak zayıflayan gücünden istifade eden Rusya bölgede güçlü ittifaklar kurmuş, sahip olduğu enerji kaynaklarını fırsata çevirmiştir. Öyle ki 1979’da Rusya’nın Afganistan işgalinde ABD’nin desteklediği radikal İslami gruplar, günümüz Suriye iç savaşında ABD’nin mücadele ettiği terör gruplarına dönüşmüştür (Cerrah, 2016, s. 322). Kısaca 2010 yılında başlayan Arap Baharı ve Suriye iç savaşı üzerinden yürütülen mezhep çatışması, ABD’nin Ortadoğu’da meydana getirdiği istikrarsızlığın sonuçlarından demek yanlış olmayacaktır.

ABD genelde Ortadoğu, özelde Suriye politikalarında 2009 yılında ABD Başkanlığına gelen Barack Obama dönemine kadar saldırgan, askeri güce dayalı sert güç politikası yürütmüştür. Obama’nın başkanlık koltuğunu oturmasından 2011 yılına kadar Suriye ile ilişkiler kısmen pozitif yönlü seyretmiştir. Hatta Lübnan eski Başbakanı Refik el-Hariri öldürülmesinden dolayı siyasi anlamda diyalogu kesilen iki ülke, 2010 yılında ABD’nin Şam Büyükelçisi ataması ile tekrar kurulmuştur (Amerika’nın Sesi, 2010). Ancak halk ayaklanmalarının Suriye’ye sıçraması, ayaklanmaların iç savaşa dönüşmesi ile ilişkilerin seyri değişmiştir. ABD’nin kriz kapsamında Suriye politikası 2009-2017 Obama dönemi ve 2017-2020 Donald Trump dönemi olmak üzere iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. ABD hükümeti Obama döneminde Suriye’de daha çok yumuşak güce dayalı, kamu diplomasisi bağlamında bir politika yürütürken, Trump yönetimindeki ABD, saha da daha çok askeri müdahalenin varlık gösterdiği, sert güce dayalı bir politika yürütmüştür.

4.2.1. Barack Obama dönemi ABD'nin Suriye politikası

Obama genel hatları ile ABD başkanlığına geldiği tarihten itibaren siyasi diyalog odaklı, çok taraflı, askeri gücün minimuma indirildiği, yumuşak güce dayalı bir dış politika yürütme eğiliminde olmuştur. Obama'nın bu doktrini ABD'nin özellikle Irak ve Afganistan işgalleri nedeni ile dünya tarafından "işgalci ülke" olarak anılmasından kaynaklanmıştır. Nitekim daha başkanlığa gelmeden seçim aşamasında da sık sık Irak ve Afganistan'dan Amerikan askerlerini çekeceğini, ABD'nin daha fazla sıcak savaşa girmeyeceğini, asıl meselenin ABD'nin kendi içinde olduğu gibi konulara dikkat çekmiştir. Diğer bir değiş ile Obama, Amerika'nın sarsılan imajını tekrar onarma niyetinde olmuştur. 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz, askeri harcamaların Amerikan ekonomisindeki yükü gibi hususlarda Obama'nın dış politikasında etkili olmuştur. Diğer yandan ticaret hacmi anlamında yükselen Çin tehlikesi, Ortadoğu'da gücüne güç katan Rusya ve nükleer silahlanma yoluna giden İran'ın, Esad rejimi yanlısı olması ABD'nin Suriye iç savaşında temkinli hareket etmesine neden olmuştur. Özellikle Rusya ile yeniden karşı karşıya gelmek istemeyen ABD, Suriye'de pasif kalmıştır.

Halk ayaklanmalarının başlaması birlikte Obama'nın Ortadoğu'daki yapıcı politikası bir sınavdan geçmiştir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim başkanlık koltuğuna oturduğu tarihlerde dış politika da odak noktasının Asya-Pasifik bölgesi olarak belirleyen Obama, ayaklanmaların Suriye'ye sıçraması ile odağını tekrar Ortadoğu'ya çevirmek zorunda kalmıştı (Gerges, 2012, s. 96). Obama genel itibari ile Suriye politikasını "geriden liderlik" (*leading from behind*) çerçevesinde yürütmüştür. Bu kapsamda kendisi direk olarak saha da faaliyet göstermeyerek müttefik ülkeleri ön plana atmıştır. Obama'nın bu politikası, iç savaşın ABD'ye mâl olacak maliyetlerini minimuma indirerek, yükü diğer ülkelere yükleme amacı taşımıştır. Nitekim bölgede yaşanan gelişmeler Amerikan çıkarlarını tehdit eder seviyeye gelene kadar kayda değer bir faaliyette bulunmamıştır.

Suriye'de protestoların başladığı ilk zamanlarda Esad rejimine karşı olan her ülke gibi ABD'de rejimden halkın demokrasi ve reform taleplerini karşılanması gerektiği konusunda tavsiye vermiştir. Bu anlamda Suriye halkının değişim talebinin destekçisi olduğunu dile getirmiştir. Esad rejiminin şiddetin dozunu arttırması ve reform taleplerine olumlu yanıt vermemesini takiben ABD yönetimi, ağustos ayında Esad rejimini istifaya çağırmıştır. Obama, Suriye halkına destek verirken yaşanan şiddet olaylarına tepkisi sadece söylem düzeyinde kalmıştır. Obama'nın bu uzaktan

dengeleme siyaseti ilerleyen süreçlerde Suriye'nin daha karmaşılaşmasına neden olmuştur.

Obama'nın Suriye'deki şiddeti sadece eleştirmekle yetinmesi Libya'da Muammer Kaddafi'nin devrilmesi ile sonuçlanan ayaklanmaların sonrasının pek de iyi olmamasından da kaynaklanmıştır. Ortadoğu'da herhangi bir askeri müdahale içinde olmayacağını sık sık dile getirse de Kaddafi'nin devrilmesi NATO ve BM desteği ile gerçekleşmesi, ABD'yi ister istemez askeri müdahalede bir taraf yapmıştır. (Harunoğlu, 2019, s. 1167) Nitekim daha sonra Libya müdahalesinin en büyük pişmanlığı olduğunu dile getirmiştir.

İç savaşın başlamasından itibaren Rusya'nın rejimin yanında yer alması ve rejime yardım sağlaması Obama yönetimini Suriye'de adım atmakta zora sokmuştur. Rusya yönetimi, ABD'nin Ortadoğu'ya her müdahalesinin istikrarsızlıkla sonuçlandığını öne sürerek ABD'yi olası bir askeri müdahaleden caydırmak için adımlar atmıştır. (Council, 2012, s. 7-10)

2012 yılına gelindiğinde Obama yönetimindeki ABD, Suriye iç savaşındaki kimyasal silah kullanımının “kırmızı çizgileri” olduğunu belirtmiş, kimyasal silah kullanıldığı takdirde Esad rejimine askeri müdahale yapılabileceğini dile getirmiştir. Çok geçmeden 14 Haziran 2013'te Esad rejiminin muhaliflere ve sivillere karşı kimyasal silah kullandığı Washington tarafından ilan edilmiştir. (BBC, News, 2013) Bunun üzerine ABD'nin kimyasal silah kullanımına yönelik bir askeri yaptırım yapacağına dair uluslararası kamuoyunda beklenti oluşmuştur. Ancak Rusya Devlet Başkanı Putin'in kimyasal silahların Suriye dışına çıkarılacağına yönelik ABD'ye teminat vermesiyle konu kapatılmıştır. ABD'nin Suriye'deki çekingen tavrı başta Türkiye olmak üzere müttefik ülkeler tarafından eleştiri ile karşılanmıştır. Obama'nın bu tutumu, Rusya ile tekrar karşı karşıya gelmek istememesinin de bir göstergesi olmuştur.

ABD Suriye'deki pasif politikasını yürütürken, ÖSO gibi ılımlı muhaliflere yeterli desteği sağlamamıştır. Bu durum muhaliflerin yeteri kadar güçlenememesine ve rejim karşısında güçsüz kalmasına neden olmuştur.

Obama, 2014 yılına kadar iç savaşa, askeri müdahaleden uzak, BM nezdinde çok taraflı bir çözüm aramıştır. Otorite boşluğunu fırsat bilerek kendine hareket alanı sağlayan IŞİD terör örgütünün varlığı Obama'nın Suriye politikalarında değişikliğe

gitmesine neden olmuştur. Ancak şunu söylemek gerekir ki Başkan Obama'nın 2014 yılına kadar iç savaşa tam müdahil olmaması, muhaliflere gereken desteği sağlamaması ve müttefik ülkeleri birçok nokta da yalnız bırakması, IŞİD terör örgütünün giderek elini güçlendirmesinin kuşkusuz en önemli nedenidir. Öte yandan IŞİD'in yükselişi, Esad rejiminin devamlılığına olanak tanımıştır.

ABD, Suriye politikasında Esad rejiminin devrilmesi yönündeki politikasını 2014 itibari ile değiştirerek IŞİD ile mücadeleyi öncelik olarak belirlemiştir. Bu kapsamda ABD, 10 Eylül 2014'te IŞİD ile mücadele stratejisini ortaya koymuştur. Obama, IŞİD stratejisini 4 temele dayandırmıştır. Bunlar, ABD tarafında IŞİD'e havadan saldırılar düzenlenmesi, bölgede IŞİD ile mücadele eden gruplara destek verilmesi, IŞİD'e sağlanan fonların önüne geçilmesi ve IŞİD'e katılmak için dışardan gelen yabancıların engellenmesi, son olarak da IŞİD'in saldırılarından etkilenenlere insani yardım sağlanması olarak belirlemiştir. (Pirinççi, Orhan, & Duman, 2014, s. 12) Obama'nın IŞİD stratejisinin ikinci ayağı dikkat çekici olmuştur. Şayet ABD, IŞİD'e karşı şahsen bir kara operasyonu yapmamış ama PYD/YPG gibi terör gruplarını bu anlamda destek sağlamış, ittifak yapmıştır. ABD'nin IŞİD stratejisini açıklamasının üzerinden çok geçmeden 23 Eylül'de IŞİD'e havadan saldırılar başlatılmıştır.

2015 yılında Suriye iç savaşına Rusya'nın da fiilen katılması, ABD'nin hareket alanının daralmasına neden olmuştur. Hali hazırda ABD'nin dış politikasının ana gündemini IŞİD oluşturmuşken, Rusya'nın Esad'a destek olarak savaşa dahil olması Esad rejiminin yerini sağlamlaştırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Obama'nın Suriye politikasının çıkmaza girmesine neden olmuştur. Obama Suriye'de izlediği pasif politika ile bölgedeki rakip ülkeleri güçlendirirken, Türkiye gibi müttefik ülkelerinin güvenini kırmış ve yalnız bırakmıştır. (Yalçın, 2015, s. 70) Krizin başlangıcından itibaren Obama'nın başkanlığı boyunca izlediği politika, şüphesiz Suriye'de olayların daha çok karışmasına neden olmuştur. Terör örgütleri yapılanmış ve güçlenmiştir. Obama, söylem olarak Suriye muhalefetini ve halkının yanında olduğunu belirtse de uygulama da ne yazık ki somut adımlar atmamıştır.

4.2.2. Donald Trump dönemi ABD'nin Suriye politikası

2017' de gerçekleşen, ABD Başkanlık seçimlerinde Obama'dan boşalan koltuğu Donald Trump devralmıştır. Donald Trump, Obama'nın aksine dış politika da daha sert bir tutum ortaya koymuştur. Seçim kampanyalarında Suriye konusunda daha aktif

olacağı mesajını vermiştir. Başta Türkiye olmak üzere ABD'nin müttefik ülkeleri Trump'ın Suriye yaklaşımını başlarda olumlu karşılamıştır. Keza Obama hükümetinin ABD'nin Ortadoğu'daki caydırıcılığını kaybettirdiğini, ABD'nin eski gücüne tekrar kavuşması gerektiği konularını sık sık dile getirmiştir. Yeni ABD başkanı, Obama'yı Suriye konusunda birçok kez eleştirmesine karşın başkanlık koltuğun da oturduğu süreç boyunca planlı ve somut bir politika ortaya koyamamıştır. Esasen, belli başlı askeri müdahalelerde bulunmuştur ancak Obama'dan devraldığı Suriye politikasını aynen devam ettirmiştir.

Trump Ortadoğu ve Suriye politikasını üç temle dayandırmıştır. Bölge de İsrail'in çıkarlarının korunması, IŞİD ile mücadele ve İran'ın elinin zayıflatılması. Bu bağlamda genel hatları ile Trump Ortadoğu'da bir süredir pasif olan ABD'nin gücünün yeniden inşa edilmesi için çaba sarf etmiştir. Nitekim 2017 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisinde (National Security Strategy /NSS) ABD'nin küresel çapta caydırıcılığına, askeri gücüne, savunmasına, savaş gibi durumlarda maliyetlerin, müttefiklerce bölüşülmesine, gücünün perçinlenmesine ve uluslararası olarak kabul edilmesine dikkat çekilmiştir (Esen, 2018, s. 3-5) Yine yayınlanan NSS'de Suriye özelinde IŞİD'in ortadan kaldırılması tek önceliği olurken saha da direk askeri güç olarak bulunmayacağını yerine vekil aktörlerin destekleneceği belirtilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Trump, söylem olarak Obama'dan daha sert olsa da strateji anlamında ortaya farklı bir politika koymamıştır.

Trump başkanlık koltuğuna oturmasından itibaren ilk icraatlarından biri çoğunluğu Müslümanlardan oluşan 7 ülkeye vize yasağı getirmek ve Suriyeli mültecilerin ABD'ye girişini kısıtlamak olmuştur. Suriye'nin de içinde bulunduğu bu 7 ülke, Libya, Irak, Sudan, Somali, Yemen ve İran oluşmuştur. Trump'ın bu hamlesi uluslararası kamuoyunda İslamafobi olarak karşılanmıştır. Gerçekleştirilen vize yasağı, Obama'nın bir süredir Ortadoğu'daki imaj düzeltme çalışmalarını baltalamıştır demek yanlış olmayacaktır. Diğer yandan Obama döneminde İran ile imzalanan nükleer silah anlaşmasından çekileceğini de duyurmuştur. Trump İran ile yapılan anlaşmanın iptaline yönelik, İsrail ve ABD çıkarlarına ters düştüğünü, İran'ın terör gruplarına destek sağladığını ve mülteci krizini körüklediği gibi gerekçeleri sunmuştur. (Kurt, 2019, s. 13-14) Trump bu hamleleri ile İran'ı ve müttefiki Rusya'yı bölgede sınırlandırmak isterken, ABD'nin Suriye'deki caydırıcılığını yeniden kazanma hedefinde olmuştur.

Trump'ın başkan seçilmesinden kısa bir süre sonra Nisan 2017'd e Esad rejiminin İdlib'de sivillere yönelik kimyasal silah kullanımının ortaya çıkması ile Trump yönetimi Obama'dan farklı olarak Suriye'ye ilk kez askeri müdahalede bulunmuştur. Gemiler ile gerçekleştirilen füze saldırıları ile Suriye'deki El Şayrat Hava üssü vurulmuştur. (BBC, News, 2017) Trump'ın Suriye'ye ikinci müdahalesi 14 Nisan 2018 gerçekleşmiştir. Esad rejiminin sivillere yönelik yine kimyasal silah kullanmasının üzerine ABD, İngiltere ve Fransa beraber ikinci kez rejimi füzelerle vurmuştur. (NTV, 2018) Müttefik ülkeler Trump'ın bu hamlelerini olumlu karşılarken, Rusya ve İran sert çıkmıştır. Trump, Rusya'nın 2013 yılında kimyasal silahların Suriye dışına çıkarılması sözüne bağlı kalmadığını, sürecin böyle ilerlemesi durumunda ABD'nin Rusya ile karşı karşıya gelebileceği mesajını vermiştir. (White, 2018)

Trump'ın IŞİD ile mücadele konusunda Obama'yı birçok kez yetersizlikle suçlamış, yönetime geldiği ilk tarihlerde de IŞİD ile ilgili kapsamlı bir rapor talep etmiştir. (Kurt, 2019) IŞİD ile ilgili hazırlanan rapor Suriye'de önemli bölgeleri içine almıştır. Ancak Trump, Obama'yı yetersizlikle suçlasa da IŞİD ile mücadele kapsamında Obama'nın stratejisini birebir uygulayarak saha da PYD terör örgütünü vekil olarak atamıştır. Haziran 2017' başlatılan Rakka operasyonu ile PYD'ye olan maddi desteğini sürdürürken, kendisi arkadan liderlik yapmaya devam etmiştir.

Trump'ın başkanlığını boyunca ABD'nin Suriye politikasında kırılma noktası kuşkusuz Suriye'den çekilme kararı olmuştur. Trump çekilme kararını, 19 Aralık 2018'de kendi sosyal medya hesabından duyurmuştur. Trump Suriye'den çekilme kararını, IŞİD terör örgütünün ortadan kaldırıldığını artık ABD'nin Suriye'de kalmasının bir anlamı olmadığı gerekçesine dayandırmıştır. Trump'ın bu hamlesi hem ABD'nin kendi iç siyasetinde hem de uluslararası kamuoyunda şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bunun üzerine ABD tarafından istifalar gelmeye başlamıştır. Önce ABD Savunma Bakanı James Mattis istifasını sunmuş daha sonra terör örgütü PYD'ye sıcak bakan Obama döneminden beri görevde olan ABD IŞİD ile Mücadele Özel Temsilcisi Brett H. McGruk görevi bırakacağını duyurmuştur. Öte yandan Trump'ın bu kararı desteklediği PYD tarafından da kaygı ile karşılanmıştır. ABD'nin kendi içinde düştüğü fikir ayrılıkları sonucunda Trump çekilme kararını yavaşlatmıştır. Çekilme kararının üzerinden çok geçmeden Ocak 2019'da ABD ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, ABD'nin IŞİD'in tamamen ortadan kaldırılmadan Suriye'den çekilmeyeceğini, PYD/YPG terör örgütünün güvenliğinin ABD tarafından

sağlanmaya devam edeceğini duyurmuştur. (DW, ABD'den çekilme için önkoşul: Kürtlere güvenlik garantisi, 2019)

Ağustos 2018'de ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi James Jeffrey'in Suriye özel temsilciğine getirilmesinden itibaren ABD'nin Suriye politikaları değişim göstermeye başlamıştır. Obama'dan devraldığı politikayı aynen yürüten ve odak noktası IŞİD olan Trump askeri müdahalelerin yanı sıra ekonomik yaptırımları da Suriye politikasında araç olarak etkin kullanmaya başlamıştır. IŞİD'in tamamen ortadan kaldırdığını ve çekileceğini dile getirdiği 2019 yılından sonra ABD, Suriye'de özellikle Rusya ve İran'ın gücünü sınırlandırmak için ekonomi anlamında adımlar atmaya başlamıştır. Öte yandan gelişen süreçlerle Esad rejimi Suriye topraklarının büyük bir çoğunluğunu elinde bulunduruyor olsa da ABD'nin Suriye'nin önemli tarım ve petrol kaynaklarının olduğu bölge de etkinliğini koruması Esad'ın ve destekçileri Rusya ile İran'ı ekonomik olarak yıpratma hedefinde olmuştur. ABD'nin petrol kaynaklarını elinde bulundurarak gelecek süreçlerde ekonomisi tamamen çöküş aşamasında olan Suriye ve destekçilerine karşı elini güçlendirmeye çalışmaktadır. Nitekim 10 yıldır devam eden kriz bölgede faaliyet gösteren bütün aktörlerin ekonomik anlamda sırtında yük olmuştur.

4.3. Suriye İç Savaşı Ekseninde Türkiye ve ABD İlişkileri

Türkiye ve ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ancak iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin sıklaşması, 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla beraber başlamıştır. Türkiye'nin SSCB tehdidi ile yüzleştiği bu dönemde iki ülke ortak tehdit olarak algıladıkları SSCB'ye karşı iş birliği içinde olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya dahil olmasından itibaren iki ülke arasında haşhaş krizi, Johnson mektubu, Küba füze krizi ve Kıbrıs Barış Harekâtı gibi çeşitli sürtüşmeler yaşanmış olmasına rağmen genel olarak müttefiklik hali devam etmiştir. Kısaca Suriye krizine kadar Türkiye ve ABD inişli çıkışlı da olsa iyi yönde seyretmiştir. Ancak 2011 yılında Ortadoğu'da meydana gelen ayaklanmalar iki ülke ilişkilerini güç bir sınavdan geçirmiştir. Suriye'de başlangıçta fikir birliği ile başlayan süreç, geline nokta da bambaşka bir noktaya evrilmiştir. Suriye krizi iki ülke arasındaki görüş ayrılıklarının fazlaca hissedildiği bir mesele olmuştur.

Suriye krizi kapsamında Türkiye ve ABD ilişkiler, 2009-2017 arasında Barack Obama başkanlığındaki ABD ve 2017-2020 arasında ABD başkanlığını yürüten Donald Trump dönemi olmak üzere iki farklı şekilde gelişmiştir.

4.3.1. Barack Obama dönemi Türkiye-ABD ilişkileri

Barack Obama'nın başkanlığa geldiği 2009 tarihinden Suriye krizin de gerilimin tırmandığı, 2014 yılına kadar çeşitli anlaşmazlıklar olmasına karşın Türkiye ile ilişkiler normal seyrinde ilerlemiştir. Hatta Obama Başkanlığa geldiği tarihlerde Türkiye' ile olan ilişkileri "Model Ortaklık" olarak tanımlamış, Türkiye'nin önemli bir müttefik olduğunu sık sık dile getirmiştir. Suriye'de krizin başlamasından çeşitli terör örgütlerinin yapılanmasına kadar olan süreçte karşılıklı olarak kabul edilemeyecek pürüzler çıkmamıştır.

Suriye ayaklanmaların çatışmaya dönüşmesini takiben iki ülke de aynı safta yer almış, aynı görüşleri bildirmiştir. Hatta ABD, Türkiye'ye bölgede öncü rol biçerek desteklerini dile getirmiştir. ABD'nin bu tutumu, Türkiye açısından da olumlu karşılanmıştır. Hali hazırda bölgede yükselen, model bir ülke olma hedefinde olan Türkiye, ABD'nin tutumuna sıcak bakmıştır. İki ülke de krizin ilk yıllarında meselenin diplomasi yoluyla, uluslararası kuruluşlar nezdinde çözümü için çaba sarf etmiştir. Bu kapsamda Suriye meselesi BM gündemine taşınmış ve çözüm aranmıştır. Esad rejiminin şiddetin boyutunu arttırması sonucunda iki ülke de Esad'a görevi bırakma çağrısında bulunmuştur. Bunun üzerine Suriyeli muhalif güçlere, maddi destek ve askeri eğitim verilmesi konusunda da anlaşmaya varmışlardır. (Erimtan, 2014, s. 1)

Türkiye ve ABD arasındaki çıkan ilk anlaşmazlık muhalif güçler konusunda olmuştur. Türkiye'nin Müslüman Kardeşlere yakın grupları desteklemesi, ABD tarafından olumsuz karşılanmıştır. Nitekim bir sonraki yıl ABD bunu sesli bir şekilde dile getirmiştir. ABD'nin buradaki temel kaygısı, Esad rejiminden sonra Suriye'nin başına gelecek iktidarın ideolojisi noktasında olmuştur. İslami ideolojiye sahip grubun iktidara gelmesi İsrail'in güvenliğini tehdit edeceği düşüncesiyle bu duruma soğuk yaklaşmıştır. Türkiye ise bu noktada bölgenin yakınlığı nedeniyle yaşanan çatışma halinin Türkiye'ye sıçramasından endişeli olmuştur. Nitekim savaştan kaçan insanların Türkiye sınırına akın etmesi, düzensiz mülteci göçüne ve bölgedeki istikrarsızlığın Türkiye sınırına taşınmasına sebep olmuştur. Türkiye ve ABD ilişkisindeki ikinci çatlak, güvenli bölge oluşturulması konusunda çıkmıştır.

Mültecilerin Türkiye'ye akın etmesi sonucunda Türkiye, NATO kontrolünde bir tampon bölge kurulması talebinde bulunmuş ancak ABD tarafından olumlu cevap alamamıştır. Bu durum Obama'nın Suriye krizinde en başından beri izlediği pasif politikasının bir sonucudur demek yanlış olmayacaktır. Bölge de fiilen bulunmak istemediği için bu tür konulardan kendini uzak tutmaya çalışmıştır. Ancak ABD'nin bu tavrı, ilerleyen süreçler de iki ülke arasındaki güven probleminin de temellerini atmıştır. Keza Türkiye'nin, NATO müttefiki tarafından bölgede yalnız bırakıldığı düşüncesi giderek su yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Suriyeli muhalifler sorunu, 2012 yılında ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton tarafından Hırvatistan gezisi sırasında gündeme getirilmiştir. Clinton, SUK'un Suriyeli muhaliflerin radikal grupları içerdiğini, tamamının bir temsilcisi olmadığını, her kesimin temsil edilebileceği bir yapı kurulması gerektiğini dile getirmiştir. (Voa, 2012) Bu durum Doha'da SMDK'nın kurulması ile çözülmüştür. Türkiye'nin ABD konusunda rahatsızlık duyduğu bir diğer mesele, ABD'nin muhalif güçlere yeterli desteği sağlamamasından kaynaklanmıştır. Söylem olarak destek veren ABD, uygulama anlamında her defasında geri durmuştur. Bunun gerekçesi olarak da krizin askerileşmesinin iyi sonuçlar doğurmayacağını öne sürmüştür. Türkiye'nin birçok kez dile getirdiği eğit-donat konusu 2015 yılına kadar tam olarak hayata geçirilememiştir.

2014 yılına kadar ABD'nin pasif ve geriden politikası bölgede İran ve Rusya'nın giderek güçlenmesine sebep olurken, NATO müttefiki Türkiye'nin de güvenlik ve mülteci sorununa bağlı ekonomik yük ile baş başa kalmasına neden olmuştur. Bu da Türkiye'nin kendini yalnız hissetmesine neden olurken, bölgedeki hareket alanını da giderek daraltmıştır. Öte yandan güvenli bölge konusunda ısrarlarını sürdüren Türkiye'nin kaygılarını dikkate almayan ABD, her defasında ortaklaşa hareket ederek maliyetleri bölüşme konusunu dile getirse de ne mülteci ne de güvenlik konusunda üzerine düşeni yapmamıştır. Diğer taraftan kırmızı çizgi olarak nitelendirilen kimyasal silah kullanımı konusunda Obama yönetiminin yine harekete geçmemesi, Türkiye'de rahatsızlık uyandırmıştır.

2014 yılı Türkiye ve ABD'nin ilişkilerinin adeta kırılma noktası olmuştur. Keza iki ülke arasındaki ilişkiler bu tarihten itibaren rayına oturmamış ve geri döndürülmesi zor türbülansa girmiştir. Bu tarihlere kadar bazı noktalarda anlaşmazlığa düşseler bile bu anlaşmazlıklar tolere edilebilir meselelerden oluşmuştur.

2014'te ABD'nin yönünü IŞİD'e çevirmesi, IŞİD'e ile mücadele de kendine PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG'yi müttefik olarak seçmesi, akabinde Kobani 'de 6-8 Ekim tarihinde yaşanan olaylar ve bunun Türkiye'ye yansması işlerin çığırından çıkmasına neden olmuştur. Nitekim PYD/YPG'nin PKK ile aynı örgüt olduğu, Türkiye tarafından defalarca kanıtlarla söylenmesine karşın ABD bu duruma göz yummakta ısrar etmiştir. Hali hazırda PKK'yı kendisi de terör örgütü olarak kabul eden ABD, PYD/YPG'nin PKK ile aynı örgüt olmadığı konusundaki tavrını sürdürmüş ve askeri destek yardımıyla bulunmuştur. Nitekim Kobani 'de yaşanan olayların Türkiye'de provokatörler tarafından eylemlere dönüşmesi iki yapılanmanın aynı olduğu görülmüştür. Türkiye, ABD'nin PYD/YPG'ye yaptığı silah yardımlarının, ilerleyen süreçler de PKK tarafından Türkiye'ye karşı kullanılmayacağını bir teminatının olmadığını, bir terör örgütü ile mücadele de başka bir terör örgütünün kullanılmasının kabul edilebilir olmadığını her fırsatta dile getirmiştir. Öte yandan IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi ile Obama'nın IŞİD ile mücadele de oluşturmak istediğı koalisyonu Türkiye'nin Musul'daki rehin alınan Türk vatandaşlarından ötürü çekingen yaklaşması, ABD'nin Türkiye'yi IŞİD'e karşı mücadele de üzerine düşeni yapmamakla suçlamasına neden olmuştur. (Landler, Barnard, & Schmitt, 2014) Obama'nın Türkiye'nin güvenlik kaygılarını hiçe sayması, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini daha fazla sorgulamasına neden olmuştur.

İlişkilerin seyrinin kötüye evrilmesinin diğeri bir sebebi, IŞİD'in olayların sebebi mi yoksa bölgedeki istikrarsızlığın bir sonucu mu? Olduğı konusunda yaşanan anlaşmazlık olmuştur. (Kanat, 2014 Yılında Türk Amerikan İlişkileri: Taktiksel Farklılıklardan Muammaya, 2015, s. 343) Buna bağli olarak da geliştirilen politika ve stratejiler farklılaşmıştır. Türkiye IŞİD'in bir sonuç olduğunu dile getirirken ABD IŞİD'in asıl sorun olduğunu belirtmiştir. Öte yandan IŞİD'e yabancı savaşçıların katılımının her geçen gün artması, ABD tarafında huzursuzluk yaratmıştır. ABD, Türkiye'ye IŞİD'e katılan yabancıların sınırdan geçirilmemesi konusunda gerekeni yapmadığı gerekçesiyle suçlamıştır. Türkiye, bunu tek başına yapamayacağını, desteğre ihtiyacı olduğunu her fırsatta dile getirilse de bir sonuç alamamıştır. Yabancı savaşçıları konusu ABD tarafından Türkiye'ye karşı güvensizlik duyulmasına neden olmuştur.

2015 yılında dönemin Dışışleri Bakanı John Kerri'nin, ABD'nin Esad ile masaya oturarak müzakere edebileceği yönünde verdiği demeçler, Türkiye tarafından ABD'nin Suriye politikasının tamamen sapması olarak yorumlanmıştır. (AA, 2015).

Aynı tarihlerde ABD tarafından Türkiye, “güvenilmez aktör” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. (Özdemir, 2016, s. 92) Model ortaklık söylemiyle başlayan süreç, bir süre sonra iki ülke içinde güven bunalımının yaşandığı bir duruma dönüşmüştür. Türkiye'nin IŞİD ile mücadele de İncirlik Hava Üssü'nü kullanıma açması göreceli olarak güvensizlik havasını bir nebze dağıtmıştır. Güvenli bölge sorunu hala devam ederken, çözüm sürecinin sonlanması ile terör örgütü PKK'nın saldırıları tekrar başlamış ABD ile olan ilişkiler tekrar gerilmiştir. Diğer yandan takiben Obama yönetimi bir çatı örgüt olan SDG'yi kurmuştur. Kuşkusuz ABD'nin bu hamlesi, terör örgütlerine yapılan silah ve para yardımını meşrulaştırma girişiminden başka bir şey değildir.

Obama döneminde Türkiye ve ABD ilişkilerinde gerilimi tırmandıran bir diğer mesele Münbiç meselesi olmuştur. PYD/YPG'nin ABD desteği ile Münbiç'i kontrol altına alması ve Afrin ile birleştirerek planlanan “Kürt Koridoru”nun oluşturulmaya çalışması, Türkiye tarafından tepki ile karşılanmıştır. (Kesepara, 2019, s. 20) ABD'nin Münbiç 'de kontrolün sağlanmasından sonra PYD/YPG güçlerinin Fırat Nehri'nin doğusuna geri çekileceğini söylese de sonuç böyle olmamıştır. Terör örgütünün, Fırat Nehri'nin batısına geçmesi Türkiye açısından ciddi güvenlik problemlerine yol açacağı, Türkiye tarafından defalarca dile getirilse de ABD sözünde durmamıştır. Münbiç krizi, ilerleyen süreçler de Türkiye'nin Suriye'ye düzenleyeceği askeri operasyonların hızlanmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan Obama yönetiminin PYD/YPG'ye gönderilen silahların seri numaralarının olduğu ve geri toplanacağını söyleyerek Türkiye'yi telkin etmeye çalışmıştır. Ancak PKK'nın Türkiye'de gerçekleştirdiği saldırılarda silah ve donanım kapasitesi olarak ne kadar geliştiğinin gözler önüne serilmesi, ABD'nin silahların toplatılması bir kenara, örgüt militanlarının da ne derece eğitildiğinin bir göstergesi olmuştur. (Kanat, 2017, s. 324)

Türkiye-ABD ilişkilerinin kopma noktasına getiren bir diğer olay IŞİD ile Mücadele Koalisyonu Özel Temsilcisi, McGruck'ın PYD/YPG'li teröristlerle olan fotoğrafın basına yansısıyla gerçekleşmiştir. (CNN, 2016) Kısa bir süre sonra da ABD

askerlerinin terör örgütüne ait pazubandlarını taktıkları fotoğrafların basına yansması Türkiye ve ABD arasındaki krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur. (Bulos & Wilkinson, 2016) ABD bu hamleleri ile terör örgütü PYD/YPG'nin dünya kamuoyunda IŞİD ile savaşan seküler savaşçılar olarak anılmasına neden olmuştur. Nitekim neredeyse tüm ülkeler nezdinde PYD/YPG, IŞİD ile savaşan savaşçılar olarak kabul görmeye başlamıştır.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra 2016 yılında Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen askeri darbe teşebbüsü, Suriye meselesinden bağımsız da olsa iki ülkenin ilişkisinin seyrini daha da kötüleştirmiştir. Örgüt liderinin ABD'de olması ve ABD tarafından Türkiye'ye teslim edilmemesi çatlakların derinleşmesine neden olmuştur. Obama yönetiminde, Türkiye ile ilişkiler tarihi boyunca hiç olmadığı kadar zarar görmüştür. ABD'nin NATO müttefiki Türkiye'yi Suriye krizinde yalnız bırakması, uzun yıllardır mücadele ettiği terör örgütü PKK'nın Suriye uzantıları ile ortaklaşa hareket etmesi, üzerindeki mülteci yükünü giderek arttırması gibi nedenler Türkiye'nin başka bloklara yönelmesine sebep olmuştur. Bu süreçten sonra Türkiye, İran ve Rusya ile Suriye meselesinde masaya oturmuştur.

4.3.2. Donald Trump dönemi Türkiye-ABD ilişkileri

2017 yılında ABD Başkanlığına Donald Trump'ın gelmesi başlangıçta Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Obama döneminde çok büyük yara alan ikili ilişkilerin düzeleceğine yönelik beklenti artmıştır. Bu bağlamda Trump'ın Suriye özelinde verdiği demeçler, Türkiye'nin beklentisinin artmasının nedeni olmuştur. Öte yandan Trump, Türkiye'yi "stratejik ortak" olarak tanımlamıştır. Ancak gelişen süreçler dikkate alındığında Obama'dan Trump'a miras kalan ilişkilerin kötü seyri çoğu zaman devam etmiştir. Başkan Trump, Obama'nın yürüttüğü politikaları aynen devam ettirmiş hatta daha büyük krizler meydana gelmiştir. Trump dönemi Türkiye-ABD ilişkilerinde en büyük sorun yine PYD/YPG terör örgütünün ABD tarafından desteklenmesi çevresinde gelişmiştir.

Türkiye ile ABD arasındaki ilk anlaşmazlıklar, o dönem CIA Direktörü olan Mike Pompeo'nun seçimlerin hemen sonrasında Türkiye ziyareti sırasında gerçekleşmiştir. Türkiye ABD'den PYD/YPG terör örgütüne verilen desteğin kesilmesi gerektiğini, güvenlik kaygıları gerekçesiyle yine yinelemiştir. Ancak daha önce olduğu gibi ABD iki örgütün aynı örgüt olmadığı konusundaki ısrarını devam ettirmiştir.

Trump'ın başkanlığa gelmesini takiben Suriye'de kimyasal silah kullanımına yönelik gerçekleştirdiği operasyon, Türkiye tarafından destekle karşılanmıştır. Obama döneminde Suriye'de doğrudan reaksiyon göstermeyen ABD, Trump ile harekete geçmesi Suriye politikasında bir değişiklik olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ancak Donald Trump'ın Suriye hamleleri, bölge de istikrarın sağlanması ya da Esad'ın yıldırilması gibi amaçlardan çok uzak, ABD'nin tekrar bölgede caydırıcılığının kazanmasına yönelik hamleler olmuştur. Nitekim bu durum çok geçmeden Trump hükümetinin de PYD/YPG ile iş birliğine girmesi ile görülmüştür. Nitekim ABD ile ilişkilerin normalleşmeyeceği düşüncesine iyiden iyiye benimseyen Türkiye, kriz başlangıcından beri dile getirdiği “güvenli bölge” oluşturulması yönündeki isteğini Rusya ve İran garantörlüğünde yürüttüğü Astana Sürecinde hayata geçirmiştir. ABD tarafından Türkiye'nin Rusya ve İran ile ortak hareket etmesi rahatsızlıkla karşılanmıştır. İki ülke de bu dönem de güven bunalımları içinde, “stratejik olarak müttefik” olmaktan tamamen uzaklaşmıştır.

2017 yılı Türkiye ve ABD ilişkilerinde tarih boyunca hiç yaşanmamış olan vize krizine sahne olmuştur. ABD yönetimi bir ilke imza atarak, Türkiye'ye vize verilmesini askıya almıştır. 4 Ekim tarihinde ABD İstanbul Başkonsolosluğu'n da çalışan Metin Topuz'un FETÖ terör örgütü ile ilişkisi kapsamında tutuklanmasının ardından ABD tarafından Türk vatandaşlarına vize verilmesinin askıya alındığı duyurulmuştur. ABD'nin bu hamlesine karşılık Türkiye'de ABD vatandaşlarına vize verilmesinin askıya alındığını duyurmuştur. (AGOS, 2017) Zaten kötü bir seyir izleyen iki ilişkiler, ABD'nin yeni yönetimi ile daha da kötüleşmiştir.

2017'nin Nisan ayında Türkiye'nin Sincar'da düzenlediği hava saldırısı üzerine hali hazırda Rakka 'da IŞİD'e karşı operasyon düzenleyecek olan YPG'ye zarar verdiği gerekçesi ile ABD tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Bu olay iki ülke arasındaki gerilimi arttırmıştır. (Kanat, 2018, s. 290-291) Türkiye, Rakka 'da IŞİD'e karşı yürütülecek operasyonda koordineli olarak muhaliflerle gerçekleştirilebileceğini ABD'ye iletmiştir. Ancak ABD bu konuya sıcak bakmamıştır. ABD'nin PYD/YPG ısrarı bölgede caydırıcılığını arttırmak için IŞİD'in bahane etmesi olarak yorumlanmıştır. Nitekim her konuda müttefikler ile maliyet ve risk paylaşımı yapılması gerektiğini söyleyen ABD, Türkiye'nin güvenliğinin apaçık tehdit altında olması konusunda ortak paydada hareket etmekten kaçınmıştır. Bölge de terör örgütü mensuplarını kullanarak varlık göstermeye çalışmıştır. Bu durum Trump'ın “Önce

Amerika” söylemlerinin saha da vücut bulmuş hali olmuştur. Yaşanan bu gelişmeden bir ay sonrasında Donald Trump ve Recep Tayyip Erdoğan Washington’da bir araya gelmiştir. Görüşme, Donald Trump’ın başkanlığa gelmesinden itibaren gerçekleştirilen ilk yüz yüze görüşme olması açısından önem teşkil etmiştir. Görüşme sırasında Türkiye, FETÖ elebaşı Fetullah Gülen’in iadesi, PYD/YPG terör örgütüne desteğin kesilmesi gibi kırmızı çizgilerini yinelemiştir. Ancak ABD tarafından Türkiye’nin istekleri yine göz ardı edilmiştir. PYD/YPG terör örgütünün PKK ile aynı örgüt olmadığı yönündeki söylemlerini devam ettirmiştir. Türkiye’nin bu durumu kesinlikle kabullenmemesinin üzerine PYD/YPG terör örgütüne verilen desteği geçici olduğu yönünde demeçler vermiştir. (Kesepara, 2019, s. 29-30)

Aynı yıl, Türkiye ile ABD arasındaki gerilimi tırmandıran bir diğer hadise, S-400 krizi olmuştur. Yıllardır sınırında güvenlik tehdidi yaşayan Türkiye’nin Suriye’de krizin patlak vermesini takiben sınır güvenliğinin iyiden iyiye tehdit altına girmesi Türkiye’yi yeni güvenlik araçlarının arayışına sokmuştur. NATO’ya birçok kez bu konuda çağrıda bulunmuş olsa da bir sonuç elde edilememiştir. Bu bağlamda önce Çin ile FD-2000 savunma sistemi alınması gündeme gelmiştir. Ancak NATO tarafından karşı çıkılması sonucu Türkiye, Rusya ile S-400 füze sisteminin alınması konusunda masaya oturmuştur. (Elias, 2017) ABD, en büyük rakiplerinin başında gelen Rusya’dan Türkiye’nin bir savunma sistemi almasına sert bir dille karşı çıkmıştır. ABD karşı çıkışını, iki ülke arasında güvenlik zafiyeti oluşacak olmasına ve F-35’ler açısından tehlike arz edeceğine dayandırmıştır. Öte yandan uzun süredir ABD’nin savunma sistemlerinin önemli alıcılarından olan Türkiye’nin Rusya ile böyle bir faaliyete girmesi, savunma sanayi ticareti anlamında ABD için kayıp olacağı düşüncesi de hâkim olmuştur.

ABD’nin S-400 rahatsızlığı, Türkiye’nin son dönemde Suriye krizi bağlamında Rusya ile yakın iş birliği içinde olmasına da dayanmıştır. Önemli NATO müttefiki olan Türkiye’nin karşı blokta bir ülke ile gerek diplomasi gerekse askeri anlamda yakınlaşması, ABD’nin bölgedeki çıkarlarını örseleyeceği düşüncesi tedirgin etmiştir. Türkiye ise ABD’nin bu söylemlerine, ABD tarafından verilen sözlerin tutulmamasına, Türkiye’nin ücretini ödediği halde gelmesi gereken savunma sistemlerinin Türkiye’ye teslim edilmemesi konuları ile cevap vermiştir.

2018 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ABD tarafında rahatsızlık uyandırmıştır. Bir yandan IŞİD ile mücadele altında terör örgütlerine desteğini sürdüren ABD, PYD/YPG'nin bölgede elini giderek güçlendirirken, Türkiye'nin hamleleri PYD/YPG'nin elini zayıflattığı düşüncesi ile eleştirilmiştir.

İki ülke arasındaki anlaşmazlıklar devam ederken 2018 yılının şubat ayında ABD Dışışleri Bakanı Rex Tillerson Ankara'ya ziyarette bulunmuştur. Görüşmenin ana gündem maddeleri yine PYD/YPG terör örgütüne sağlanan silah yardımları olmuştur. Aynı zamanda Münbiç 'de PYD/YPG'nin askeri varlığını arttırması, Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonlar konusunda görüşülmüştür. Türkiye, terör örgütüne verilen silahların toplatılması yönündeki çağrısını yinelemiştir. Ancak Bakan Tillerson terör örgütüne kayda değer silahlar sağlamadığını bu sebeple toplatılacak silahlarında olmadığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. (BBC News, 2018)

Nisan 2018'de Tillerson görevini CIA Başkanı Mike Pompeo'ya bırakmıştır. Pompeo'nun yeni Dışışleri Bakanı olmasını takiben haziran ayında Türkiye Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşme sağlanmıştır. Washington'da gerçekleştirilen görüşme sonucunda YPG'ye verilen silahların toplatılacağı ve terör örgütünün Münbiç 'ten çekileceği ifade edilmiştir. (SDE, 2018) Çavuşoğlu, görüşme sonrasında yaptığı açıklama da "Atacağımız adım esasen hem Suriye'nin geleceği için önemli hem de ABD ile bozulan ilişkilerimizi tekrar rayına koymak için bir fırsat. O yüzden bu yol haritasının tam olarak uygulanması gerekiyor." (SDE, 2018) Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu'nun yaptığı açıklamada da görüldüğü üzere, Münbiç konusunda anlaşmaya varılması, Türkiye tarafından, ABD ile ilişkilerin gergin seyrinin düzeleceği beklentisi oluşturmuştur. Ancak ilerleyen süreçler de ABD verdiği sözlerin arkasında durmamış, ilişkilerin gerilimi devam etmiştir.

ABD Başkanı Trump, her ne kadar Türkiye'nin kaygılarını anladığı yönünde açıklamalar yapsa da özellikle Suriye özelinde Pentagon'un⁴ tam tersi terör örgütüne desteğinin devamı ve IŞİD'e karşı en önemli "özgürlük savaşçıları" olması yönündeki söylemleri esasen ABD'nin Türkiye'yi oyaladığı yönündeki düşüncelerin hızlanmasına neden olmuştur. Trump'ın Başkanlığından itibaren aslında Trump'dan çok Obama yönetimden kalan Pentagon yetkililerinin Suriye konusunda yaptırım gücünü elinde bulundurduğu görüşleri belirginleşmiştir. Diğer bir ifade ile Pentagon

⁴ ABD Savunma Bakanlığı Genel Merkezi

yetkililerinin, Türkiye karşı hasmane tutumu iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin başkanlar düzeyine indirgenmesine neden olmuştur. (Ülger, 2020). Hatta öyle ki ABD Savunma Bakanı James Mattis 'ın Suriye'de IŞİD'e karşı mücadelenin herkes için öncelik olması gerektiği, PKK'ya karşı PYD/YPG'nin kullanılması yönündeki söylemleri, Pentagon ile Türkiye arasında nasıl bir uçurum olduğunun göstergesi olmuştur. (DW, 2018) Mattis tarafından yapılan skandal açıklama Türkiye'nin yıllardır iki örgütünün de aynı olduğu yönündeki söylemlerinin, ABD tarafından nasıl kulak arkası edildiğinin açıklar niteliktedir. Öte yandan Münbiç konusunda varılan anlaşmaya uyulmaması, Türkiye'nin gerekli görüldüğü takdir de askeri operasyondan kaçınılmayacağını ifade etmesine neden olmuştur.

İki ülke arasında gerilimi tırmandıran bir diğer hadise, 2016 yılında FETÖ soruşturması kapsamında tutuklanan ABD vatandaşı Rahip Andrew Brunson'un yargılanması sürecinde gerçekleşmiştir. ABD tarafından iadesi istenen Brunson'un Türkiye'de yargılanması iki ülke arasındaki ilişkilerin iyice gerilmesi ile sonuçlanmıştır. S-400 krizi ve Brunson hadiseleri ABD kongresinde Türkiye'ye karşı yaptırım uygulanması yönünde seslerin yükselmesine neden olmuştur. Bu dönem Donald Trump tarafından alışlagelmişin dışındaki *"twitter diplomasisi"* ile Türkiye'ye karşı düşmanca tavır ilişkilerin kötü seyrinin devam etmesine neden olmuştur. Başkan Trump'ın Türk ekonomisini hedef alan tweetleri Türk lirası (TL)'nin dolar karşısında hızla düşüşe geçmesine neden olurken, Türkiye'den ithal edilen ürünler de gümrük vergisinin aratılmasını da gündeme getirmiştir.

Nitekim çok geçmeden Kasım ayında daha önce 2017 yılında Rusya, Kuzey Kore ve İran'a karşı ABD tarafından yürürlüğe konmuş olan Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act / CAATSA) uyarınca, Türkiye'ye yaptırım uygulanması yönünde karar verilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'ye F-35'lerin alımının riske girdiği, F-35'lere ek olarak diğer savunma sistemlerinin de tedarikinin sağlanamayacağı, NATO kapsamında yapılan askeri ortaklıkların sekteye uğrayabileceği ve Rusya ile askeri anlamda bir alışveriş içine girilmesinin karşılıklı olarak güvenlik problemlerinin ortaya çıkacağı belirtilmiştir. (Kıbaroğlu, 2018, s. 15) İlerleyen süreçlerde Türkiye'ye karşı alınan yaptırım kararları ABD ile sınırlı kalmamış, Almanya, İtalya ve Fransa'da Türkiye'ye silah ihracatını bir süreliğine askıya almıştır. (Emmott, 2019) Öte yandan F-35 konusu 2019'da Türkiye'nin programdan çıkarılması ile sonuçlanmıştır.

2018 yılında ABD'nin Türkiye-Suriye sınırına gözlemleri kurma girişimi iki ülkeyi tekrar karşı karşıya getirmiştir. ABD, gözlem noktalarının kurulmasına ilişkin Türkiye'yi IŞİD tehdidinden korumak gerekçesini ortaya koymuştur. ABD'nin bu hamlesi kuşkusuz PYD/YPG terör örgütünün ABD tarafından korunmak istemesinden kaynaklanmıştır. Nitekim Türkiye ABD hükümetinin söylemlerinin gerçekliği yansıtmadığını vurgulayarak bu girişimi reddetmiştir. ABD gözlem noktaları kurarak, Türkiye tarafından PYD/YPG'ye karşı yapılacak herhangi bir operasyonun önüne geçme amacıyla olmuştur (Selçuk, 2020, s. 157-158). ABD'nin terör örgütlerine açık desteği, verdiği sözleri tutmaması gibi hadiseler iki ülke arasındaki uçurumun daha da açılmasına neden olmuştur.

Aynı yıl iki ülke arasındaki bir diğer önemli gelişme Trump'ın Suriye'den çekilme kararı olmuştur. ABD'nin bu ani çekilme kararı Türkiye tarafından olumlu karşılanmamıştır. Nitekim bir süredir ABD'nin terör örgütlerini desteklemesi, silah yardımı yapması ve aniden Suriye'den çekileceğini ilan etmesi Türkiye'yi tedirgin etmiştir. YPG'ye temin edilen silahların toplatılması gerektiğini, bir çekilme olacaksa bölgede istikrar sağlandıktan sonra koordineli bir şekilde hareket edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye'nin artan güvenlik kaygıları daha önce olduğu gibi gerçekleştirilen askeri operasyonlarla sonuçlanmıştır. Türkiye'nin Suriye'de askeri operasyon gerçekleştireceğine yönelik söylemine Trump tarafından hemen tepki gelmiştir. Trump daha önce yaptığı gibi twitter hesabından “Türkiye ekonomisini tamamen yıkarım, yok ederim (ki daha önce yaptım) “ (DW, 2019) söylemi ile Türkiye'nin bir harekât başlatması durumunda Türkiye ekonomisinde tahribat yaratacağı şeklinde tehditte bulunmuştur. Türkiye'nin askeri operasyona başladığını duyurmasının hemen ardından daha önce de Johnson mektubu krizine benzer bir mesele ortaya çıkmıştır. Trump'ın Başkan Recep Tayyip Erdoğan'a “*Sert adamı oynama. Aptallık etme*” (HT, 2020) ifadesini barındıran mektubu büyük tartışmalara yol açmıştır. Trump'ın diplomasiden uzak bu üslubu Türkiye tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır.

2020 yılı ABD'de Başkanlık seçimleri ve dünya da cereyan eden COVID-19 salgınından dolayı bazı meseleler geri planda kalmıştır. Suriye özelinde en önemli gündem maddesini İdlib meselesi oluşturmuştur. Ancak ABD tarafından yapılan açıklamalarda ABD'nin İdlib'e müdahalede bulunmayacağı çok kez dile getirilmiştir. ABD hükümeti Suriye'de askeri mevcudiyetini çoğaltmanın bir çözüm getirmediğini

açıklamıştır. Öte yandan Türk askerlerine yapılan saldırılara karşı Türkiye'nin yanında olduğunu ve gerektiği takdirde istihbarat sağlanabileceği ABD tarafından belirtilmiştir. (Üstün & Yücel, 2021, s. 94)

Türkiye'nin Suriye'deki güvenliğinin sağlanması için ABD tarafından Türkiye'ye yeni Patriot savunma sisteminin verilmesinde gündeme gelmiştir. Ancak ABD hava savunma sisteminin verilmesini Türkiye'nin S-400 alımını durdurması şartına bağlamıştır.

2020 yılı çeşitli diplomatik gelişmeler yaşanmış olsa da iki ülke arasındaki uzun süredir devam eden gerilim tamamen ortadan kalkmamıştır. ABD'nin YPG ile ABD'ye ait olan petrol şirketi Delta Crecent Energy LLC ile anlaşma sağlaması gerilimi tırmandırmıştır. (Üstün & Yücel, 2021, s. 95). Uzun süredir ABD'nin YPG ile olan ilişkisini bitirmesi isteği bu yılda karşılık bulamamıştır. Diğer yandan S-400 krizi de devam etmiştir.

4.4.Türkiye-ABD İlişkilerinde Güncel Durum 2020-2021

2020 yılında ABD'de gerçekleşen Başkanlık seçimleri sonucunda yeni ABD Başkanı Joe Biden olmuştur. Biden yönetimine başlangıçta Türkiye tarafından pek sıcak yaklaşılmamıştır. Bu durumda Biden'ın yardımcısı Kamala Harris'in Türkiye aleyhine verdiği demeçler etkili olmuştur. Her iki ülke açısından da güven bunalımları yaşanıyor olsa iki defa yüz yüze olmak üzere karşılıklı iletişime geçilmiştir.

İki yönetici 14 Haziran 2021 tarihinde Brüksel'de ilk kez bir araya gelmiştir. İkinci görüşmeleri 31 Ekim 2021'de Roma'da gerçekleşmiştir. İki görüşmenin de temel motivasyonu güveni tekrar inşa etmek olmuştur. Bu anlamda gerek ABD gerekse Türkiye tarafından pozitif yönlü açıklamalar yapılmıştır.

Biden yönetimi devraldıktan sonra Suriye politikasında kendinden önce gelen Başkan Trump'a göre söylemde daha yumuşak bir izlenim göstermiştir. Yine bu sene de Suriye meselesinde birincil amaç IŞİD ile mücadele olarak belirlenmiştir. Buna paralel olarak yine iki ülke arasındaki anlaşmazlığın ilk nedeni YPG terör örgütünün ABD tarafından finanse edilmesi olmuştur. Daha önceki yönetimlerde olduğu gibi Biden yönetimi de IŞİD ile mücadele adı altında terör örgütlerine desteğini sürdürmüştür. PKK ile bağlantılı olduğunu bir türlü kabul etmeyen ABD üstüne üstlük Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği askeri operasyonların IŞİD ile mücadeleyi baltaladığını iddia etmiştir.

İki lke arasındaki bir süredir devam eden diğerk kriz S-400 ve F-35 meselesi bu yılda devam etmiştir. Türkiye'nin S-400 savunma sistemini kullanmasının NATO'ya aykırı olduğunu savunan ABD'nin, NATO müttefikinin güvenliğini tehdit eden örgütler ile ortaklaşa hareket etmesi ilişkileri çıkmaza sokmuştur. Türkiye'yi bu sebepten F-35 savaş uçakları programından çıkaran ABD, Türkiye'ye karşı yaptırımlarına devam etmiştir.

ABD'nin çok uzun zamandır Türkiye'ye karşı hasmane tutumu iki ülke arasındaki krizlerin çözümünü zorlaştırmaktadır. ABD'nin F-35'leri ve S-400 meselesini tehdit aracı olarak kullanmaya devam etmesi halinde ilişkilerin seyri önümüzdeki süreçte de değışmeyecektir. Ayrıca ABD'DE düzenlenen Demokrasi Zirvesi'ne Türkiye'nin davet edilmemesi Türkiye tarafından olumsuz karşılanmıştır. Uzun süredir birçok noktada beraber hareket eden iki ülkenin bu tür oluşumlarda birlikte yer almamaları ilişkileri kötü etkileyecektir.

5. SONUÇ

Suriye’de 2011 yılından beri yaşanan iç savaş, 500 binin üzerinde insanın ölümüne sebep olmuştur. Savaş öncesinde 22 milyon nüfusa sahip ülkenin yarısından fazlası yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Bunların yaklaşık 6,7 milyonu ülke içinde yer değiştirirken, 5,6 milyonu mülteci konumuna düşmüştür. Arap Bahar’ının yaşandığı diğer ülkelerden farklı olarak Suriye’de ayaklanmaların çatışma halini alması ülkenin kronikleşmiş ayrılıkçı yapısından kaynaklanmıştır. Fransız mandası döneminden beri bölgede uygulanan mezhepçilik politikası günümüz de iç çatışma olarak vuku bulmuştur. Otorite boşluğundan faydalanan terör örgütleri kendilerine hareket alanını yaratmıştır. Bu durum ülkenin toprak bütünlüğünün parçalanmasına neden olacaktır. Ülke de oluşturulan terör ağı mülteci konumunda olan vatandaşların evlerine dönmeleri önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir. Savaş öncesinde de çok iyi bir ekonomiye sahip olmayan ülkenin savaş sonrasında ekonomisi çok fazla darbe almıştır. Özellikle 2019 yılında Ürdün’de meydana gelen finansal kriz ile ülke ekonomisi toparlanması güç bir duruma düşmüştür. Önümüzdeki süreçlerde ekonominin savaş öncesi duruma getirilmesi ancak yabancı sermaye yatırımları ile sağlanabilecektir. Çünkü sermaye tek bir kesimin elindedir bu da girişimci sınıfın oluşmasına engel olmaktadır. Esad rejimin çoğu ülke ile ilişkilerinin pek iyi olmaması bu durumu da zora sokacaktır. Diğer yandan ülke de kemikleşmiş bir yapı mevcuttur. Yargı, ekonomi, sosyal haklar ve özgürlüklerden belli bir kesim faydalanmaktadır. Bu kemikleşmiş yapının dönüştürülmesi kısa ve orta vade de zor görünmektedir.

Esad rejimi özellikle Rusya desteği ile halen varlığını sürdürmektedir. Ancak ülke vatandaşları gelecek dönemlerde Esadlı Suriye’ye çok da sıcak bakmayacaktır. Bu kapsamda eskisi gibi muhalifler ve rejim arasında silahlı çatışmalar çok olmasa da anlaşmanın siyasi yollarla çözümü de zor görünmektedir. Öte yandan muhalif kesimin tek bir çatı altında hareket edememesi kazanım elde edilmesini engellemektedir. Rejimin ekonomik ve siyasi anlamda Rusya’ya bağlı olması gelecek dönemlerde rejimin, Rusya olmadan hareket edememesine neden olacaktır. Suriye, coğrafi ve jeopolitik konumu itibarıyla Rusya için çok önemlidir. Bu bağlamda Esad rejimine olan desteğini sürdürecektir. Aynı zamanda Suriye meseleleri Rusya’nın ABD’ye karşı kullandığı tehdit kozu olması nedeniyle gelecek dönemlerde de varlığını koruyacaktır.

Suriye krizi yaklaşık 10 yıldır Türkiye'nin hem dış hem de iç politikasında ana gündem maddesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda bölgede yaşanan gelişmeler Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. 2011 yılından beri ülkede bölgesel güç olarak varlığını koruyan Türkiye'nin Suriye politikası birçok dönüşümden geçmiştir. Özellikle bölgede oluşturulan terör ağı ve mülteci sorunu Türkiye'nin Suriye politikasını şekillendirmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen askeri operasyonlarla kayda değer kazanımlar elde edilmiştir ancak 10 yıl boyunca ve günümüzde birçok defa gerek YPG gerekse IŞİD tarafından Türkiye hedef gösterilmiş ve saldırılara maruz kalmıştır. Bu kapsamda kısa vadede Türkiye Suriye'deki varlığını koruyacaktır. Türkiye'nin Suriye politikasının ana çerçevesini yine terör ve mülteci sorunu oluşturacaktır. Özellikle YPG terör örgütünün ABD tarafından finanse edilerek, Türkiye'nin topraklarının bir kısmını da içine alan özerk bir yapı kurulmaya çalışılmasına engel olmak amacıyla Türkiye Suriye'de varlık göstermeye devam edecektir. Öte yandan günümüze geldiğimizde gerek Rusya gerekse ABD Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştireceği askeri operasyonlara sıcak bakmamaktadır. İki ülkenin bu kapsamda ortak hareket etmesi Türkiye'nin elini zora sokmaktadır. ABD ve Rusya'nın bu tutumu bir süre daha devam edecektir. Bu çerçevede ilerleyen süreçlerde özellikle İdlib, terör örgütleri ve askeri operasyon bölgesi olarak önemini koruyacaktır. Türkiye'nin böyle bir ortamda gelecek dönemlerde daha ihtiyatlı hareket etmesi ve kendini ilgilendirmeyen meselelere dahil olmaması kendi çıkarına olacaktır. Çünkü günün sonunda krizin çözümüne yönelik yürütülen politikaların maliyetleri Türkiye'ye ağır gelmeye başlamıştır. Başka bir deyiş ile çözümün siyasi yollarla, çok yönlü aranması daha makul olacaktır.

Türkiye'yi Suriye meselesinde yakından ilgilendiren bir diğer mesele mülteci sorunudur. Şu an Türkiye'de mülteci konumunda bulunan Suriyeli sayısı yaklaşık 3 milyon 736 bin dolaylarındadır. Diğer ülkelere, özellikle Avrupa ülkelerine bakıldığında bu oran çok yüksektir. Suriyeli mültecilere harcanan para miktarı yaklaşık 40 milyar dolar civarındadır. Suriyeli mültecilerin sayısının çok fazla olması gerek Türkiye ekonomisi gerekse toplumsal huzur anlamında yıpratıcı etki yaratmaktadır. Türkiye'nin ilerleyen süreçlerde daha fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapabilecek bir ekonomik gücü kalmamıştır. Öte yandan kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen göç hareketleri ülkenin demografik yapısını bozacağını göstermektedir. Şu andan itibaren Suriyeli mültecilerin güvenli bir şekilde evlerine

döndürülmesi gerekmektedir. Keza eğer bu durum gerçekleşmezse gelecek yıllarda Türkiye için yeni krizlerin meydana gelmesine sebebiyet verecektir. Bu kapsamda terör örgütleri konusunda olduğu gibi mültecilerin evlerine dönmesi konusunda da hem Avrupa'nın hem de ABD'nin Türkiye'ye maddi ve insani anlamda destek olması gerekmektedir.

ABD geçmişten günümüze Ortadoğu'da her zaman varlık göstermiştir. Son dönemlerde yönünü Asya-Pasifik bölgesine çevirse de Suriye'de yaşanan çatışmalar neticesinde vekalet savaşında taraf olmuştur. Ancak özellikle Barack Obama döneminde yürütülen pasif Suriye politikası, bölgede IŞİD'in güç kazanması, kimyasal silah kullanımında dahi geç müdahale de bulunması gibi olaylar nedeniyle Suriye'de pek de başarı politikalar yürütememiştir. Kendinden sonra gelen Başkan Donald Trump yönetimi de söylemde daha etkin politikalar yürüteceğini savunsa da pratikte Obama yönetiminden kalan politikayı aynen devam ettirmiştir. ABD'nin Suriye konusunda gerekli adımları atmaması krizin daha derinleşmesine ve bu süreçte Esad rejiminin varlığını korumasına neden olmuştur. Bu çerçevede ABD krizin başlarında Suriye politikasında Esad rejimin istifa etmesi yönünde şekillendirirken, 2014 yılında IŞİD terör örgütünün güçlenmesiyle politikasını IŞİD ile mücadele olarak değiştirmiştir. IŞİD ile mücadele anlamında YPG terör örgütünü kendine vekil aktör olarak atamış ve geriden liderlik yaparak terör örgütüne finansal destek sağlamaktadır.

ABD sözde IŞİD ile mücadele ettiğini savunmuştur ancak Barack Obama döneminde Dışişleri Bakanı olan Hillary Clinton'un sızdırılan e-posta yazışmaları sonucu ABD'nin dolaylı yoldan IŞİD'e silah yardımı yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede ABD'nin yürüttüğü Suriye politikası eksik ve yanlı olduğu görülmüştür.

Gelecek dönemlerde ABD, özellikle caydırıcılığını tekrar kazanmak için Suriye'deki varlığını koruyacaktır. Fiili olarak kendisi saha da bulunmasa da YPG terör örgütüne sağladığı destek ile saha da olacaktır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki ABD daha önce de yaptığı gibi çıkarlarına hizmet etmeyi bıraktığı nokta da YPG'ye olan desteğini sonlandırabilecektir. Öte yandan Bölgede Rusya ve İran'ın elinin çok güçlenmesine müsaade etmeyecektir. Nitekim Rusya'nın bölgedeki etkinliği bir hayli fazladır. Diğer yandan bölgede petrol kaynaklarının olması ilerleyen zamanlarda ABD'nin elini güçlendirecektir. Yeni yönetimle ABD'ye ait olan petrol şirketinin lisansı yenilenmese de bu politika değişikliğinden çok taktik değişikliğidir. ABD'nin bu hamlesi,

uluslararası kamuoyuna enerji kaynaklarını kontrol altında tutmak için burada değilim mesajı vermesinden öteye gitmemektedir. Bu sebeple Suriye konusu halen ABD için önem arz etmektedir.

1952 yılından beri NATO müttefiki olan Türkiye ve ABD ilişkileri Suriye iç savaşı ekseninde birçok sınavdan geçmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler birçok kez gerilmiş ve istikrarsız seyretilmiştir. İki ülke arasındaki gerilimin temeli güven bunalımına dayanmaktadır. ABD'nin YPG terör örgütüne sağladığı finansal destek Türkiye'nin ABD'yi güvenilirmez aktör olarak tanımlamasına neden olmaktadır. Öte yandan ABD, YPG'yi Türkiye'ye karşı tehdit unsuru olarak kullanmaktadır. Yaşanan gelişmeler neticesinde ilişkiler bir süre daha istikrarsız seyredecektir. Çünkü ABD en azından kısa vade de YPG'ye desteğini sürecektir. ABD, PKK ve YPG'nin aynı örgüt olduğunu kabul ettiği ve YPG'ye olan desteğini kestiği takdirde karşılıklı güven tazeleneyecektir.

ABD, Türkiye ile olan ilişkileri model ortaklık olarak tanımlasa da gelinen noktada ilişkilerin model ortaklıktan uzak olduğu görülmektedir. Nitekim ABD kendi çıkarına ters düşen her durumda Türkiye'yi ekonomi ve siyaset anlamında yaptırımlarla karşı karşıya getirmektedir.

İki ülke arasında geçmiş dönemlerde olduğu gibi ortak bir tehlike kalmaması ulusal çıkarların çatışmasına neden olmaktadır. Bu durum güvenlik kavramının tanımının değişmesine neden olmuştur. Öte yandan Türkiye'nin Rusya ile gelişen S-400 alımı ve siyasi diyalogu ABD'yi rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'yi F-35 programından çıkarmak gibi birçok yaptırım uygulamıştır. ABD'nin kendi çıkarına ters düşen her konu da Türkiye'ye karşı tehdit kartını oynaması ilişkilerin düzelmesini daha da zorlaştıracaktır. ABD, Türkiye'yi yakından ilgilendiren meselelerde dışlamayı bırakmalı ve Türkiye'nin güvenlik kaygılarını dikkate almalıdır. İlişkilerde istikrarın sağlanması için uzun dönem de atılması gereken adımlar vardır. Bu çerçevede model ortaklık olarak tanımlanan ilişkilerin artık başka bir tanıma ihtiyacı olduğu görülmektedir. İlişkilerin yeni tanımı daha uzlaşmacı ve güvene dayalı temele oturtulmalıdır. Karşılıklı pragmatik ve realist politikaların yürütülmesi ilişkilerin seyrini uzun dönemde olumlu etkileyecektir. Çıkarlar noktasında bencilce yaklaşmadığı takdir de ilişkilerin iyileşmesi sürdürülebilir olacaktır. ABD, Türkiye'ye karşı saldırgan politikalarını devam ettirmesi kendisi içinde iyi

olmayacaktır. ABD, gelecek dönemlerde birçok konuda Türkiye'ye ihtiyaç duyacaktır. Nitekim siyasi olarak ilişkiler kötü seyrediyor olsa da iki ülke arasındaki ticaret rakamları rekor seviyeye dayanmıştır. Siyasi olarak ilişkilerin kötü seyretmesi ancak ekonomi alanında pozitif yönlü adımlar atması durumun tezatlığını ortaya koymaktadır. Kuşkusuz ABD'nin Çin ile olan ticaret savaşları ve COVID-19 salgını nedeni ABD ithalatta yüzünü Türkiye'ye çevirmesini açıklar niteliktedir. Buradan da anlaşılacağı üzere iki ülkenin de hem siyasi hem de ekonomik anlamda yine ortaklaşa hareket edeceği noktalar olacaktır. Bu nedenle karşılıklı iletişim kanalları açık tutulmalı, diyaloglar sürdürülmelidir.

KAYNAKLAR

- AA.** (2015, Mart 15). *U.S. Has to Negotiate with Assad Regime: Kerry*. Mayıs 11, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/en/politics/us-has-to-negotiate-with-assad-regime-kerry/66714> adresinden alındı
- Abdi, Z.** (2016). Türkiye'nin Suriye Politikası. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Dü) içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 676). İstanbul: Beta Yayınları.
- Acar, Ü.** (2019). Suriye İç Savaşı ve Fırat'ın Doğusu. *Turkish Studies Economics, Finance, Politics*, 153-172.
- Acun, C.** (2015). *Türkiye'nin Suriye Politikası 2014*. Ankara: Seta.
- Acun, C.** (2016). *Türkiye'nin Suriye Politikası 2015*. Ankara: Seta.
- AGOS.** (2017, Ekim 9). *ABD'den Türkiye'ye vize ambargosu, Türkiye'den misilleme*. Mayıs 15, 2021 tarihinde AGOS: <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/19466/abdden-turkiye-ye-vize-ambargosu-turkiyeden-misilleme> adresinden alındı
- Amerika'nın Sesi.** (2010, Şubat 3). *ABD 5 Yıl Aradan Sonra Şam'a İlk Kez Büyükelçi Atadı*. Mayıs 1, 2021 tarihinde Amerika'nın Sesi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2010-02-03-voa40-88198337/881098.html> adresinden alındı
- Arı, T.** (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi.
- Art, R.** (1993). *The Oxford Companion to Politics of the World*. (J. Krieger, Dü.) New York: Oxford, Oxford University Press,.
- Balci, A.** (2015). *Realizm Uluslararası İlişkilere Giriş-Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Balci, A., & Yıldırım, T.** (2017). Eleştirinin Sefaleti: Batı'dan 15 Temmuz Darbe Girişimini Okumak. *bilig*, 53-77.
- Baldwin, D. A.** (2004). Güvenlik Kavramı. K. Kasım, & Z. A. Bakan (Dü) içinde, *Uluslararası Güvenlik Sorunları* (Ç. Şahin, Çev.). Ankara: ASAM Yayınları.
- Baylis, J.** (2008). Uluslararası İlişkiler Dergisi. *Uluslararası İlişkiler Güvenlik Kavram*, 5(18), 69-85.
- BBC News.** (2018, Temmuz 30). *10 Ekim Ankara Gar saldırısı davası sürecinde neler yaşandı?* Ocak 16, 2021 tarihinde BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45010767> adresinden alındı
- BBC News.** (2018, Şubat 15). *ABD Dışişleri Bakanı Tillerson'un Türkiye ziyareti 3 saatlik Erdoğan görüşmesiyle başladı*. Mayıs 16, 2021 tarihinde BBC News: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-43075397> adresinden alındı
- BBC, News.** (2013, Haziran 14). *ABD: Esad güçleri kimyasal silah kullandı*. Mayıs 1, 2021 tarihinde BBC News: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130614_abd_syria_kimyasal adresinden alındı
- BBC, News.** (2015, Temmuz 20). *Suruç'ta katliam: 31 ölü, 104 yaralı*. Ocak 16, 2021 tarihinde BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri adresinden alındı

- BBC, News.** (2017, Nisan 7). *ABD'nin Suriye saldırısına Rusya'dan sert tepki*. Mayıs 8, 2021 tarihinde BBC News: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39525624> adresinden alındı
- BBC, News.** (2018, Aralık 22). *ABD'nin IŞİD ile Mücadele Özel Temsilcisi McGurk görevini bırakıyor*. Mayıs 10, 2021 tarihinde BBC News: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46661048> adresinden alındı
- Bessner, D., & Guilhot, N.** (2015). How Realism Waltzed Off: Liberalism and Decisionmaking in Kenneth Waltz's Neorealism. *International Security*, 87-118.
- Brown, C.** (2009). Structural Realism, Classical Realism and Human Nature. *International Relations*, 257-270.
- Bulos, N., & Wilkinson, T.** (2016, Mayıs 27). *Turkish premier says it's 'unacceptable' for U.S. troops to wear Kurdish insignia*. Mayıs 12, 2021 tarihinde Los Angeles Time: <https://www.latimes.com/world/la-fg-turkey-us-soldiers-20160527-snap-story.html> adresinden alındı
- Buzan, B.** (1984). Peace, Power and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations. *Journal of Peace Research*, 109-125.
- Buzan, B.** (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Caner, C., & Adıbelli, (. B.** (2016). Suriye Baas Partisi: İdeoloji Örgüt ve İktidar. (. B. Adıbelli içinde, *Arap Baharı ve Suriye* (s. 20-51). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Carr, E. H.** (1946). *The Twenty Years Crisis 1919-1939*. Londra: Macmillan Yayıncılık.
- Cerrah, U.** (2016). ABD'nin Suriye Politikası. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Dü) içinde, *Uluslararası İlişkilerde Suriye Krizi* (s. 319-333). İstanbul: Beta.
- CNN, T.** (2016, Şubat 2). *Obama'nın Özel Temsilcisinin Fotoğrafına Ankara'dan tepki*. Mayıs 12, 2021 tarihinde CNN Türk: <https://www.cnnturk.com/turkiye/obamanin-ozel-temsilcisinin-fotografina-ankaradan-tepki> adresinden alındı
- Council, M. E.** (2012). Crisis in Syria: What Are the U.S. Options? *Middle East Policy* , 1-24.
- Çiçekçi, C.** (2012). *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Davutoğlu, A.** (2001). Türk Arap İlişkileri Açısından Türkiye'nin Ortadoğu Politikası. A. Davutoğlu içinde, *Stratejik Derinlik* (s. 584). İstanbul: Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B.** (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Demirci, S. R.** (2016). Özgür Suriye Ordusu. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Dü) içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 199-210). İstanbul: Beta Yayınları.
- Deşilmek, E., & Duman, T. İ.** (2019). *Türkiye'nin Suriye Politikası 2018*. Ankara: Seta.
- Deşilmek, E., & Duman, T. İ.** (2020). *Türkiye'nin Suriye Politikası 2019*. Ankara: Seta.
- Donnelly, J.** (2000). *Realism and International*. Cambridge: Cambridge University.

- DW.** (2014, Haziran 1). *Suriye'de Seçimsiz 'Seçim'*. Nisan 14, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/suriyede-se%C3%A7mensiz-se%C3%A7im/a-17675315> adresinden alındı
- DW.** (2018, Şubat 15). *ABD'den "YPG'yi PKK'ya Karşı Savaşırma" Teklifi*. Mayıs 17, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/abdden-ypgyi-pkky-kar%C5%9F%C4%B1-sava%C5%9F%C4%B1rma-teklifi/a-42602537> adresinden alındı
- DW.** (2019, Ocak 6). *ABD'den çekilme için önkoşul: Kürtlere güvenlik garantisi*. Mayıs 10, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/abdden-%C3%A7ekilme-i%C3%A7in-%C3%B6nko%C5%9Ful-k%C3%BCrtlere-g%C3%BCvenlik-garantisi/a-46973066> adresinden alındı
- DW.** (2019, Ekim 7). *Trump: Türkiye'nin ekonomisini yok ederim*. Mayıs 19, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/trump-t%C3%BCrkiyenin-ekonomisini-yok-ederim/a-50729495> adresinden alındı
- Ekşi, M.** (2018). Türk Dış Politikasının Ultimo Ratiosu: Yumuşak Güçten Sert Güce Türkiye'nin Suriye Politikası. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, 71-99.
- Elias, F.** (2017, Eylül 15). *Türkiye ve Rusya S-400 Füzeleri için Anlaşma Sağladı*. Mayıs 16, 2021 tarihinde ANKASAM: <https://www.ankasam.org/turkiye-ve-rusya-s-400-fuzeleri-icin-anlasma-sagladı/> adresinden alındı
- Emmott, R.** (2019, Ekim 14). *EU Governments limits arm sales to Turkey but avoid embargo*. Mayıs 19, 2021 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-eu-france-idUSKBN1WT0M4> adresinden alındı
- Erdoğan, M. M.** (2020, Şubat 28). *Türkiye'deki Suriyeliler: 9 Yılın Kısa Muhasebesi*. Nisan 27, 2021 tarihinde Perspektif: <https://www.perspektif.online/turkiyedeki-suriyeliler-9-yilin-kisa-muhasebesi/> adresinden alındı
- Erdoğan, H.** (2016). Nihai Hesaplaşmaya Doğru: Ortadoğu'da Sonuncu Bahar. (B. Adıbelli içinde, *Arap Baharı ve Suriye* (s. 270-320). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erimtan, C.** (2014, Eylül 18). *Turkey Betwween Rock and A hard Place in US Fight Against ISIS*. Mayıs 12, 2021 tarihinde Academia: https://www.academia.edu/20052331/Turkey_between_rock_and_a_hard_place_in_US_fight_against_ISIS adresinden alındı
- Ersöz, M., Kaytazoğlu, O., & Büyükgüner, S.** (2019, Kasım 15). *İŞİD'in 6 yılı: Suriye ve Irak'ta neler yaşandı?* Ocak 6, 2021 tarihinde BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50434154> adresinden alındı
- Esen, M.** (2018). *ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesiİ: Amerikan Savunması ve Caydırıcılığı*. Ankara: STM Teknolojik Düşünce Merkezi.
- Evrensel.** (2015, Temmuz 23). *İŞİD kontrolündeki bölgeden karakola ateş açıldı: 1 asker yaşamını yitirdi*. Nisan 17, 2021 tarihinde Evrensel: <https://www.evrensel.net/haber/256598/isid-kontrolundeki-bolgeden-karakola-ates-acildi-1-asker-yasamini-yitirdi> adresinden alındı
- Gerges, F. A.** (2012). *Obama and Middle East: The End of America's Moment ?* New York: Palgrave Macmillan.

- Gilpin, R.** (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldstein, J. S., & Pevehouse, J. C.** (2017). *Uluslararası İlişkiler*. (H. Özdemir, Çev.) Ankara: BB101 Yayıncılık.
- Habertürk.** (2018, Ekim 27). *Suriye zirvesinin gündemi: İdlid mutabakatı ve Suriye'de siyasi süreç*. Nisan 20, 2021 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/suriye-zirvesinin-gundemi-idlib-mutabakati-ve-suriye-de-siyasi-surec-2193667> adresinden alındı
- Halle, L. J.** (1976). *Soğuk Harp*. (F. Çeliker, Çev.) Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Harunoğlu, N. Ç.** (2019). Eishower'dan Obama'ya: ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Suriye. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 74(4), 1149-1182.
- Herz, J.** (1950). Idealist Internationalism and The Security Dilemma. *World Politics* 2 (2), 157-180.
- Herz, J.** (1951). *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*. Chicago: Chicago University Press.
- Heywood, A.** (2018). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: BB101 Yayınları.
- Hinnebusch, R. A.** (2001). Modern Suriye'nin Oluşumu . R. A. Hinnebusch içinde, *Syria: Revolution From Above* (s. 19). New York: Routledge Yayınları.
- Hobbes, T.** (2005). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobson, J. M.** (2000). *The State and International Relations*. Cambridge,: Cambridge University Press.
- Holsti, K. J.** (1995). *International Politics: A Framework for Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- HT.** (2020, Kasım 3). *Trump'ın Türkiye karnesi: Dört yıla damga vuran beş olay*. Mayıs 21, 2021 tarihinde Haber Türk: <https://www.haberturk.com/trump-in-turkiye-karnesi-dort-yila-damga-vuran-bes-olay-2857162> adresinden alındı
- Hürriyet.** (2011, Ağustos 22). *Esad'dan Suriye Tarihinde Bir İlk*. Ekim 3, 2020 tarihinde Hürriyet Gazatesi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/esaddan-suriye-tarihinde-bir-ilk-18545028> adresinden alındı
- Hürriyet.** (2013, Mart 13). *17 polisle Lazkiye'den aldılar*. Nisan 9, 2021 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/17-polisle-lazkiye-den-aldilar-22798851> adresinden alındı
- Hürriyet.** (2013, Ekim 3). *Polisten Reyhanlı Saldırısı Açıklaması*. Nisan 9, 2021 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/polisten-reyhanli-saldirisi-aciklamasi-24839282> adresinden alındı
- İnce, E.** (2017). Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 261-280.
- Jackson, R., & Sorensen, G.** (2010). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.

- Jervis, R.** (1998). Realism and the Study of World Politics. *International Organization*, 971-991.
- Kanat, K. B.** (2015). *2014 Yılında Türk Amerikan İlişkileri: Taktiksel Farklılıklardan Muammaya*. Ankara: Seta.
- Kanat, K. B.** (2017). *Türkiye'nin ABD Politikası 2016*. Ankara: Seta.
- Kanat, K. B.** (2018). *Türkiye'nin ABD Politikası*. Ankara: Seta.
- Karan, C.** (2012, Temmuz 5). *Bu İş Bu Suriye Muhalefetiyle Zor*. Nisan 9, 2021 tarihinde Dünya Bülteni: <https://www.dunyabulteni.net/bu-is-bu-suriye-muhalefetiyle-zor-makale,18118.html> adresinden alındı
- Kesepara, M.** (2019). *Suriye Krizinde ABD-Türkiye Anlaşmazlığı*. Academia: https://www.academia.edu/38493269/Suriye_Krizinde_ABD_T%C3%BCrkiye_Anla%C5%9Fmazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 adresinden alındı
- Kıbaroğlu, M.** (2018, Aralık 13). Türkiye-ABD İlişkilerinde Zor Dönemeçler: Qua Vadis ? *Stratejist*(17), 12-17.
- Kışlalı, A. T.** (2003). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Korab-Karpowicz, W. J.** (2017, Ocak 16). *Political Realism in International Relations*. 2021 tarihinde Academia: https://www.academia.edu/3098655/W_Julian_Korab_Karpowicz_Political_Realism_in_International_Relations_The_Stanford_Encyclopedia_of_Philosophy_Summer_2017_Edition_Edward_N_Zalta_ed_ adresinden alındı
- Kurt, V.** (2019). *Trump ve Suriye Krizi*. Ankara: Seta.
- Landler, M., Barnard, A., & Schmitt, E.** (2014, Ekim 7). *Turkish Inaction on ISIS Advance Dismays the U.S.* Mayıs 12, 2021 tarihinde The New York Times: <https://www.nytimes.com/2014/10/08/world/middleeast/isis-syria-coalition-strikes.html> adresinden alındı
- Lucina, G.** (1989). The Economic Content Of Security. *Journal of Public Policy*.
- Machiavelli, N.** (2005). *Hükümdar*. (M. Özey, Çev.) İstanbul: Şule Yayınları.
- Mcgowan, A. S.** (1998). *Syria: a Country Study*. Washington: D.C.: United States Government Secretary of the Army.
- Mearsheimer, J. J.** (1990). Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War. *International Security*, 15(1), 56.
- Mearsheimer, J. J.** (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mearsheimer, J. J.** (2005). E.H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On. *International Relations*, 139-152.
- MePa News.** (2020, Mart 6). *MePa News*. Kasım 9, 2020 tarihinde MePa News Websitesi: <https://www.mepanews.com/suriye-etnik-ve-dini-yapi-haritasi-31117h.htm> adresinden alındı

- MePa News.** (2020, Aralık 23). *Suriye Son Durum Haritası (Aralık 2020)*. Şubat 6, 2021 tarihinde Mepa News: <https://www.mepanews.com/suriyede-son-durum-aralik-2020-41602h.htm> adresinden alındı
- Miller, B.** (2001). The Concept of Security: Should it be Redefined. *Jorunal of Strategy Studies*,(24), 26-65.
- Miş, N.** (2014). *Türkiye'nin Suriye Politikası 2013*. Ankara: Seta Yayınları.
- Morgenthau, H.** (1948). *Politics Among Nations :The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A.Knopf .
- NTV.** (2015, Kasım 24). *Rus savaş uçağı sınırı ihlal etti, Türk F-16'lar düşürdü*. Nisan 17, 2021 tarihinde NTV: https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-dusuruldu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA adresinden alındı
- NTV.** (2018, Nisan 14). *ABD, İngiltere ve Fransa Suriye'yi vurdu (Saldırıda Tomahawk füzeleri kullanıldı)*. Mayıs 8, 2021 tarihinde NTV: <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-ingiltere-ve-fransa-suriyeyi-vurdu-saldirida-tomahawk-fuzeleri-kullanildi,SxAZmgyOJUSYjkinGgWnZQ> adresinden alındı
- Oğuzlu, T.** (2019, Ekim). *Güçler Dengesi*. Ocak 22, 2021 tarihinde Güvenlik Yazıları Serisi: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/GuclerDengesi_TarikOguzlu_v.1.pdf adresinden alındı
- Oktav, Ö. Z.** (2008). *Limits of Relastions with the West:Turkey,Syria and Iran*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Orhan, O., DüNDAR, S., Haşıl, H., & Şanlıer, Ş.** (2020, Mart). Silahlı Aktörlerin Gelişim Süreci. *Halk Hareketinden İç Savaşa: 10.Yılında Suriye Krizi*. Ankara, Çankaya, Türkiye: Ortadoğu Araştırma Merkezi.
- Osman, T.** (2014, Temmuz 2). *Sykes-Picot Ortadoğu'ya Nasıl Bir Miras Bıraktı ?* Kasım 17, 2020 tarihinde BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140630_sykes_picot_mirasi adresinden alındı
- Özdemir, Ç.** (2016). *Türkiye'nin ABD ve Avrupa Birliği ile İlişkilerinde Deaş Etkisi*. Ankara: Seta.
- Öztop, F. A.** (2019). Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Taraf Aktörler:Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin Rolü. *Gazi Akademik Bakış*, 13(25), 103-131.
- Pirinççi, F., Orhan, O., & Duman, B.** (2014). *ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları*. Ankara: ORSAM.
- Polat, D. Ş.** (2016). Arap Baharı ve Suriye Savaşı. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Dü) içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 676). İstanbul: Beta Yayınları.
- Polat, D. Ş.** (2016). Irak Şam İslam Devleti. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Dü) içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 211-226). İstanbul: Beta Yayınları.
- Powell, R.** (1993). *Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate*. New York: Columbia University Press.
- Robert A. Dahl.** (1957). The Concept of Power. *Behavioural Science*, 202-218.

- Sandıklı, A., & Emekliler, B.** (2011, Nisan 28). *Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm*. Şubat 3, 2021 tarihinde https://www.academia.edu/3549642/G%C3%BCvenlik_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1nda_De%C4%9Fi%C5%9Fim_ve_D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm adresinden alındı
- Schweller, R. L.** (2016). The Balance of Power in World Politics. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 1-19.
- SDE.** (2018, Haziran 5). *İşte Münbiç'in yol haritası: YPG çekilecek, silahları alınacak*. Mayıs 17, 2021 tarihinde Stratejik Düşünce Enstitüsü: <https://www.sde.org.tr/ortadogu/iste-munbicin-yol-haritasi-ypg-cekilecek-silahlari-alinacak-haberi-4757> adresinden alındı
- Selçuk, Z.** (2020). Obama ve Trump Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri. E. Sıvış (Dü.) içinde, *Türk Amerikan İlişkilerinde Değişen Dengeler Dün-Bugün* (s. 135-166). İstanbul: Libra Yayınları.
- Sheehan, M.** (1995). *Balance Of Power: History and Theory*. London: Routledge.
- Snyder, G. H.** (2002). Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essa. *International Security*, 149-173.
- Stearns, J., & Pettiford, L.** (2001). *International Relations: Perspectives and Themes*. Londra: Longman.
- Şafak, D. P.** (2020). Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- Şen, S.** (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Şöhret, M.** (2016). Suriye'nin Siyasal ve Ekonomik Yapısı. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Dü.) içinde, *Uluslararası Politika da Suriye Krizi* (s. 39-116). İstanbul: Beta Yayınları.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.** (2021, Nisan 14). *Geçici Koruma*. Nisan 20, 2021 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Thompson, K. W.** (1985). *Moralism and Morality in Politics and Diplomacy*. Lanham: University Press of America.
- Thucydides.** (1972). *The History of the Peloponnesian War*. (M. I. Finley, Dü., & R. Warner, Çev.) Penguin: Harmondsworth.
- Toledo, P.** (2012). Classic Realism and the Balance of Power Theory . *Glendon Journal of International Studies*, 52-63.
- Tomar, C.** (2017, Mayıs 9). *Bir başarı hikayesi olarak 'çatışmasızlık bölgeleri' anlaşması*. Ocak 28, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/bir-basari-hikayesi-olarak-catismasizlik-bolgeleri-anlasmasi/814501> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı.** (2016, Kasım 22). *"Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti" Konferansında Yaptıkları Konuşma*. Nisan 20, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı:

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma-adresinden-alindi>

- Ülger, S.** (2020, Mart 27). Türkiye'nin Suriye'de Karşı Karşıya Olduğu Zorluklar. (Y. Küçükaya, Röportaj Yapan) Global Political Trends Center.
<https://www.iku.edu.tr/gpot/suriye-dosyasi-sinan-ulgen-ile-turkiye-abd-iliskileri-uzerine-adresinden-alindi>
- Üstün, K., & Yücel, H.** (2021). *Pandemi ve Başkanlık Seçiminin Gölgesinde Türkiye-ABD İlişkileri*. Ankara: Seta.
- Voa.** (2012, Ekim 31). *Clinton: SNC No Longer Leads Syrian Opposition*. Mayıs 11, 2021 tarihinde Voa: <https://www.voanews.com/middle-east/clinton-snc-no-longer-leads-syrian-opposition> adresinden alındı
- Walt, S. M.** (1987). *The Origins of Alliances*. Londra: Cornell University Press.
- Walt, S. M.** (2003). Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı. *Avrasya Dosyası- Güvenlik Birimleri Özel*, 71-106.
- Walt, S. M.** (2003). Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı. *Avrasya Dosyası (Güvenlik Birimleri Özel)*, 71-106.
- Walt, S. M.** (2009, Ağustos 17). *Rethinking US Grand Strategy: The Case for Offshore Balancing*. Ocak 6, 2021 tarihinde https://portals.jhuapl.edu/media/RethinkingSeminars/081709/walt_brief.pdf adresinden alındı
- Walt, S. M.** (2011, Kasım 2). “*Offshore Balancing: An Idea Whose Time Has Come*. Kasım 3, 2020 tarihinde Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2011/11/02/offshore-balancing-an-idea-whose-time-has-come/> adresinden alındı
- Waltz, K.** (1979). *Theory of International Politics*. Chicago: Addison-Wesley Publishing.
- Waltz, K.** (1986). *Anarchic Orders and Balances of Power*. (R. Koehene, Dü.) New York: Columbia University Press.
- Waltz, K., & Quester, G. H.** (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. (E. Onulduran, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Wayback Machine.** (2012, Temmuz 27). Ocak 6, 2021 tarihinde <https://web.archive.org/web/20120727002555/http://www.free-syrian-army.com/en/about-us/> adresinden alındı
- White, H.** (2018, Nisan 13). *Statement by President Trump on Syria*. Mayıs 9, 2021 tarihinde White House: www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-syria adresinden alındı
- Wolfers, A.** (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Yalçın, H. B.** (2015). Obama Stratejisi ve Ortadoğu. *Akademik Ortadoğu*, 9(2), 56-74.
- Yan, H.** (2013, Ağustos 29). “*Syria Allies: Why Russia, Iran and China are Standing by the Regime*”. Aralık 15, 2020 tarihinde <http://edition.cnn.com>:

<https://edition.cnn.com/2013/08/29/world/meast/syria-iran-china-russia-supporters/index.html> adresinden alındı

Yeşiltaş, M. (2019, Ekim 27). *Barış Pınarı Harekatı: Kazanımlar, Riskler ve Fırsatlar*. Nisan 22, 2020 tarihinde Seta: <https://www.setav.org/baris-pinari-harekati-kazanimler-riskler-ve-firsatlar/> adresinden alındı

Yeşiltaş, M., Seren, M., & Özçelik, N. (2017). *Fırat Kalkanı Harekatı Hareketin İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler*. Ankara: Seta.

Yıldırım, Z. (2016). Suriye Siyasi Tarihi. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 3-29). İstanbul: Beta.

Zisser, E. (2018). Modern Suriye-Baas Partisi ve Ulusal İlerici Cephe-Sahte Bir Demokratik Tecrübe. (. H. Eravcı içinde, *Suriye: Tarih, Siyaset, Dış Politika* (s. 70). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

